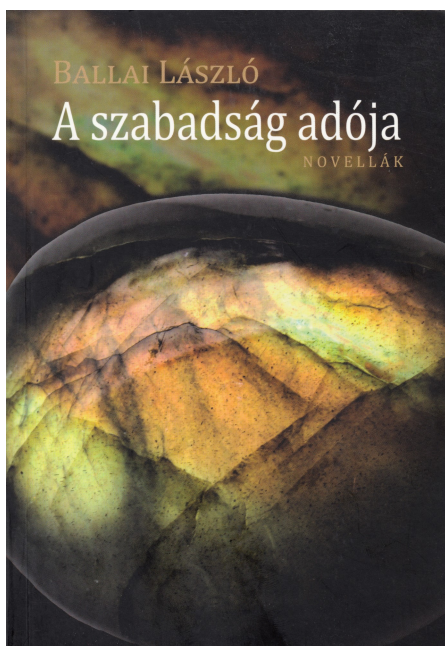

Ballai László

A szabadság adója

– NOVELLÁK –

Hungarovox Kiadó

Budapest, 2016

A borítót Kovács Pál fotójának felhasználásával
Pereszlényi Helga tervezte

© Ballai László, 2016

Megjelent a 87. Ünnepi Könyvhétre

A Hungarovox Kiadó az 1795-ben alapított
Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülésének tagja

ISBN 978-615-5562-39-6

Hungarovox Bt.

1137 Budapest, Radnóti Miklós u. 11.

Telefon/fax: 06-1-340-0859, mobil: 06-20-585-8212

www.hungarovox.hu, e-mail: info@hungarovox.hu

Felelős kiadó: Kaiser László

Felelős szerkesztő: Molnár László Gábor

Nyomtatás: 3BT Műhelye Műszaki vezető: Burány Tamás

Tartalom

Egy sör Guatemalában.....	4
A legénybúcsú.....	9
Marsigli térképe.....	14
A kémszemle.....	20
Rákóczi hadnagya.....	25
Mária.....	30
Lázár.....	33
Králik apó.....	37
A fekete-sárga lobogó.....	41
Sujánszky páter imája.....	45
Kossuth Lajos arcmása.....	50
Aspromonte.....	54
Isztriai lebegés.....	57
Tengermély.....	63
Szindbád és a hasonmás.....	69
A halotti tor.....	74
A gáztűzhely.....	80
A tolvaj.....	87
A kendermagos húsleves.....	91
A szabadság adója.....	96
A Redl-eset.....	100
Temes.....	106
Sírkoszorú.....	110
Dominó.....	114
Guszev-mese.....	119
Kacagányos.....	125
A kamélia.....	129
A pedagógusnap.....	133
Mérgezés.....	137
Az új portás.....	142

EGY SÖR GUATEMALÁBAN

Augusztus derekán este tízkor érkeztem meg Guatemalavárosban a Hotel Coloniálba. Midőn beléptem a kívülről egyszerűnek tűnő épületbe, egy komor fenésésséget árasztó hallban, mit hallban, fogadóteremben találtam magam. A falakat a mennyezetig szénfeketére sötétedett, barokk faragásokkal díszített faburkolat fedte, és nem csak a csavart oszlopokkal és oroszlánfejekkel díszített recepciós pult, de még az oroszlánkörmökön álló kanapék is elmozdíthatatlannak tűntek. Az ódon spanyol hangulatot fokozta, hogy a társalgót „lovagteremnek” keresztelték el, amelyet falra szögezett fegyverek és a sarkokba állított páncélok ékítettek, óriási kandallójában pedig valódi fahasábok égtek. A szobák egy szökőkutas belsőkert kerengőjéből nyíltak. Csodálkoztam e pompán, amely egy kétszallagos – tehát viszonylag olcsó – szállodában körülvett Na, bizonyára majd valami kis szűk cellába nyitok be a kovácsoltvas falikarokkal megvilágított folyosóból. Tévedtem, csupán csak az ágy majdnem akkora volt, mint egy modern szállodai szoba. Kedvtelve jártam-keltem a Coloniálban, de a bárát nem találtam. Visszamentem a recepcióra érdeklődni.

– A patióban található a bár – igazított el a recepciós. – De csak délután kettőig van nyitva.

No, gondoltam magamban, akkor ez nem bár, hanem tejcsárda.

– És hol tudnék meginni egy sört?

– Sehol. Ilyenkor már nincs nyitva semmi, hacsak nem egy kínai étterem. De kólát adhatnak önnek.

Az lehetetlen, hogy ne ihassak meg egy sört Guatemalában. Én még 1986-ban a prágai éjszakában is rábukkantam az italra, pedig ott, akkor tényleg minden bezárt este tízkor. Megnéztem a térképet, és az a mellettünk futó sugárút, amelynek a zajai alig szűrődtek be a Colonial vaskos ébenfa kapuján, egyenesen a főterre vezetett. Nekivágtam hát az éjszakai Guatemalavárosnak.

Alig húsz fok lehetett. A Yucatán-félsziget fullasztó éjszakai után itt az ezer-ötszáz méteres tengerszint feletti magasságban végre fellélegezhettem. A gyéren megvilágított 7. számú „sugárút” – valójában egy viszonylag egyenes, nem túl széles utca – teljesen kihaltnak tűnt, már autók sem igen közlekedtek rajta, viszont ahány pénzfeltevő fülke mellett elhaladtam, annak nem sokkal ottjártam előtt törték be az ajtaját, mint arra a szerteséjjel heverő üvegszilánkokból következtettem. Megszaporáztam a lépteimet. Valamennyi vendéglátásra alkalmasnak tűnő helyiséget – a kínai éttermeket is – aknasötétség töltötte be. Csaknem egy kilométert sétáltam már, amikor a főterre értem.

A Plaza Mayor Colonial felé eső oldalán egy sötét árkádsor futott végig, amely tele volt kartondobozokkal. A kartondobozok némelyike időnként megmozdult, és köhögni vagy krákogni kezdett. A szabályos téglalap alakú teret azonban valamivel

több fény árasztotta el, mint a 7. sz. sugárutat, egy vaskos falú, jellegzetesen tenge-rentúli barokk katedrális uralkodott felette, valamint a túloldalon egy monumentális és ízléstelen épület, alighanem a Palacio Nacional. Túl azon egy jellegtelen szállodaépület látszott, amelynek a bárjára azonban neonreklám hívta fel a figyelmet.

A bár talán nem is a szállodához tartozott, csak annak az épületében működött önálló utcai bejárattal, de nyitva volt, olyannyira, mintha sohasem akarna bezárni. Ha azonban a Hotel Coloniálban a késő középkori gyarmatosító arisztokrácia világában érezhettem magamat, e helyre belépve az 1970-es évek kricsmijébe csöppentem. A töredezett, zöld műanyag lappal borított asztalokat piros műbőr huzatú székek vették körül. A zománcozott söntéspulton fenyegetően sorakoztak a söröskorsók, mögöttük bevetésre várt a sörpisztoló. A sarokban zenegép állt, amelybe pénzt kellett dobni, hogy leemelje, lejátssza, majd visszategye a helyére a kiválasztott számot tartalmazó bakelitlemezt. A helyiség felett függő hatalmas ventilátor karjai saját tengelyükhöz képest annyira megdőltek, hogy látszólag bármely pillanatban alázuhanhattak volna.

Öten tartózkodtak odabent Három mesztic, akik egy asztaltársaságot képeztek, és idénymunkásoknak vagy inkább csavargóknak tűntek és két kreol nő, egy fiatal pincérnő, aki mintha a *Carmen*ből lépett volna ki, és a felszolgálás mellett azzal is megbízták volna, hogy mindenkivel eljárja az habaneráját, végül egy öregasszony, feltehetően a tulajdonos, aki a söntéspult mögött trónolt szunyókálva.

Amint leültem, az öregasszony felébredt és végigmért, a pincérnő pedig kiperdült annak a munkásnak az öléből, akiében éppen ült, és előttem termett.

– Mivel szolgálhatok? – kérdezte kedves mosollyal, de nem olyanal, amely azonnal lehervad a felszolgáló arcáról, mihelyst elfordul a vendégtől, hanem amilyenel a férfire ragyog egy nő. Tőle még akár a kólát is elfogadtam volna, de azért el tudtam hebegni, hogy egy sört kérek. Térült-főrt dült és máris előttem termett egy palack, hidegtől gyöngyöző Gallóval. A címkén ez állt:

„Gallo, el orgullo de Guatemala” – vagyis, hogy ez a sör Guatemala büszkesége. Aligha fogom rosszul érezni magamat abban az országban, amelynek a sör a büszkesége. Főleg, ha az olyan finom, mint a Gallo. Mert bár a szomszédoktól tikkadt torok mindent képes benyelni, mint szent italt, ám a nyelv alatt képződő ízlelő azonnal megkeseredik az ócska lőre után. Rásandítottam az árlapra, mert ehelyütt – csodálkozásomra –, az is volt, majd a zsebembe nyúltam, hogy hány üvegre futja a keretem, mert nem vettem ki túl sok készpénzt a repülőtéri bank-automatából.

A két száz quetzalos bankó – címlapján a szigorúan néző, tojásdad arcú Francisco Marroquínal, a felirat szerint „az indiánok védőjével” – tekintélyes fedezetnek látszott Amikor a pénzt visszacsúsztattam a zsebembe, feltűnt, hogy más is igen megnézte azt. Az idénymunkások között egy cigányképű, perzselő tekintetű alak vitte a szót, aki most nagyon komoran meredt rám. Az asztalomhoz

invitáltam. Gyorsan átült és fürkészőn nézett a szemembe. Rendeltem neki is egy sört Köszönettel ragadta meg az üveget, de a feszültsége nem oldódott még azután sem, hogy jót húzott a Gáliéből.

– Amerikai vagy? – kérdezte.

Hát ez volt a baj, hogy gringónak nézett.

– Magyar vagyok – feleltem, és felkészültem rá, hogy most részletesen el kell magyaráznom, hogy a hazám melyik kontinensen és milyen országok szomszédságában található.

– Magyar! – kiáltott fel ujjongva, és csaknem a nyakamba borult, miközben a kezemet rázogatta. – Magyarország, Puskás, remek futball!

Majd a pincér nőhöz fordult:

– Hallod, Isabelita, a barátom magyar. Hozzál gyorsan két pohár mescalt.

Az öregasszony felébredt.

– Előbb a pénzt lássuk, Paco – morogta szigorúan.

– A pénzt, a pénzt, te csak a pénzre tudsz gondolni, mama. Mintha más nem is lenne a világon.

– Az én számlámhoz írják – mondtam.

Az öregasszonynak erre megint a mellére kókadt a feje, a pincérnő pedig felpatant, hogy kitöltse az italt.

– Hat-három a Wembleyben, az angolok ellen, az volt ám a meccs – áradozott újdonsült barátom.

– Hát igen, de hol van már Puskás és az Aranycsapat?

– Hogyhogy hol? Hát itt, a szívünkben – megdöngette a mellét – A szív nem felejt.

Megérkezett a mescal. Ittunk.

– Jaj, már úgy aggódtam, hogy gringó vagy – veregette meg a kezemet Paco. – Itt minden turista gringó, egy szót sem beszélnek a nyelvünkön, és játsszák a nagyurat, persze italt nem fizetnek nekünk. Tényleg, te honnan tudsz ilyen jól spanyolul?

– A főiskolán tanultam.

– Magyarországon?

– Igen.

Paco hitetlenkedve csóválta a fejét. Közben Isabelita a zenegéphez perdült, beledobott egy érmét, és a másik két munkás tapskísérete és biztató kiáltásai közepette eljárt egy tüzes fandangót. Paco is kedvtelve oda-oda sandított, de azért le nem vette volna rólam a szemét. Kezdett terhes lenni ez a figyelmesség.

– Milyen zenét szeretsz? – kérdezte Paco, amikor az automatika visszaemelte a bakelitlemezt a helyére.

Itt hiába emliteném Bachot vagy Mozartot Mivel járhatnék a kedvében? Biztosan azzal, amit épp most hallottunk.

– A spanyol zenét szeretem.

– A spanyol zenét? – Pacónak felszikkasztott a szeme, a haja égnek meredt, kirúgta maga alól a széket, és rázni kezdte az öklét – A spanyol zenét?

– Miért? Te nem szereted? Isabelita arra táncolt.

– Az más. Tudod te, kik voltak a spanyolok?

– Persze, hogy tudom.

– Dehogyan tudod. Te nem értheted ezt A spanyolok egyszerűen betörték az országunkba és kitépték a népünk szívét!

Paco teljesen úgy viselkedett, mint egy deliráns pszichotikus, ezért nem is próbálkoztam racionális ellenvetésekkel élni. Nem mondtam neki, példának okáért, ha én szeretem a spanyol zenét, abból még nem következik az, hogy szeretem a spanyolokat is, mi több, hogy helyeslem Amerika gyarmatosítását, de az sem, hogy e szörnyű esemény a legkevésbé is felróható lenne a ma élő spanyoloknak. Csak azt hangsúlyoztam, hogy nem állt szándékomban megbántani, ha azonban mégis így értelmezi a szavaimat, mégpedig a leghelytelenebbül, akkor haladéktalanul távozzom. Erre azután Paco megbékélt, bár még több koccintással meg kellett erősíteni, hogy tényleg nem azt mondtam, hogy szeretem a spanyolokat – mert hát magam is láthatom a két szememmel, hogy milyen nyomorulttá tették az ő népét –, végül alig akart hazaengedni, amikor a kétszáz quetzal a zsebemből maradéktalanul az öreg-asszony kasszájába vándorolt, és hosszasan integetett utánam a bár ajtajából. Ekkor már jócskán húsz fok alá esett a hőmérséklet, és miután elég sokat ittam, szinte dideregve tettem meg az első lépéseket a Colonial felé. A 7. sz. sugárúton a betört ajtajú bankomat fülkébe időközben beköltözött egy-egy hajléktalan.

A poros, szürke éjszakában ott kavargóit előttem ennek az időutazással tágult három órának minden emléke, az oroszláncörömös kanapék, a lovagi páncélok, a zenegép, a megbicsaklott ventilátor, Isabelita fandangója, a hat-három, Paco delíruma – a főtt garnélaszínű százquetzalos, rajta a szigorú, de jóságos tekintetű férfiúval. De hát miért is kellett a derék Francisco Marroquínnak megvédenie az indiánokat? Mert a püspök népe – azaz az európai barbárság – rájuk tört A püspököt tehát óriási felelősség terheli azért, hogy az indiánok hátrányos helyzetét megerősítette a spanyol birodalomban. Mert az indiánok számára az lett volna egyedül üdvözítő, ha a spanyolok nyom nélkül eltűnnek a földjükről. De a politikai „megoldások” többnyire nem a nép sorsának enyhítését szolgálják. A kereszt nagyon sok nyomorúságot okozott az itteni népnek, és okoz ma is. Mindig elszorult a szívem Latin-Amerikában, ha indián apácát láttam, aki ősei és kultúrája gyilkosainak csalóka hitéért áldozta fel az anyaságát Ma is érezhető az a trauma, amit a spanyol hódítás okozott e térségben, és ez okoz hasadást és tudatzavart Paco elméjében is, ha meghallja, hogy bármiért is elismerően szólnak a spanyolokról.

Másfelől viszont Paco tisztán látja, hogy már csaknem ötszáz éve megtörtént az orvosolhatatlan baj. „Kitépték a népünk szívét” – mondta, az aztékoknak, a juaztékoknak, a csicsimekeknek, a totonákoknak, a toltékoknak, a majáknak – és még sok más népnek – a könyörtelen hódítóval szemben vívott élethalálharcát e tragi-

kusan tömör költői képbe sűrítve, amelyből kicsordul az akkori világ legképzettebb katonáinak, puszkagolyóinak, hosszú pikáinak mezítelenül nekirontó harcosok sebéből patakozó vér, amelyből félj a felakasztott, kutyákkal szétmarcangoltatott vagy máglyára küldött bennszülöttek borzalmas halálkiáltása, és amelyből felgomolyog az elégetett kódexek kesernyés füstszaga, egy több évezredes kultúra kiirtását az ég, a leváltott istenek magasáig hirdető, végső üzenet Tenochtitlan elfoglalása után nem maradt olyan erő, amely megállíthatta volna a spanyolokat az „Indiákon”.

Európában Tenochtitlan ostroma idején foglalták el a törökök Nándorfehérvárt, majd e hídfőállás biztosítása után öt esztendővel elsöprő győzelmet arattak felettünk Mohácsnál. Bizony a mi történelemkovácsaink – a kocsmapultot támasztok csakúgy, mint az egyetemek történelem tanszékein sündörgők vagy a politikai hordókról ágaskodók – is megihatnának egy sört Guatemalában Pacóval, akinek a gyűlölete végül is azok ellen irányul, akik valóban az országa romlását okozták. Talán akkor belátnák, hogy a mi népünk szívét is kitepték – és nem a zsidók, nem a cigányok, még csak nem is a kiirtott magyarság helyére beözönlő románok –, hanem a törökök és a Habsburgok. Talán Paco felrázná e honfitársainkat, akik ráébredhetnének arra, hogy Mohácsnál nem csak a magyar nemesség színe-javát, de az önálló szentistváni államot, azaz Nagy-Magyarországot is eltemették.

A LEGÉNYBÚCSÚ

A legénybúcsú másnapján vidékre kellett utaznom. Persze nem amiatt mentem haza éjfélre, hanem a feleségem kérésére. Fel nem foghattam, miért ragaszkodott ehhez, hiszen minden esténket együtt töltöttük, barátaimhoz is mindig magammal vittem, de hát egy legénybúcsún nőknek nincsen helye, ezt igazán megérthette volna. Megértette – és ekkor a szeme sarkában egy könnycsepp kezdett remegni –, de akkor legalább menjek haza éjfélre. Ám addig nem lehet eljönni, amíg azt a házigazda – legénysége utolsó jogán – nem engedélyezi, vetettem ellen. Ekkor a könnycsepp kicsordult és gurulni kezdett az arcán. Csókommal felittam. A feleségem elhúzódott. Ha szeretem, akkor hazajövök éjfélre, susogta reményt veszve. Azzal a lakásajtóig kísért, és azt nem rám csapta, hanem olyan végtelenül lassan tette be, hogy az érzéketlen tölgyfalap valósággal végtelen fájdalmának médiuma lett.

A nők érzékenysége kiszámíthatatlan. A vidámnak ígérkező összejövételre menet mindegyre a feleségem tekintete lebegett előttem. Istenem, minden könnye, mint a briliáns. Keményre csiszolt, hideg drágakő, amellyé a szerelmünk dermed egy pillanat alatt. Egyszersmind ívelt tükör: önvizsgálatot tarthatsz, miért kellett újfent megbánnod. Miért jó neked e hideg ragyogás? Dehogy jó! Én nem ezt akartam, nem így gondoltam. Hiszen mindent megtennék a feleségemért, azért, hogy mandulaszeme újra derű fényével simogasson. Hát akkor menj haza éjfélre! Egy legénybúcsú nem a világ. Eh, valahogy majd csak kivágom magamat a kellemtelen helyzetből. Merthogy Endre a legjobb barátom volt, még a gimnáziumból.

Közben odaértem a Novák panzióhoz, amelynek Endre a pincéjét egész éjszakára kibérelte. Lebotorkáltam a szűk lépcsőn. Odalent teljesen sötét volt. Már-már azt hittem, én érkeztem elsőnek, amikor egy kéz lekapcsolta a lépcsővilágítást is. Langyos, penészszagú levegő ölelt körül. Hirtelen petárda robbant, és vérfagyasztó ordítás hallatszott. A többiek vad körtáncot jártak körülöttem.

– Megállapodtunk, hogy aki utolsónak lép be, azt feláldozzuk az isteneknek, és megesszük.

Tűz lobbant a pince mélyén. Jobbról-balról megragadtak, és a lángok felé vonzóltak. A rőt fény Endre kámzsás alakjára vetült, aki egy hegyes karóval felém sújtott. De még mielőtt hozzám ért volna, megfordította a kezében levő tárgyat, lecsavarta a tetejét, és így kiáltott:

– Éljen az új pálinkás süveg!

Most már felkapcsolták a villanyt. Lett nagy nevetés, ölelkezés, és persze körbe járt a pálinkás süveg, egy méternyi hosszúságú, vékony ólomüveg cső.

– Hát ezt honnan szerezted? – érdeklődtem.

– Párádon csináltattam.

– Párádon? Hát nem zárták be az üveggyárat?

– Az üveggyárat bezárták, de azt az öreg szakit nem zárták be, akinek a kertjét

felmértem. Mindenáron le akarta alkudni a mérnöki óradíjamat, pedig előzőleg telefonon megegyeztünk. Én a díjamból elvből nem engedhetek, mondtam, de ha természetben felajánl valami értelmes dolgot, elfogadom kompenzációképpen. Erre megkérdezte, ittam-e már méternyi hosszú pálinkás üvegből, amely csak fél literes. Na, ez értelmes dolog, feleltem. Megegyeztünk? Meg. És már hurcolt is a műhelyébe, amelyet a régi gyár közelében alakított ki, és már lobogott is a tűz és már olvasztotta, hajlította, kalapálta és fújta az üveget.

– De hát azt nem lehet forrón elhozni.

– Végül is rászedett, mert vissza kellett mennem érte, és az útiköltségen túl oda-
veszett egy fél mérnöknap is. Ám a legénybúcsú mindent megér!

Endre különben igen mértéktartóan ivott, töményét alig. Geodétaként rendszeresen korán kelt, és abba a kis lapos, csiszolt fémkulacsba, amelyet tőlem kapott – hogy a napot papamorgóval kezdő eleinkre emlékeztesse –, minden reggel friss vizet töltött, amely ebédig kitartott neki. Ebédig. Mert Endre az ebédet soha semmiért nem mulasztotta volna el, bármely táján járt is az országnak. Mindenhol megtalálta azt a konyhát, ahol a helybéli asszonyok még maguk szegték a nyakát a kendermagos tyúkocskáknak, vagy ahová a környékbeli halász még azelőtt beadta a hajnali fogást, mielőtt a kövér polgármesterné kihajította volna hálószoza ablaka zöld zsalugátereit Endre, elmondása szerint, tizenegy órától csak beleszagolt a levegőbe, majd déltájt az illatok nyomába eredt. Hosszú évek során a különböző helységek szintmagasságaiból és tereptárgyaiból bármely geodéta fejében kialakul egy sajátos országgép. Ám Endre Magyarországa egy hatalmas étlappá állt össze, amelyen a babgulyást a budakeszi Nádfedelesben, a birkapaprikást a lakiteleki Birkacsárdában, a csigapörköltet az erzsébetvárosi Kispipában, a disznótorost a kecskeméti Sport vendéglőben, a halászlét a tiszavasvári Halbirka étteremben, a harcsapaprikást az óbudai Siposban, a pacalpörköltet a tápiószelei kocsmában, a pisztrángot a Szalajka-völgybeli halsütőben, a szarvaspecsenyét az egri Fehérszarvasban, a tortát Esterházy módra az óbudai Daubnernél és a tökösmákos rétest az Őriszentpéteri Bognárban készítették.

E hatalmas menüre mindezidáig egyetlen fogás sem került fel a nap-hegyi Novák panzió konyhájából. Pedig a pince közepén álló hosszú faasztalon sorakozó tálakból már kíváncsian kandikáltak ki a lilahagyma-ágyra fektetett libatepertők, a szardellagyűrűbe csavart kapribogyók, a kőrözött-csókók közé ejtett savanyú cse-resznyepaprikák, a rokfortkrémmel bélelt ementálitekercsek, a liptóiival töltött barna kalapú gombák, a sült almára terített sonkás derelyék, a söréztában kisütött kolbászkák és a párolt káposztával ölelkező piros kacsacombok.

– Drága barátaim! – emelte pezsgőspoharát Endre, miután mindnyájunknak töltött. – Pálinkával kezdtük a magyar hagyományok szerint, de tudjuk, hogy az igazi aperitif csak most gyöngyözik a kezünkben. Nagyon köszönöm, hogy mind eljöttetek, ti, akik a barátaim vagytok. Hiszen a bölcs azt mondta, hogy az embernek csak annyi igaz barátja lehet, amennyit az egyik kezén meg tud számolni. Sok-

féle ordenáré szokás dívik a legénybúcsúkon, ezek közül egyet sem követünk, mert, mint mindig, most is megőrizzük az emberi méltóságunkat Csak arra kérlek benneteket, hogy virrasszátok át velem ezt az éjszakát!

Ebben az ünnepélyes pillanatban igazán nem szólalhattam meg, hogy nekem még éjfél előtt haza kell indulnom, már csak azért sem, mert rögtön lelkes kiáltások harsantak:

- Éljen Endre!
- Éljen a vőlegény!
- Éljen a boldog nő, aki ilyen férjet kap!
- Aki egész héten a mezőn kóborol.

Kirobbant a nevetés. Az egymáshoz koccanó poharakban ujjongott a pezsgő. A büfé – amelynek minden fogása bor vagy sör alá kíváncszott – nemhiába csigázta fel látványával és illatpáraival az étvágyunkat A bársonyos, csípős, markáns, savanykás, erjesztett vagy harsány ízek valóságos versenyt vívtak egymással az ínyünk alatt, ám e nemes küzdelemből az ötünk alkotta közvélemény szerint bőrének ropogósságával, egyszersmind húsának gesztenyeszerű omlósságával a kacsacomb került ki győztesen.

– A kacsacomb? – hümmögött Endre. – Nos, Novák bácsival, a tulajdonossal, aki egyébként szakács, csaknem késhegyre menő vitát folytattunk a kacsacombról. Szerinte ugyanis annak a húsa csak akkor marad omlós, ha sütés előtt legalább egy órát vízben párolják. Ám ebben az esetben nem ropogós, hanem kemény lesz a bőre, vetettem ellen. A kacsát egyszerűen nagyon lassú tűzön a zsírára kell sütni, ahogy a régi asszonyok mondták. Végül fogadtunk Novák bácsival, hogyha a panzió sütőjében, a szeme láttára valóban elkészítem a porhanyós-ropogós csodát, annak az árát ő állja. Nos, egy combot az öreg még azon melegében jó ízzel megevett.

– És nem kért fel szakácsnak? Hiszen neked ebben régi tapasztalatod van – jegyezte meg Ármin, Endre egykori katonatársa. – Tudniillik Szatmárban a zászlóaljnak a hadkiegészítő parancsnokság hibájából fél évig csak egy szakácsa volt. Na, ez a szakács hirtelen rosszul lett, és a gyengélkedőre került. Erre Cseke őrnagy, a parancsnok sorba állíttatta a konyhaszolgálatosokat, és rábökött Endrére, a legmagasabbra, hogy akkor ő lesz a szakács. Mármost a kondér oda volt téve vízzel, de a belevalót még nem készítették elő. Endre úgy döntött, hogy abból lesz a leves, amiből a legtöbbet találja a raktárban, így kétszáz májkonzerv és ugyanannyi szelet nejlonzsákban fonnyasztott kenyér került a forró vízbe. Endre csak megkavarta, egy kicsit megsózta, és vígan kimérte. De ő nem evett belőle, úgy kanalazta ki a dobozból a maga másását.

– És az őrnagynak ízlett? – érdeklődtem.

– „Hm, mi ez?” – kérdezte. – „Májkrém-leves” – felelte Endre. – „Vagy úgy. Lélephet”

– A te mankóversenyed volt ám a móka! – kontrázott rá Endre. – Ármin

ugyanis, akit a gyengélkedőre osztottak be, javasolta, hogy mindenki fogjon a hóna alá egy mankót, és úgy fussunk versenyt a folyosón. Amikor Cseke őrnagy legközelebb szemlét tartott, gúvadt szemekkel fedezte fel a mankó ütötte nyomokat a linóleumon. – „Mi ez, mi ez?” – kérdezte izgatottan. – „Jelentem, én egész hétvégén ki sem mozdultam a betegszobából” – felelte Ármin. – „Hát akkor, ha két órán belül fel nem szedi ezt az izét, egy évig nem megy haza.” – Összesen kilenc hónapig szolgáltunk.

Fél tizenkettőt mutatott az óráim. Megemeltem a poharamat.

– A legkedvesebb barátunk boldogságára!

Elbúcsúztam Endrétől. Felkísért a pincelépcsőn.

– Nem mehetsz el! Te vagy a legjobb barátom. Ha nem húzol ki annak idején a Dunából, akkor most nem lennénk itt.

– Ugyan, magadtól is kiúsznál volna.

– Aligha. Első boldogtalan szerelmünket egymás vállán sírtuk el. Majd lemennek ezek a katonatörténetek, és akkor mi is tudunk beszélgetni.

– Megígértem a feleségemnek, hogy éjfélre hazaérek.

– A feleségednek? Hát hogy jön ő a legénybúcsúhoz?

Zavartan hallgattam néhány másodpercig majd szívből feleltem: – Kíváncsi vagyok, hogy neked is olyan feleséged legyen, akinek a kedvéért még egy legénybúcsút is odahagysz.

A feleségem persze nem feküdt le tíz órakor, mint máskor, hanem kíváncsi szemekkel sarkig tárta a lakásajtót, ahogy megpróbáltam nagy csöndesen beleilleszteni a kulcsot a zárba.

– Na, nem is olyan rossz a helyzet, mint amire számítottam – jegyezte meg.

– Ugyan, mikor állítottam én be részegen?

– Jaj, hát veled már viccelni sem lehet? – azzal gyengéd öleléssel magához vont. Amint a haja rám zuhant, mint a rózsailatú májusi zápor, már el is feledtem – vagy legalábbis jobban elviseltem – azt a csalódást, amelyet miatta okoztam a legjobb barátomnak.

Reggel Győrbe menet nem a tárgyalás témáján gondolkoztam, hanem a feleségemen. Végére is vele építjük azt a világot, amelynek minden pillanata csak a miénk. Ezért sajnál egy percet is, amit nem töltöttünk együtt, nemhogy órákat. Mert különben ő is kedvelte Endrét, akit először mutattam be neki a barátaim közül. Nyomban meg is kérte, hogy mérje fel a nagyanyjától örökölt telket Salgótarjánban. – Salgótarjánban? – lelkendezett Endre. – Hiszen ott a Kiskulacsban készítik a legjobb palóclevest! És bármennyire erőltettem, egy fillért sem fogadott el a munkáért.

A tárgyalás könnyű volt, már az első percekben elértem a célomat, csupán azért kellett még több mint egy órát ott töltenem, hogy a másik fél képviselői elmondhassák mindazt, amiből felkészültek. Közben azon tűnődtem, hogy Győr közelében hová esik Endre Magyarország-térképének legközelebbi ínyes helye. Rántott

harcsa. Vámossszabadi, Vidra csárda. Azután elszégyelltem magam, mert eszembe jutott a feleségem, minden harcsaropogtatós perccel az egymásnak szentelhető, felejtethetetlen időt rövidíteném meg. Majd egyszer együtt betérünk ide.

Hazamenet Törökbálintnál letértem a bevásárlóközpontba, hogy vásároljak a vacsorához rokfortot és camembert, valamint bordóit Franciaországi nyaralásunk óta a feleségem nagyobb kedvét lelte a vörösborral kínált sajtban, mint korábban a dobostortában vagy a krémesben. Amint kosárammal a mosolygó illatú kerekdedségek felé siettem, az embermagasság fölé emelkedő polcon át a következő hangok ütötték meg a fületem:

– Képzeld, és csíkos pizzamát hord.

– De ciki. És miért nem veszel neki valami trendit?

Szörnyű, hogy kibeszélik a férjeiket egymásnak bizonyos nők, ráadásul nyilvános helyen! Tovább akartam sietni, de még meghallottam a választ:

– Vettem, de mindig az ócskát túrja ki a szekrény mélyéről, hogy neki az a kényelmes.

Kivert a verejték, a lábam a földbe gyökerezett.

– És piál is. Korábban olyan jó kis desszerteket hozott, de újabban folyós sajtokkal traktál, hogy megihasson egy egész üveg vörösbor.

– Undorító!

– Képzeld, tegnap is tökrészezen állított be valami legénybúcsúról, és még mellém bújtt az ágyba.

– Ne mondd, és milyen vele a szex?

Kiesett a kezemből a zöld hátú palackokkal teli kosár. Igen, az én feleségem számolt be a házasságunkról valami távoli ismerősenek a bevásárlóközpont kellős közepén.

MARSIGLI TÉRKÉPE

1704. november második hetében az Érsekújvárt ostromló kuruc csapatok parancsnokát, Bottyán Jánost kétszer is felkereste egy ferences rendi barát. A pap második látogatása után, egy derűs, hideg napon, amikor az alkony ceruzája vérvörös jelekkel rajzolta körbe a messzi felhőkontinenseket, a generális magához hívott. Tábori asztalára kiterítette Újvár haditérképét, és rámutatott a Fehér- és a Csehbástya közötti falszakaszra, ahová keresztet tett valaki:

– 1685-ben Lotharingiai Károly herceg ágyúí ehelyütt alaposan lerombolták a falat, amelyet a győztes császáriak éppen csak visszaraktak, gerendákkal erősítettek meg és kívülről behabarcolták. Mérnök úr, ezzel szemben állítsa fel ostromútegeinket. Az ellenség kakasszó helyett összes ágyúnk bömbölésére riadjon.

Egy szempillantással rögzítettem elmémben a mellvéd topográfiai elhelyezkedését és már tisztelegtem volna, amikor összerendeztem.

– Valami megzavarta, őrnagy úr? – fordult hozzám a tábornok.

Minden más főparancsnok csak annyit szegezett volna nekem:

„Kérdés?” Bátran válaszoltam hát:

– Semmi kétség, ezt a térképet Marsigli ezredes készítette, a tanárom. Ott áll a szignója.

– Valóban az ő szignója.

– Tábornok úr ismeri a gróf urat?

– Buda visszavételekor ismerkedtem meg vele. Akkor a császári hadak erősítési munkáinak főfelügyelője volt. Nekem a harcok szünetében nem maradt szabad időm kockára vagy egyéb játékra, mert vitézeim izmait tartottam ruganyosán, ha portya kínálkozott, vagy pedig katonai ismereteimet fejlesztettem olyan tisztekhez csatlakozva, akik a hadtudományokban jóval előttem jártak. Így keltette fel figyelmemet az olasz tájak napsütésétől cserzett, markáns arcú Marsigli hadmérnök alakja, aki írómappájával és mérőszerszámaival felfegyverkezve fáradhatatlanul végezte megfigyeléseit az ellenséges hadállásokon. A rátarti német, de főleg a vallon tisztek – nem mérlegelve, hogy ez a harcok során hány, de hány katonájuk életébe kerülhet – még egymás előtt is titkolóztak, nemhogy a rongyos magyar tisztek előtt. Ám Marsigli gróf szívesen vette, ha csatlakoznak hozzá, megmutatja haladott mérőeszközeit és tanácskozhat más vitézzel, ha az nem úgy értékeli a török erősítési munkálatait, mint jómaga.

„Látja, ezereskapitány úr a Várkertet?” – mutatott előre Marsigli ezredes.

A pokol tornáca különbül nézhetett ki, mint királyaink, majd utóbb a budai pasák büszkesége. A mosolygó barack, az aranyló körte, az elpiruló alma helyett ott már csak vasgolyók és bombák termettek, előbbieket felszántották a talajt – de nem úgy, mint az eke, amely az életre kicsattanó tavaszt köszönti, hanem a halál vasujjaival –, utóbbiak mély gödröket robbantottak az ártatlan földbe, partjaikon a ki-

fordult fák gyökerei meredtek vádlón az égre, ahol az első gyümölcsöst megteremtették.

„A Várkert Dunára könyöklő déli kortinájában vízhordó folyosó húzódik – az olasz hadmérnök mutatoujja szinte belefűrődött abba a láthatatlan járatba. – Még a keresztény királyok alatt építették, a törökök pedig megerősítették a védelmét. E folyosón keresztül még a leghevesebb ostrom alatt is tűzérési tűztől teljesen védett helyen lehet vizet juttatni a palotába. Akkor is, ha már lerombolták a vízvezetékét, amelyet Chimenti Camicia tervei alapján építtetett Mátyás király, hogy tiszta forrásvízzel lássa el a várat a Buda környéki dombokból. E nyomorult, sötét járatban hordják fel gyalogszerrel a rabok a folyó vizét, és még szerencsésnek mondhatják magukat, ha nem a vízkiemelő taposómalomban kell dolgozniuk. Ott az idő megszűnik, körforgássá válik, és magába szippantja a fordulatokat számoló értelmet – kétszázharmincöt, kétszázharminchat, kétszázhuszon... hol is tartottam, Istenem, hol tartok?”

„Ön vízhordó rab volt itt?”

„Igen. 1683-ban e járat lépcsőit róttam naphosszat, miközben ostrom dúlt Szabadulásom reményében mindenre fgyeltem.

Midőn a keresztények ostroma meghiúsult, észleleteimet titokban írásba foglaltam. Amikor már megbízhatónak számítottam, nem vették le a vállamról a terhet a lépcső torkában, hanem továbbirányítottak az épületekbe, amelyekben éppen elfogyott a víz, szerájokba, kaszárnnyákba, sőt az őrtornyokba is. Végére én az oszmánoknak köszönhetem, hogy olyan kiváló alapossággal megismerhettem és feltérképezhettem Budát, amelynek arcán még most is, a pogány dúlás dacára is ott fénylenek a régi dicsőség nyomai, amint egy igazán szép nőt sem csúfíthat el, csak még szebbé, megfejthetetlenebbé tehet a szenvedés.”

„De mi szél hozta ide Itáliából, a tájat felszikkasztató déli fény és a világot megújító pallérozott emberfők hazájából a mi török bombák szaggatta és tatár prédák tűzének kesernyés füstjétől beárnyékolt nyomorúságos országunkba?”

„Tanulmányútjaim során sok földet megjártam, hogy a művészetekben és a tudományokban képezsem magamat. Eljutottam a szultán birodalmába is, ott kerek egy esztendő töltem, de nem azért, mert annyira tetszett volna, hanem mert mindenhová ötször annyi időbe telt bejutni, mint más országban. Sehol nem láttam ennyi velejéig romlott, haszonleső hivatalnokot, de ekkora nyomort sem. És még csak nem is a nyomor a legnagyobb szörnyűség, hanem az, hogy nincsen szabad ember, sőt nincs is, aki a szabadságot egyáltalán elképzelhetné. Mert nem csak a rabszolgák vagy a parasztok félnek uraiktól, vagy a bégek és a pasák a szultántól, de a padisah is a palotaforradalom lázalmától. Az iszonyat mint sűrű fekete olajfelleg borul a birodalom minden zugára és ránehezedik a lelkekre, akik bármely pillanatban borzalmas tettekre készek egymás ellen. Európát bármi áron meg kell szabadítani a barbár hódítástól, mindenekelőtt pedig Magyarországot, hogy ismét a kereszténység védőbástyája legyen, mint a Hunyadiak idejében. Erre

tettem fel az életemet. 1682 őszén Bécsbe utaztam hát, és közkatonának álltam Caprara marsall hadosztályába.”

„Közkatonának, az ön tudományával? És most már ezredes?”

„1683 márciusában magyarországi katonai tapasztalataimról emlékiratot állítottam össze, amit eljuttattam Hermann badeni herceghez. Jutalmul nyomban egy gyalogos század parancsnokává neveztek ki. Miután kiszabadultam a török fogságból, és híret vettem, hogy az egyesült európai ármádia 1684-ben Buda felszabadítására készül, azonnal jelentést írtam a haderő főparancsnokának, Lotharingiai Károly hercegnek, amelyben beszámoltam budai tapasztalataimról. Hangsúlyoztam, hogy a sikeres ostrom kulcsa az ütegek helyes felállításán túl az, ha a vár védőit elvágjuk ivóvíz-utánpótlásuktól. Így Budát pár heti ostrommal most megvívhatják! Feljegyzésemet I. Lipótnak is bemutatták, aki személyesen fogadott engem. Ám a császári udvarban úgy éreztem, hogy az ügyeknél fontosabb az ügymenet, és a valódi érdemnél többre becsülik az etikettben való jártasságot. Valósággal menekültem innen a Budának vonuló főszereghez. Lotharingiai Károly a Buda elleni ostromművek, sáncok és ágyúállások kijelölésével bízott meg. Ám az ostrom a vezérek torzszalkodása, a rossz utánpótlás, majd az emiatt kitört éhínség és járvány miatt meghíusult Bécsben teleltem, ahol további terveket készítettem Buda ostromára. Bekapcsolódtam a császári tüzérség átszervezésébe. Javaslataimat szívesen fogadták, és felügyelettemmel nem csak kiváló ágyúk, de olyan új lövedékek is készültek, mint az ejtőernyős bombák, amelyeket most vetettünk be először.

„Bizony, ezek nem csekély bajt szereznek a pogányoknak.”

„1685 tavaszán a győri, az esztergomi és a visegrádi vár erősítéseit vizsgáltam felül. A Haditanács ekkor emelt ezredesi rangra. Esztergom falainak megújítása után Érsekújvár alá rendelték. Ott elvezettettem a vár vizesárkának vizét Majd pedig a három napon át tartó török ágyútűz ellenére a vár átellenében egy magaslatot domboltattam fel, ahonnan megkezdtem Újvár lövetését A török augusztus 19-én kapitulált”

„Mit meg nem adtunk volna a bajtársaimmal, ha akkor Érsekújvárt lehattunk volna, de az az akasztani való komáromi kapitány visszatartott bennünket”

„Ott a felszabadított keresztények megemlékeztek egy nagyszerű haditettéről, amely a pénteki piac idején – a muzulmánok legnagyobb heti ünnepén – délben következett be. Egy magyar vitéz az Allah híveit imádságra hívó müezzint egyszerűen kihajította a minaretből, majd kilenc janicsárt felkoncolva átvágta magát az egész török helyőrségen, amelynek az élén egy híres-neves pasa állt.”

„Kücsük Mehmed. De nem vágtam le... Az a legény nem vágott le kilenc törököt, csak a kapuőrt lőtte agyon.”

„Ön hát az érsekújvári hős!”

„Csak azt cselekedtem, amit kellett”

Marsigli könnybe lábadó szemmel szorította meg a kezemet, úgy suttogetta:

„Mi ketten felszabadítjuk Magyarországot!”

Marsigli szemtanúja volt annak a kínos civakodásnak, amely Lotharingiai Károly és a bajor választófejedelem között kirobbant. Ha a két vezér nem vitázik a stratagéma körül, egy hónappal rövidebb idő alatt, és sokkal kevesebb vérrrel meg lehetett volna venni Buda várát. Június 17-én a bajor fejedelem elfoglalta Pestet. Lotharingiai Károly viszont – Marsigli tanácsára – a Vízivárost lövette, s annak falait igyekezett aláaknáztatni. A gróf három álló napon keresztül maga kémlelte ki a Víziváros bástyáinak gyenge pontjait. Július 24-én került sor a Víziváros ellen intézett fő rohamra. Marsiglit szüntelen a futóárkokban lehetett látni. Szorgalma, bátorsága mindenkiben csodálatot keltett. A táborban közkezen forogtak Budáról készített térképei. Egy nap török kartács zúzta össze jobb karját. Sebesülésekor kelt halálhírére az egész tábor megrendült. A hír eljutott Bécsbe is, ahol az udvarnál is mindenki megsiratta, aki ismerte. Ám a gróf két hét múlva lábra állt, s már újra ott dolgozott Lotharingiai Károly vezérkarában. Az ostrom vége óta nem találkoztam vele.

– Buda visszafoglalásának győzelmes perceiben, a vértől mámoros, őrzöngő, aranyra, borra és nőre éhes katonák között csupán egyetlen ember akadt, aki Mátyás király könyvtárának megmaradt köteteit kereste, hogy megmentse azokat az utókornak.

– Marsigli ezredes.

Bottyán óvatosan félretolta Marsigli térképét és két ónkupát helyezett a tábori asztalra, amelyeket a magyarok folyékony aranyával, a hegyaljai borral színültig töltött. A sátor légterét néhány pillanat alatt uralni kezdte a tokaji aszú illata. Azt hiszem, ez nem is illat csupán, hanem testet-lelket felszabadító csábítás.

– Igyunk a magyar szabadságra! – emelte meg az egyik kupát a generális.

A tokaji bor örömeinél százszor mámorítóbb volt az a gondolat, hogy az előttem álló hadastyán már ötven éve küzd ezért az eszméért.

– 1686. szeptember 2-án, a győzelem napján Marsigli pár katonájával s néhány török fogollyal mint kalauzzal bejárta az égő, füstölgő Buda várát – választottam el ajkamtól a nektáros poharat. – Minden érdekelte, a palota. Mátyás király fegyvertermei, de legfőképpen azok a corvinák, amelyek Budán maradtak.

„Mert mi lett a sorsa Mátyás király könyvtárának, amely Magyarország legnagyobb értéke volt?” – Marsigli ezredes szinte lázas önkívületben válaszolt a saját kérdésére: – „A főurak 1490 júniusában szerződést kötöttek a király fiával, Corvin Jánossal, amely azon a kijelentetésen alapult, hogy az ország díszére emelt könyvtárat nem engedik kifosztani, és kötelezték a herceget, hogy az összes könyvet hagyja régi helyén, s csak a prelátusok és a főurak tanácsával és ellenőrzésével vehessen ki belőle egy-egy kötetet. Csakhogy Beatrix királyné magához vette a könyvek jó részét, s Nápolyba szállította őket. Néhányat ezek közül Sambucus vásárolt meg olaszországi útjai alkalmából, s később jó pénzért átadta a bécsi császári gyűjteménynek. II. Ulászló bárkinek, aki tudósnek mondta magát, kikölcsönözte a corvinákat, sokan közülük, mint Celtis Conrad, nemhogy vissza-

szolgáltatták volna őket, hanem még Mátyás címerét is kivakarták belőlük. A Jagelló király külföldi követeinek is szívesen ajándékozgatott a kódexekből. Corvin János özvegye is jó néhány darabot kikönyörgött tőle, hogy azután új férje, Brandenburgi György őrgróf kezére játssza azokat. A mohácsi vést követően I. Szulejmán szultán vagy hatszázötven páratlan értékű antik kéziratot tulajdonított el, majd a Bibliotheca Corviniana fosztogatói közé feliratkozott Habsburg I. Ferdinánd is. Magyarország könyvtára szégyenszemre széthullott, de szarkái legalább megbecsülték azt, amire szert tettek belőle. Buda elfoglalása után azonban a törökök még annyira sem tartatták a könyveket, mint a magyar főurak, és a pincébe hányták a megmaradt köteteket’

A gróf hosszas keresgélés után mintegy négyszáz kódexre bukkant rá a palota nyugati szárnyának pincéiben. Négyszázra a hajdani kétezer-ötszázból! Elborzadva nézte a leletet Az egykor selyembe, bársonyba vagy aranyozott bőrbe kötött, díszes veretű fóliánsok mint porlepte, megpenészedett és szétesett könyv hullák tornyosultak előtte. Javarészüket alighanem a kápolna állományába tartozhatott, hiszen nem díszítette a nagy király címere. A császári szakértők csak hármat ítélték érdemesnek arra, hogy Bécsbe szállítsák, a *Szent Gergely beszédeit*, a *Szent Ágoston elmélkedéseit* és *Janus Pannonius verseit* A többi kötet biztonságba helyezéséről, később pedig a felújításáról Marsigli gondoskodott.

En, a segédtisztje szemtanúja lehettem annak, midőn az ezredes a könyv-restaurátortól átvett egy-egy életre keltett corvinát A szerelmes férfi nem dédelgeti olyan örömmel és gyengédséggel a kedvesét amilyennel Marsigli ölelgette, simogatta e köteteket Az ezredes bepillantást engedett a Budán feltalált oszmán irat-anyagba is, amelyet szintén gondosan összeszedetett Az egyik török hadmérnök által készített budai helyszínrajz páratlan értéket képvisel a gróf azon feljegyzéseivel együtt, amelyekben pogány foglyok meghallgatásával papírra vetette, hol mi állt a törökkorban, azaz – mivel ezidőtt az épületeket csak átalakították – a középkori magyar királyok fővárosában. Annak maradványait a császár hadmérnökei teljes egészében beletemették az új, korszerű budai erődtípmény alapjaiba.

Az 1690-es években rajzokat és térképeket készített a magyarországi várakról. De közben mélyreható hidrológiai tanulmányokat is folytatott, amelyben a Dunával és a hévizekkel foglalkozott, valamint számba vette Magyarország növényzetét. A karlócai békekötés után Lipót császár őt bízta meg az új török-magyar határ vonalának kijelölésével.

– Marsigli többet tett országunkért, mint sokan, akik magyarnak születtek és szünet nélkül csak a nemzetiségükkel és honszeretetükkel büszkélkednek. És ön, mérnök úr, aki szintén nem a mi földünkön látta meg a napvilágot, miért állt ügyünk szolgálatába?

– A spanyol örökösödési háború kitörésekor a bécsi udvar Altbreisach várának parancsnokává nevezte ki Marsiglit, amelyet ő túlerő ellenében feladott, ezért hadbíróság elé állították és lefokozták. Ekkor javasoltam neki, hogy álljunk a

magyar felkelés oldalára. Ő azonban határozottan elutasította, hogy fegyvert fogjon arra a császárra, akit több mint húsz évig szolgált Nekem ellenben az a meggyőződése, hogy annak az uralkodónak, aki semmibe veszi a leghívebb alattvalóit, pusztulnia kell!

Marsigli térképének segítségével – amelyen rajta voltak a hadmérnökök számára igen értékes szint- és talaj szerkezeti jelzések – sokkal gyorsabban haladtunk az ütegek felállításával. Egy hét sem telt bele, a Fehér- és a Cseh bástyák közé irányított tűz nyomán széles, mély törés nyílt meg a falon, mintha abból valami óriás kiharapott volna egy jókora darabot. Bottyánt pedig a barát ismét üzenettel kereste fel.

November 16-án éjjel a gyalogság ostromra indult. A legényeknek a résnél kellett megmászniuk a maradék falat. Az elöl haladók mérgelődtek, amiért rövidek az ostromlétrák. De fények gyúltak odabent, kezek nyúltak ki, és szépen fölhuzigálták őket. Odabent Bakó Péter és Lévai Szabó János igazították ki a támadók sorait. A várbeli magyar hajdúkkal és a hozzájuk csatlakozó németekkel együtt lefegyverezték a császári őrséget, elfoglalták a bástyákon az ágyúállásokat és az óratorony előtti várpiacot körülfalták a kapitány palotáját. Reggelre kitűzték Rákóczi piroskék aranyos zászlóját Érsekújvár főkapuja, a Bécsi kapu magas tornyára.

1708. február közepén Bottyán generális hadvonalainak vizsgálata közben Lipótvár alól Nyitra felé folytatta útját, hogy a várat, valamint a Balogh- és az Esze-dándárokat megtekintse. A fagy körmei keményen kapaszkodtak belé, de köszvényes lábát könnyebbnek érezte. Pihenésre gondolni sem lehetett, mindenfelől készülődtek a császáriak, akik gátat akartak vetni a kurucok Bécsig csapó portyáinak. A császár új felső-magyarországi seregeinek élére az a tette kész, önhitt és kemény Maximillian Starhemberg tábornok került, aki már jó ideje törekedett a magyarországi főparancsnoki posztra is.

A generális a szemle során Balogh István ezredéből kiválasztotta a Pozsony megyei születésű Bornemissza János huszár őrmestert – akit bátorságáról és ügyességéről ismert –, hogy huszonhárom elszánt legénnyel átküldje a Vágon Pozsony és Nagyszombat tájára a németek hadállásainak kikémlelésére. Bornemissza embereivel nyomban lóra kapva még az éj leple alatt átkelt a folyón, és a német vonalak mögé jutott. Reggel a Pozsony-Nagyszombat országút mentén Sárffő és Boldogfalva között egy sűrű bozótban foglaltak lesállást.

Amint a reggeli ködpára felemelkedett a berek felett, szikrázóan tiszta, megfigyelésre igen alkalmas téli nappal köszöntött a kurucokra. A huszárok olyan csöndben lapultak, hogy a közelükben néhány barna hátú mezei nyúl a legnagyobb nyugalommal keresgélhetett táplálék után a hóban. Szimatoló orrocskájuk mozgása csak akkor szünetelt egy pillanatra, amikor fejüket felütve, okos szemükkel a széles tájat fürkészték, vagy hosszú fülüket távoli zajok remegtették meg. „Ej, komám, de megragadnának a prémes fülednél fogva – morfondírozott Végh János közvitéz, akitől alig egy kődobásnyira motoszkált egy vaskos gereznájú hím. – A bundádat a babámnak vinném ködmöngallérnak, téged pedig megsimogatnának sütés közben füstölt szalonnával. Bizony, a sültre jólesne egy kupa bor is. Milyen rég mulattunk a cimborákkal. Mert Vak Bottyán nem tűri a részegeskedést. Ha csak megérzi valakin a borszagot, az már áristomra számíthat”

A nyúlnak, amiből ezúttal – nyilvánvalóan Vak Bottyánnak felróhatóan – nem készült illatos pecsenye, megremegett a füle. Az izgalom a többiekre is átragadt, majd egy pillantás alatt az egész csapat elillant Egy jókora hintó bontakozott ki a távolból, körülötte vagy huszonöt vasas német ügetett. Bornemissza támadásra sorakoztatta huszárait, akik csupasz szabályával, felporzott lövészerszámokkal figyeltek. Megvárták, amíg a cifra kocsi és a páncélos lovasok túlhaladnak a bozótban, majd az őrmester jelére nagy rajtázással előrontottak, elsütötték pisztolyaikat és arra, aki a sortűztől nem fordult le a nyeregből, karddal rontottak rá, míg ketten a kocsilovak díszes istrángjait vagdosták el. A császáriak közül az, aki elő tudta rántani a fegyverét, derekasan védekezett, ám a fergeteges rajtaütés következtében a kurucok akkora túlerőbe kerültek, hogy percek alatt csaknem mindenkit lekasza-

boltak. Az utolsó öt kifulladt, vérző zsoldos végül megadta magát.

Végh János férközött először a hintó ajtajához, ám amint megragadta a kilincsét, a bent ülő két tiszt egyike rásütötte a pisztolyát. A legény azonban a lövés pillanatában kardjával félreütötte a tűzfegyver csövét, így a mellének irányzott a golyó a süvegét ütötte keresztül, és csupán felhorzsolta a fejét. Végh és segítségére siető bajtársai lefegyverezték a tiszteket, és egy komornyiknak tűnő egyénnel együtt a csaltba lökdösték őket a többi fogoly mellé.

– Hát kit tisztelhetünk az úrban? – fordult a főtiszthez Bornemissza.

A labanc összeszorított ajakkal hallgatott.

– Nem könnyíti meg a dolgunkat?

– Őfelsége tisztje vagyok, láthatja.

– De milyen tisztje? Annyi pénzt találtunk a kocsiban, amennyivel őfelsége ezredesei sem járnak. Az inge is igen finom az úrnak. Nem egy lány megörülne, ha a kelengyéjéhez ilyen anyagot kaphatna.

A nemes úr hallgatott. Az őrmester felmérte a többi foglyot is, melyik lesz legelőször szóra bírható, mert sok időt nem tölthetnek itt, ezeket, de főleg a csengő ezüsttel teli ládikájukat igencsak várhatják Nagyszombatban.

Ekkor előrontott Végh, akinek a sebe közben átvérezte a kalpagját, és dühödten pofon vágta a főtiszteket.

– Hallgatsz? – kiáltotta. – Miután megöltél volna engem?

– Hagyd, János – szólt rá Bornemissza.

– Legalább elveszem a vérem díját – azzal elragadta a tiszt arany zsebóráját.

– Útonálló – vetette oda foghegyről a német.

– Én? – hördült fel a vitéz, és háromélű tőrrel rontott rá. Ha Fekete Mihály nem kapta volna el a karját, a tiszt halál fia.

– Hagyd, János – mondta Fekete. – Az imént egymagam négy németet vágtam le. De lefegyverzett foglyokat nem bántunk.

– Útonállónak nevezett, mint holmi rácot. A legutóbbi rácjárásakor odalett anyám és a nővérem. Rájuk gyújtották a házat. Minél hangosabban sikoltoztak, annál jobban röhögtek a hóhéraik.

– Te is láthatod, hogy ez nem rác.

– De ezek a kutyák bízatták fel ellenünk a rácokat.

– Elég legyen, nyugtassátok meg Jánost! – dörrent Bornemissza hangja. – Azzal elvette Véghtől az órát visszaszolgáltatta a tulajdonosának, majd odalépett a komornyikhoz. – Kicsoda az urad?

– Ne bántsák a gazdám – könyörgött térdre esve a szolga. – Gazdagon megjutalmazza önöket, ha elengedik.

Bornemissza felvonta a pisztolyát.

– Meg is halnál érte? De előbb végig kell nézned, amint kivégzem a másik tiszteket.

– Gróf Maximilian Starhemberg, a császári csapatok főtábornoka a foglya.

Az őrmester vidáman Rittyentett.

– És azt tanácsolnám, mielőbb engedje szabadon, mert percekben belül a nyakában lesz az egész császári hadsereg – szólalt meg remegő hangon a másik tiszt.

– Köszönöm a tanácsát Legények, készüljetek. Nincs veszíteni való időnk.

– Mit csinálnak, az Istenért?

– Fiúk! Ide mind körém! Elvisszük-e Bottyán generálisnak Starhemberget, a császár főtábornokát?

– Elvisszük – dörgött egyhangúlag a válasz.

– A saját hadvonalain keresztül? Akár életünk árán is?

– Életünk árán is!

Starhemberg döbbenetében, amellyel a kurucok ténykedését figyelte, még a saját sorsáért is elfelejtett aggódni. A rajtaütést olyan váratlanul és mesterien hajtották végre, hogy az teljesen elsöpörte az ő válogatott harcosokból álló kíséretét, holott a huszárok – akik a közelharcban sebezhetőbbek, mint a vértések – nem voltak létszámfölényben. Bottyán tábornok katonái jól begyakorolt és szervezett hadmozdulataik során nem csupán a legkevesbé sem akadályozták egymást és mintaszerűen együttműködtek, de külön-külön is nagyszerűen küzdöttek, akár csak az az akasztófavirág János. A császári sereg szakasza csak egy tiszt vezetésével működhet a fronton, akinek szigorúan tilos kikérnie döntéseiről alantasai véleményét. A legénységi gyűléshez hasonló fórum ismeretlen. Ennél a kompániánál a bajtársiasság sokkal erősebb, mint az udvar zsoldosseregeiben, lényegében a renitenskedő katonákat is féken tartja.

A kurucok a másik tisztet, a komornyikot és az öt többi foglyot fegyvertelenül felültették egy-egy széles hátú német csataménre, Starhemberg alá azonban a könnyűléptű magyar almásderesek legjobbját adták, hogy üldözéskor a császáriak utol ne érhessek, majd ügetés-nyargalvást elindultak. A gróf egy percig sem feledhette, hogy a legkisebb segélykiáltásra vagy jelre azonnal halál fia, mert jobbjáról Fekete Mihály nyargalt mellette mezítelen törrel, baljáról pedig egy másik vitéz, felporzott pisztollyal. A tiszta időben vidáman ropogott a keményre fagyott hó a patkók alatt, friss szellő fújdogált, amely elreptette a hangokat a közeli, császári zsoldosokkal megrakott falvakba.

„Most talán a mieink állítanak kelepcét a kurucoknak – morfondírozott Starhemberg. – A házak jó fedezéket kínálnak a lövészeknek, akik könnyen leválaszthatnák rólam szoros őreimet Az éllovasok is remek célpontot nyújtanának egy muskétás osztagnak, ha kifeszített kötéllel megtorpantanák őket.”

Egymás után haladtak át a községek során, de sehol még csak őrszemeket sem láttak. Vízkelet főutcáján egy nagy kancsó bort vivő leánnyal találkoztak.

– Ki rendelte ezt az itókát, hűgom? – szólította meg Bornemissza.

– A császári hadnagy úr szalajtott ki érte a kocsmára, de jaj, meneküljenek a vitéz urak, mert ötven katonájával állomásozik itt.

– No hát úgy illik, hogy a jó fogásra most már megigyük az áldomást is – azzal

az őrmester elragadta a messzelyt és jót húzott belőle, majd körbeadta legényeinek, akik hamar mind egy cseppig kiitták az ellenséges tiszt borát.

„De ha az az átokverte hadnagy a kocsmába küldött, akkor már ébren van – mérgelődött magában a gróf. – És tétlenül szemléli, amint az ellenséges katonák a falu közepén kaszinóznak?”

– Ne vigyük magunkkal azt a hadnagyot is? – kacsintott össze huszáraival Bornemissza.

– Ne tegyék, az Istenért, mert a császáriak az ő feljelentéséért rajtunk állnak bosszút, prédára vetik és porrá égetik Vízkeletet.

A kurucok a Dudvág hídjá előtt ütköztek először császári őrségbe, amelyet annyira megleptek, hogy könnyűszerrel keresztülvágták magukat rajta, majd tovább röpdösött körülöttük a lovaik nyomán felvágódó hó. A Vág partjánál kerített halászbárkán kilencen nekiindultak a foglyokkal a folyónak, míg a lovakat maguk mögött úsztatták a jeges vízben. A csónak másodszor fordultában alig ért a Vág közepéig, amikor a parton, amelytől elrugaszkodtak, vagy ezer német és rác lovas tűnt fel és készülődött sebtében tüzeléshez. Bornemissza ekkor Starhemberg szívének szegezte a kardját és felszólította, parancsolja meg az embereinek, hogy ne lőjenek, egyszersmind a tábornokot állította a szélre, hogy ő legyen leginkább kitéve a golyóknak. A gróf kalapáló szívvel engedelmeskedett.

„A bajtársiasság érzése és a katonákban való bizalom lehetővé teszi, hogy a tapasztalt harcosok élénken figyeljék a harctéri eseményeket, és azok változására reagálva önállóan intézkedjenek – elmélkedett tovább, amikor a Vágon sértetlenül átkelve sólyomást továbbszáguldott a csapat. – A Dunántúl visszavételének kudarca nem elsősorban a balszerencsének és a tél keménységének tulajdonítható, amint azt Rabutin tábornok próbálta megmagyarázni az udvarnál. Az, hogy a zárt hadrendbe felsorakozott kuruc arcvonal mindig köddé vált, mielőtt a császári gyalogság rohama rázúdult volna, az elő és utóvédet a menetek során folyvást zaklatták, tördelték, és az elcsigázott zsoldosok a kiürített falvakba érve pedig csupán üres magtárakra bukkantak, Bottyán jól átgondolt manővereinek az eredménye, amelyet egy olyan hadsereggel hajtott végre, amelyet nem csupán megfegyvelmezett, hanem meg is talált a számára legmegfelelőbb harcmodort.”

Mivel attól lehetett tartani, hogy a riadóztatott császáriak valahol kompokat kerítenek s friss paripákkal tömegesen utánuk iramodnak, a kurucok nekinyargaltak a sűrű nádasoknak és mocsaraknak, s tekervényes utakon, gázlókon haladtak, sokszor lóról leszállva, derékig gázolva a dermesztő vízben, ismét a nyeregben pedig átázott ruháikban a metsző szélről dideregve. Csak a kémszemle helyétől jó távol, biztonságban, egy félreeső fűzfaberekben pihentek meg először, a lehullott ágakból tüzet rakva a szárítkozáshoz. A vitézeknél sokkal elcsigázottabbak voltak a foglyok, akik nem szokták az ilyen kurucos lovaglást. Midőn a tűz már javában lobogott, a gróf is le akart szállni nyergéből, hogy fáradt, vizes tagjait kinyújtóztassa és kissé átmelegedjen. Végh azonban odaugrott hozzá s kardjának lapjával jól a

hátára húzott, hogy maradjon csak ott, ahol van.

– Hagyjad, János – szólt rá Bornemissza. – A lónak is szüksége van a pihenésre.

A vakmerő kuruc csapat huszonnégy óra alatt legalább húsz mérföldet lovagolva még aznap éjjel szerencsésen megérkezett értékes foglyával Nyitrára. Starhemberg – aki korábban sem hitte, hogy a kuruc generális az a vérszomjas, barbár alak lenne, amelynek a császári propaganda lefestette, manőverei és serege felől elgondolkodva pedig már a nagy hadvezért kezdte látni benne – mégis elcsodálkozott azon, hogy Bottyán mekkora tisztelettel fogadja őt és fejedelmi vendéglátásban részesíti, hiszen az ő oldalán az elfogott kuruc tisztekkel lázadóként bánnak, akiket tömlőcbe lökdösnek, ahol örülhetnek, ha egy marék szalmán és nem a puszta, hideg kövön kell bevárniuk a hóhért. Sőt, Bottyán díszlakomát is adott a tiszteletére. Amikor azután az asztalnál helyet foglalt Bornemissza és teljes csapata, az ónkupákba a legnemesebb hegyaljai bor került, a tálakba pedig a szarvas gerincepecsenyéje, a gróf meglepetése elmúltával megértette, hogy a közemberek ilyen megtiszteltetés után mindent megtesznek parancsnokukért.

– Fiaim, ez sikeres kémszemle volt, köszönöm – emelte meg a kupáját Bottyán generális.

A kurucok hatalmas üdvívalgással ünnepelték vezérüket és vendégét, Starhemberg tábornokot.

Starhemberg most már azon törte a fejét, miképp áll majd Savoyai Jenő, az udvari haditanács elnöke elé. Hogyan magyarázza el neki, hogy bár figyelmeztették, ne induljon útnak nagyszámú katonai fedezet nélkül, mert ugyan a Csallóközben és az Alsó-Vág innenső felén a császáriak állomásoznak, a merész kurucok beüthetnek e területekre is. A jó tanácsra miért csak azt válaszolta, hogy ő mit sem fél az efféle „lurkóktól”. Ha pedig mégis kisebb számú kísérettel haladt, miért nem küldött előre felderítőket és miért nem osztotta meg a csapatát, hogy ne egy tömegben érje az esetleges támadás? Vajon a haditanács elnöke, az ilyen hibákat elkövető tábornokot nem ítélné alkalmatlannak a magyarországi főparancsnoki beosztásra? És Starhemberg az ünneplés zajai, a bor és az étel ínycsiklandozó páráinak gomolygása közepette megértette, hogy ezzel a kémszemlével az ő katonai karrierje véget ért.

Még ez a szél lerázhatja rólunk a német igáját – mondta a kocsmáros.

A januári hóvihár kíméletlenül ostromolta a roskatag csárdát Ajtó-ablak résein dermesztő hideget és jégpermetet préselt keresztül. Eresztékeiben remegtette meg az épületet, amelynek deszkái úgy nyögtek és roskadoztak, mint a halálos sebe-sültek. A legijesztőbb azonban a hangja volt E hol mélyről, szinte a föld gyomrából feldübörgő moraj, majd rögtön utána a felhők magasságából elszabaduló vijjogás. Többórányi járásra nem került más akadály a fergeteg útjába ezen a tákolmányon kívül. Mindent megtett hát, hogy elsöpörje, hogy szabadon vágtazhasson az Alföldön át.

A kocsmároson kívül csak az öreg szolgálonő tartózkodott a helyiségben. Vajat köpült a tűznél. Keze szaporán járt, tekintetét a fadézsába mélyesztette. Időnként nagyokat koppantott, mintha jelezni akarna, merre igyekezzen az, aki netán a rónán jár e fergetegben, amelyben az orráig sem lát az ember.

– Ej, száguldoztunk egykor mi is úgy, mint ez a szélvész – mondta a kocsmáros. – Bizony, úgy volt igaz.

És ezt az igazságot azzal is alátámasztotta, hogy megpödörte hatalmas magyar bajszát, és végigsimította kezét a homlokán végighúzódo forradáson. Szavaira legfeljebb az istállóból behallatszó riadt bögés volt a válasz. A köpülőfa lendületesen járt körbe-körbe.

– Nem sok szód van neked, te Terka. Még az a szerencséd, hogy rendesen elvégzed a dolgotat.

A kocsmáros felállt Szép szál ember volt, még az évek súlya is alig görnyesztette meg a vállát.

– Na, igyál meg velem egy pohár bort, Terka!

A szolgálo megrázta a fejét, de még csak fel sem nézett a dézsából. A kocsmáros töltött magának, és jókorát húzott a kupából.

– A fene megette ezt az időt. Ilyenkor senki nem utazik a pusztán. Mi lesz velem addig, amíg valamelyest ki nem derül? Hát nem mondanál mégis valamit? Valamit Hány éve is szolgálatsz itt? Tíz? Húsz? De még a jó reggelien meg a jó éjszakán kívül mást nem mondtál. Talán nem is Terkának hívnak.

A szolgálo kezében egy pillanatra megállt a köpülőfa. De azután forgott, forgott tovább, neki-nekicsattanva a dézsá oldalának.

– Pedig még a terhes őrszobai szolgálatot is megédesítette a pajtás egy-egy szava, ha nem volt közöttünk legalább egy flótás. Tényleg, jöhetne valami muzsikus. Az kellene ide. Még meg is táncoltatnálak, Terka. Lábad még csak van, ha nyelved nincs is.

A kocsmáros felnevetett Mély hangja betöltötte az ivót Még mintha a viheder is elhalkult volna. A szolgálo megborzongott Ekkor valaki rátette a kezét a kilincsre.

A következő pillanatban egy jeges szélroham valósággal beröpítette a jövevényt az ajtón.

– Jaj, Rákóczi, Bercsényi – mondta.

– Magyarok híres vezéri – felelt rá a kocsmáros.

– Bezerédi.

– Egyszer még agyonverik kendet Ha olyan helyre nyit be, ahol labancság lebzsel.

– Ha úgy lesz, legalább vége lesz a szenvedésnek.

A vándor levette a süvegét, subáját, és odaült a tűzhöz. Torzonborz üstöké hó-fehéren világított, de kopasz folt még nem volt benne. Jobb ingujja szomorú ürességgel hullott alá. A kocsmáros bort töltött neki, és maga is megemelte a kupáját.

– Mindig is sokan voltak ellenségeink, többen, mint mi – jegyezte meg. – Idehaza és külhonban egyaránt.

– De mi azért a fejedelem és Bercsényi generális alatt csak felszabadítottuk az egész Tisza-hátat – felelte a jövevény.

– Kemény próbák voltak. Különösen az őrszolgálat. Jöhetett rád akár az ellenséges főszereg, te nem hagyhattad el parancs nélkül a posztodat.

– Ugyan már. Az őrszobán folyt a legvidámabb élet. Ott még az ülőalkalmatosság is boroshordó volt.

A kocsmáros szúrós tekintettel meredt vendégére. Az állta a pillantását, és zavartalanul pörgette a szót:

– Haj, szép idők voltak azok. Amikor Károlyi várát szorongattuk. Az asszonya meg azt hitte, tarthatja ellenünk. De bizony ő nem volt egy Zrínyi Ilona.

– Zrínyi Ilona a német ellen védte Munkácsot. Mellette volt az igazság. Károlyiné Barkóczy Krisztina csak megtévedt, ahogy az ura is kezdetben.

– Kezdetben? A dolhai győző? Már rohant is Bécsbe, hogy learassa a győzelme jutalmát. A hitvány áruló.

– Vigyázzon a szavára kend!

– Károlyi rakta rá a koporsófedele a szabadságharcra.

– Nem lehetett akkor mást tenni.

– Nem-e? De Károlyi azért, amit tett, bő jutalomban részesült. Mindent megtarthatott, amit a harcok alatt összerabolt. Ő meg az urak. Mert mindig a gazdagok járnak jól.

– Vitéz generális volt.

– Áruló volt.

– Mit nem mond kend?

– Hazaáruló.

A kocsmáros egészen közel hajolt vendégéhez, úgy suttogta félelmesen:

– Hogyan?

– Jól mondom én – folytatta a vándor megemelve a hangját. – Mert gondolkodott kend azon, miért nincs benne Károlyi tábornok a Rákóczi nótában?

A kocsmáros visszaült a lócára:

– Nem – suttogta.

– „De hol vannak a vitéz vezérek?” Csak úgy szól. Én pedig azt kérdem kendtől: de hová lett a magyar nép is?

– Vagyunk még, mint kend is.

– Lassan már alig. Nem segít bennünket senki.

– Magunkat kell segítenünk.

– Mi a szabadságért küzdöttünk. Most koldusgúnya és vándorbot a jutalmunk. Akiket hajdan felszabadítottunk, most egyre gyarapodnak, zsírosodnak, még a kutyáikat is ránk uszítják. Pedig én, Rákóczi hadnagya Balog Ádám alatt végigdúltam a Dunántúlt és a Délvidéket.

A szolgáló felnézett. Tekintete, mint a kés.

– Akkor kend nemesember – mondta a kocsmáros.

– Az volnék, ha a tekintetes vármegye és a Károlyi-félék elismerték volna a fejedelem oklevelét.

– Megvan az az oklevél?

A vándor lecsüggesztette a fejét, szeme sarkában még egy könnycseppet is elmorzsol, de nem válaszolt.

– Mi Károlyi generálissal Bécsig száguldottunk – mondta a kocsmáros. – Gyorsabbak voltunk, mint ez a szélvész.

– Az gazdag portya lehetett.

– Abból van ez a kocsmá.

– Ugyan, ez a széljárta odú?

– Meg a barmok az istállóban. Meg a bor a kupádban.

A vendég dühödten lecsapta a kupáját.

– Kifizetem én ezt a csigert – kiáltotta.

– Ezüsttel?

– Legalább is, ha megint erre járok.

– Nem fogsz te többet erre járni.

– Kétled a szavamat?

– A huszár szava csak annyit ér, mint a préda, amit elver.

A vendég felpattant. A kocsmáros csakúgy. Rákóczi hadnagya meglóbálta az arca előtt a bal öklét. Akkora volt az, mint más ember imára kulcsolt két keze.

– Hogy mered ezt?

– Én is huszár voltam.

Csönd lett. Leültek.

– Nem láttalak Ónodon – mondta a kocsmáros.

– Ahol a túróci követeket levágtátok?

– Azt vágtuk le, akit kellett.

– Na de egy országgyűlésen?

– Nem láttalak Majténynál sem.

– Ellőtték a karomat. Mire fellábadtam és bal kézzel is biztonságosan forgattam a kardot, Károlyi elárult bennünket.

Méregették egymást.

– Ott voltam Győrvárnál, Kölesdnél – mondta a vendég.

– Győrvárnál? – kiáltotta izgalommal a kocsmáros. – Magam is ott harcoltam a Kisfaludy László ezredében.

– Úgy bizony – mondta hévvel a jövevény. – Akkor ti nyomtátok be Heisteréket a malomgátba az első napon.

– Másnap pedig ti vertétek ki kemény harccal a labancot Győrvárból.

– Rájuk is gyűjtöttuk a falut.

A szolgáló felnézett Metsző tekintetét a vándorra függesztette. Kezében lassú-dabban kezdett forogni a köpülőfa.

– Ti meg másnap olyan fergeteges rohammal érkeztetek meg, hogy a császári lovasság általtakarodott a gát mögé – mesélte lelkesen a vándor.

– De még a hadrendbe állt rác gyalogság ellen le is szállítottak bennünket a lóról a végső rohamhoz – vágta rá a kocsmáros.

– Na az aztán mindent eldöntött!

– Odaveszett az egész labanc hadsereg.

– Még Heister Hannibált is levágták volna, ha Sibrik Gábor meg nem fogja jutalom reményében.

– Kapott is az életéért a generálistól kétszáz aranyat.

– Micsoda győzelem volt!

Összecsattantak a teletöltött ónkupák, és úgy fröccsent ki belőlük a bor, mint a nyakon szúrt labancból a vér.

– De hogyan nem találkoztunk a csata utáni kótyavetyénél? – kérdezte a kocsmáros.

– Mert mi még a rácokra vetettük magunkat.

Egy süvítő szélroham valóságos hózáport fújt keresztül az épület résein. A köpülőfa megállt. A szolgáló kitérgette szemmel a vándorra meredt.

– Kár azért a kutyabőrért – mondta a kocsmáros. – Nem kellene most kóborolnod szerte az országban.

– Kóborlók én, testvér, mit is tehetnék – felelt rá a jövevény. – Ha volna is valami birtokom, akkor is ki hozná vissza a régi szeretőimet?

Ekkor a szolgáló felszökkent.

– Itt a te rác szeretőd, a Marica – sikoltotta, és a köpülőfával olyan erővel sújtott a jövevény koponyájára, hogy az kettérepedt.

A nagy test asztalt, padot borítva zuhant a földre.

– Mit tettél? – kérdezte döbbenet a szolgát a kocsmáros.

Az öreg nő hallgatott. A zajra beszaladt az istállófiú.

– Menj a szolgabíróért – mondta csöndesen a legénynek a kocsmáros. – Megerőszakolt? – fordult ismét a szolgálóhoz.

– Mellemről letépte a kisbabámat, nyársra... és a nyársat velem... – a ziháló asszonyból hosszú, elnyújtott vonítás szakadt fel, mint egy anyafarkasból.

Az istállófiú nyakába kerített subával, fejébe nyomott kucsmával az ajtóhoz lépett.

– Megállj – kiáltott rá a kocsmáros. – Gondolkodjunk!

MÁRIA

Nincs szebb érzés, mint amikor az ember szíve alatt új élet fakad. E csodálatos bizonyosság az Úr angyalaként érkezik. Egyszer csak valaki belülről azt súgja: már nem vagy egyedül. Majd növekedni, mozogni kezd. Az éjszaka csendjében mintha beszélgetne velem. Képeket vetít elém. Szőke, gyapjas üstökű legény lesz, mint az apja. A játszóterek Heraklésze. A gimnázium büszkesége. Első a mérnökök közt. Saját vállalatot alapít, amely az emberiséget felemelő találmányait forgalmazza.

És a külvilág is szól hozzá. Együtt hallgatjuk a tavasz vidáman csacsogó madarait. Ő is érzi a virágzó barackfák illatát. Csocsoszán neki is énekel az Operában.

Oly régóta szerettünk volna a férjemmel gyermeket. Már az első összefonódáskor, a Kamaraerdő csalitjában sem védekeztünk. Hímes szárnyú lepkék és csapodár pillangók repkedtek felettünk.

– És ha anyává tettél? – kérdeztem félénken.

– Ó, bár csak így lenne – lelkendezett. – Hiszen annyira készülök, hogy megkérjem a kezedet.

A Dunán esküdtünk meg, egy hajó fedélzetén. A násznéppel felúsztuk Szentendrőig. Budapest és környéke sokkal szebb, ha a folyóról szemléljük. Azt hiszem. Mert én alig láthattam belőle valamit. A férjemben gyönyörködtem.

Tunéziába mentünk nászútra. Férjemnek El Dzsem amfiteátruma tetszett a legjobban, nekem a Bardo múzeum mozaikjai. Közülük is az *Argonauták hajója*. Mert, gondoltam, úgy evezünk át az élet nehézségein, mint a mitológiai hősök. A szaharai kirándulásról hazatérve hamameti szállodai szobánk teraszáról gyönyörködtünk a tengerben.

– Hát megértük, hogy vécés bácsi lettem.

Felkacagtunk. A douzi oázisból hajnalok hajnalán indultunk útnak, hogy szemtanúi lehessünk a napfelkeltének az El Dzserid-sóstonál. Annak a pillanatnak, amikor a kopár, halott kristályfolyamok, –szigetek a szivárvány színeiben tündökölnek. A parkoló mellett két nyomorúságos, egyszintes építmény állt. A büfé és a vécé. Az illemhelyet három egymás melletti fülkére osztották, és deszkaajtókra a következő feliratokat mázolták: *Férfiak, Nők, Komfort*. A „komfort” az angolvécét jelentette, amelynek használatáért felárat kellett fizetni. Az épület előtt egy arab legényke ácsorgott. Amikor valamelyik ajtó kinyílt, ott termett előtte, és tartotta a markát. Ha már kellő mennyiségű aprót összegyűjtött, leadta a büfében. Épp egy ilyen pillanatban lépett ki a komforthelyiségből egy cseh turistánő. Fel sem nézve, a közelben sétáló férjem kezébe adta a legénykét megillető aprót.

A Földközi-tenger parti fövenyét szelíd sóhajrással nyaldosták a hullámok. A zene mindig ugyanaz, de a partvonal örökké változó.

– Ha a gyermekünk fiú lesz, Péternek fogják hívni, mint téged – mondtam.

– És ha leány? – kérdezte a férjem.

– Akkor Máriának, mint a nagymamámat.

Mégsem jött a baba. Akit úgy vártunk. A mérnöki pályán szépen elinduló Péter éjt nappallá téve dolgozott, hogy meglegyen a családi ház nagy kerttel. Évek teltek el. Kétségbe estem. A nőgyógyászom csak bízott:

– A vizsgálatok azt mutatják, hogy ön is, a férje is egészségesek. Semmilyen genetikai tényező nem gátolja a terhességet. Tehát türelem.

Időközben minden barátnőmnek gyermeke született.

– Mondd, mit követtünk el? – kérdeztem hazatérő férjemet egy este. – Miért ver minket az Isten?

– Nyugodj meg, segíteni fog – mondta és magához szorított.

Néhány nap múlva valaki mintha belülről szólt volna hozzám.

Az orvos hamarosan megerősítette az örömhírt. A férjem egy kis datolya-palmával köszöntött.

Nagymamám gyermekkorában a várandós asszonyok gyarapodását kéznézők, javasasszonyok és bábák kísérték figyelemmel. A tenyerükből és a hasuk gömbölydedségéből olvasták ki a születendő gyermekek nemét, termetét és egészségét mutató jeleket. Ma az ultrahang elejét veszi a találgatásoknak. Péterrel hetente gyönyörködtünk a magzat fejlődésében. Férjem hatalmas munkába kezdett a kertben. Farönkökből mérleghintát, mászókat készített, amely valójában egy kis erődre sikeredett.

– Nem gondolod, hogy korai ez még? – kérdeztem. – Hisz még nem is tudjuk, fiú lesz-e vagy lány?

– Az mindegy – válaszolta. – A lányoknak is sok mozgásra van szükségük.

„A lányoknak is...” Ó, istenem, minden apa fiút szeretne. Amikor kiderül, hogy a jövevény nem az lesz, így szól: „az a fontos, hogy egészséges legyen.”

A kromoszómavizsgálat kimutatta, hogy lányunk lesz. Most már hozzáfoghatam a babaruha vásárlásához. Péter az erődöt átalakította palotává, ahol a király-kisasszonyok laknak.

A kertben üldögéltünk egy enyhe tavaszi éjszakán.

– Látod, az ég is olyan, mint a tenger – mondtam. – A csillagok hullámokon ringatóznak. Fényük hol erősebb, hol halványabb.

– De az égnek nincsen partvonala – felelte a férjem. – És ha hullámzik is, azt zajtalanul teszi.

Megijedtem.

– És a madarak danája? – kérdeztem hozzábújva.

– Hallasz egy madarat is énekelni? Tücskök órája ez, de még messze a nyár.

– Nagyon sajnálom, hogy nagymama már nem láthatja Máriát. Utolsó beszélgetésünkkor végig kislánykoromról mesélt, majd hirtelen azt mondta, hogy belőlem jó anya lesz.

– Ne sírj. Itt van ő fölöttünk, és ránk mosolyog.

Péter zsebkendőjével felszárítgatta a könnyeimet és megölelt Éreztem, hogy a tenger, a csillagok, a mindenség hullámozásának része vagyok.

– Nem látom a végtagokat – mondta másnap az orvos az ultrahang vizsgálaton.

– Mit jelent ez? – kérdezte ijedten a férjem.

– Jöjjenek vissza egy hét múlva. Ha addig sem definiálódnak, a gyermek kéz és láb nélkül jön a világra.

– Nyomorék lesz?

– Amennyiben az édesanyja megszüli.

– Amennyiben?

– Igen. Ma már van olyan eljárás, hogy beadunk egy injekciót, és akkor a magzat eltávozik.

– Eltávozik...

Majdnem elájultam. Péternek úgy kellett letámogatnia a kocsihoz. Éjszaka lidérc gyötört. A Bardo múzeum mozaikján látott Szküllának adtam életet. A hatfejű, tizenkét kezű, tizenkét lábú szörny lecsapott esküvői hajónkra, felfalta az el dzsemi amfiteátrumot és felszippantotta El Dzserid sóstavát Felriadtam.

Csak adnak egy injekciót, és Mária eltávozik. Honnan? Még levegőt sem vehetett ezen a világon, amelynek rezdüléseire a szívemmel tanítgattam. A Pillangókisasszonytól elragadták a kisfiát, ebbe ő belehalt De nem kérdezték meg tőle, lemond-e gyermekéről. Megöleti-e? Csak adnak egy injekciót, amely az anyának nem árt, a magzatnak méreg. Létezhet olyan szer, amely az anyának nem árt, miközben gyermeke életét elragadja?

És ha mégis a műszer téved, és egy hét múlva kiderül, hogy minden rendben? Hol marad ilyenkor az Úr anyala? Nincs szavunk egymáshoz a férjemmel. Pedig ő sem alszik. Csendben morzsolja el könnyeit a párnáján.

LÁZÁR

Kezdődhet a szűrt fényben való gomolygás – szinte lebegve, már testérzet nélkül, még hallva az orvos utolsó, tanácstalan utasításait, a forró víz lobogását a rézüstben, a kicsavart kötés csurgását, az orvosi kés sercegetését a gyertya lángjában, a bőröm hersenését, amint az eret vágó penge felmetszi, a hökkenetet, hogy nem buzog, enyhén csordogál csupán a vér, a szerszámaid csomagoló orvos határozott anamnézisét, az asszonyok kezdetben fojtott, majd egyre erősbödő jajgatását, az elomló Mária testének zuhanását, az ijedt sóhajtásokat, a mellettem maradéktól távolodó, majd ismét hozzájuk vagy hozzám közeledő könnyű lábak dobogását, Márta szívének zakatolását, az eszméletre tért Mária csuklásba fulladó zokogását, a kenetet feladó kezek neszezését, tiszta vásznak suhogását, a férfiak visszafogott tárgyalásának kezdetét az érkező rabbikkal, mesteremberekkel, a részvevő sietőséggel gyülekező rokonok zihálását, egymásnak szóló zavart, e helyzetben nem illő, de a szokás miatt mégsem elhagyható üdvözléseit és a kutya kétségbeesett szaglászását, majd a felismerés csendje után felhangzó, hosszasan elnyúló, fájdalmas vonítást –, majd a repülés, amelynek során száz sing magasban kiszakad belőlem a világ, és már nincs fény, nincs szín, nincs hang, nincs vág, nincs állapot.

Akkor azonban mégis csak így szólt valaki:

– Lázár, jöjj ki.

És kijöttem, és voltam, mint az iszákos, aki gyötrődve ébred másnap, vagy a mákonybeteg, akitől megvonták a gyógyszerét Világ nyomorultja, kit éppen a világ akadályoz meg annak csodálatában. Pedig az emberek igen megrökönyödtek rajtam.

– Nem ez az, aki...

– Milyen halovány.

– Milyen jó színben van.

– Istenem, ezt a szerencsét!

– Uram, hadd érintsem meg a kezéd!

És már érintették, simogatták, tapogatták mindenemet Alig álltam a lábamon. A kutya, átfurakodva a lábak közt hisztérikus örömmel vinnyogva átölelte a lábamat. Eddig csupán azt hittem, azért kedvel, mert csontot kap tőlem, és kiszededgetem belőle a bolhákat Ekkor kellett rájönnöm, hogy – szeret Mire édestestvéreim, Mária és Márta is hozzám férkőzhetnek a tömegen át, már egészen embernek éreztem magamat. A sokaság vitt, sodort a házunk felé. Voltaképpen csak azért lépkedtünk, hogy tartsuk az iramot.

– Lázár! Lázár! – kiáltozták.

– Éljen Lázár! Az Úr csodát tett vele.

– Lázár feltámadt! Végtelen a Krisztus ereje. Mindenki feltámad!

Jobbról Mária, balról Márta karolt belém, az én édes húgaim. És éreztem, amint

még sok ezer testvéremmel együtt menetelünk az utcán. Patakszani kezdtek a könnyek a szememből. Velem együtt sírt Mária és Márta is. Könnyek csillantak meg emberek szemében, akiket még soha nem láttam. Azok, akiket eddig haragsaimnak tudtam, boldogan igyekeztek felém, hogy megöleljenek. Hát mindenki szeret! Olyasmi történt – véletlenül éppen velem –, amely most már teljesen értelmetlenné teszi a gyűlölködést az emberek között, a háborúkat, az öldökléseket! Mindazt, amit történelemnek neveznek. Véget érhetetlenül elkezdődött a szeretet korszaka. Noha jártányi erőm sem volt, e szeretet szárnyain suhantam hazafelé. És mintha Márta, Mária és a többiek is mind repültek volna.

Beléptünk a házba. Ott a férfirokonok számvetést készítettek éppen.

– Apám jogán az az asztal és a két szék engem illet.

– De nem az, csak a kisebbik.

– Majd éppen te mondod meg nekem.

– Éppen én. Én itt születtem Bethániában. Te mikor keveredtél ide? Honnan jöttél egyáltalán?

– A rabbi is megmondta...

– Hallgass csak!

– Hát hazajött?

– Mit akar, igazán?

– Csak szélhámos lesz ez.

– Itt már rendezve vannak az ügyek. Nem gondolhatja hogy miatta...

– Jaj, Abirám, Dáthán, mi gondolni való van ezen? Örvendjete! Lázárt feltámasztotta a Krisztus – azzal Mária gyengéden kiterelgette őket. Azonnal ágyba fektettek. Nem is tiltakoztam, bár nagyon boldognak, de gyengének éreztem magam. Álomban sugárzó fényben lebegtem, több ízben is hatalmas kötömb gördült le a mellkasomról. Felébredve oly könnyűnek találtam magamat, hogy akár fel is röppenhettem volna. Mondják, három napig is aludtam. Kiléptem hát a házunk elé a ragyogásba, az örömbé. Egy rothadt citrom éppen a szemem közé csapódott.

– Itt van, ez az!

– Az én gyermekem is meghalt, miért nem támasztották fel? Hároméves sem volt, te meg harminc is elmúltál!

– Csak eljátszotta a halált, hogy jól röhögjön a rokonain.

– Dáthán elmondta, attól kezdve gyanús volt neki, hogy a kölcsönre halasztást kért.

– Én fiatal akarok lenni, utálom a ráncaimat.

– Mondd meg a te istenednek...

– Nincs ennek istene, megivott valamit, amitől tetszhalott lett. Az ügyesebb rabbik ismerik a csínját.

Midőn visszahúzódtam a házba, egy kő csattant az ajtón. Szándékosan várták meg, amíg becsukódik az ajtó, vagy valaki éppen csak lekéste a tarkómat? Vajon ugyanaz dobta, aki az imént a citromot? A szembe törekvő acsarkodás csak alatto-

mosan tud gyilkolni? A haragvók, morgolódók gyülekezete nőttön-nőtt – hallottam, láttam az ajtó és az ablaktáblák résein át Ismeretlen jöttek, távolról érkezett dologtalanok duzzasztották a tömeget Néhány kíváncsi szóval tájékozódtak a csödület okáról – és maradtak. Ők lettek azután a leghangosabbak az engem átkozásban.

– A Krisztusban bízunk – szólt Márta.

Azért aggódva ölelkeztünk össze vele és Máriával. Csak ők hagyták el lopva a házat éjnek évadján, amikor a csőcselék java szétoszlott, és az maradt csupán, aki magatehetetlenre itta magát Engem a nők óvtak, még éjjel se mutatkozzam. Féltünk, hogy még így is ránk törhetnek. Húsvét előtt hat nappal felpattant az ajtó, és házunkba tért Jézus. Nálunk vacsorázott Távoztakor azokat, akik ellenem törekedtek, magába olvasztotta az őt ünneplő sokaság. Aki a minap még a rám való féktelen dühből, most a miattunk érzett túlcorduló örömből öntött fel a garatra. Mindenki látni akarta őt És engem, akit feltámasztott Amikor Jézus kíséretében kiléptem a házból, a vállukra emeltek az emberek. A tömeg, mint óriás folyam, amely áramokra szakad, messze sodort minket egymástól. Oly messze, hogy minél inkább törekedtem az ő közelébe, annál inkább elszakadtam tőle. Figyelmeztetni akartam, hogy az őt ünneplők között Abirámok és Dáthánok éktelenkednek...

E larnax, e szarkofág lesz végső nyughelyem. Mit is mondhatnék azután, hogy az Úr meghalt? Miért lennének érdekesek üldöztetésem, amelyeket Kitionba érkeztem előtt elszenvettem? Vagy a tengeri utazás, azt követően, hogy felismerem, nyugatnak kell indulnom, hogy terjesszem a hitet? Mit számítana, ha elmesélném, Kition első püspökeként is mennyire boldogtalan maradtam? Pedig szeretnek az itteniek. De hát mi a szeretet? Márta és Mária fenntartás nélkül, teljes lényükből imádták Krisztust – mint engem. És ők már nem élnek. Lázás álmaim vendégei csupán, és nappali révületeimé. Hiányuk óráról órára meggyötör – engem, aki az örök életet tanítom.

Nézem e kőkoporsót, amelyet a testvérek adtak össze a részemre, bármennyire tiltakoztam. Adják el valami arisztokratának, és az árát osszák szét a szegények között. Többet ér tíz élő, mint egy halott Ám a hívek nem tágitottak. Ebből megértettem, hogy e larnax is Krisztus akarata, mint annyi minden, amit nem értettem az életemben. Amikor csak hitközségbeli teendőim engedik, ülök a sírboltban, és a szarkofágot nézem. Egy tömbből faragták, szörnyű súlyos. Tíz testvérnek, rudakkal és kötelekkel, fél nap alatt is alig sikerült lehoznia a sírkamrába – mit meg nem tesz az ember a halálért Márványból készült, szállítás közben egy körömnnyit nem csorbult Ahol nekiütötték a lépcsőnek vagy a falnak, ott letört a lépcső, behorpadt a fal. Teljesen dísztelen, arányossága méltóságot sugároz. Talán erről nevezik majd ezt a várost, amikor a hit eluralkodik a földön. Zarándokhely lesz itt, gazdag forrás, amely nem csupán a hívek könnyeivel táplálja az Egyházat Amikor a hamvaimat már sehol nem találják, majd ez a márványszarkofág emlékeztet rám.

De hát mi az emlékezet? Addig fontos csupán, amíg el nem kezdődik az a szűrt

fényben való gomolygás, az a testetlen lebegés, amelyben nincs fény, nincs szín, nincs hang, nincs vágy, nincs állapot.

KRÁLIK APÓ

Most már hamar elmegy az öreg – mondogatták a Klauzál tér környéken.

Králik apónak nyolcvanadik születésnapja után szinte minden belső szerve felmondta a szolgálatot, a gyomra, a veséje és a szíve, utóbbit hetekig kellett erősíteni, ha műtéti beavatkozásra volt szükség. Majd bekövetkezett az az állapot, amikor az orvosok úgy ítélték meg, nem kerülhet sor több heroikus beavatkozásra, mert az könnyen a beteg életébe kerülhet.

„Heroikus beavatkozás” – ezen tűnődött Králik apó, miközben nézte a plafont, és érezte, amint a katéterbe folyamatosan szivárog a vizelete. Így nevezik a műtétet a sebészek, szemben a „konzervatív”, azaz a gyógyszeres kezeléssel. Ez persze csak egy szaknyelvi fordulat, semmi értelme, morfondírozott az öreg, de valahol érezte, hogy az ő életében a heroikus kifejezésnek nincsen helye. Mi szerepe volt ezekben az operációkban is? Az összes idős szomszédja olyan nagy ügyet csinál az ilyesmitől, pedig az ember csak hagyja, hogy elaltassák és küzdjenek az életéért.

Králik apó, korábban Králik úr, a környékelieknek pedig „a Králik” soha nem küzdött semmiért. Régiségboltját az apjától örökölte. Ötvenhatban az értékesebb holmit eldugta a fászpincében, amint azt az apja is cselekedte negyvenötben. A műtárgyak beszerzéséért egy lépést sem tett, azokat mind úgy hozták az üzletébe, hogy becsülje fel az értéküket. Králik apó pedig nem felbecsülte, hanem alaposan alábecsülte mindazt, ami a kezeibe került. Az emberek többsége már mintha azelőtt belenyugodott volna a végzetébe, mielőtt rátette a kezét az üzlet kilincsére. Csak nagyon kevesen tiltakoztak élénken a felháborító eljárás miatt, és alig néhányan hagyták faképnél az uzsorást, mint a Báró.

A Báró, egy arisztokratikus alak, aki mindig jól szabott, angol szövetből készült öltönyben és egy ezüst rókafejes sétapálcával – valójában törös bottal – jelent meg, a hatvanas évek elején nyitott be a régiségboltba egy valódi Ming-korabeli porcelán csészealjjal, amelyen sárkányok kergettek egy lángoló gyöngyszemet, és valószínűleg lopott holmi volt Králik úr száz forintot ajánlott érte. A Báró súlyosan rátette a kezét az ezüst rókafejre, összehúzta a szemét és egészen közel hajolt a műkereskedőhöz – mintha maga is rókává vált volna és meg akarná harapni – úgy suttogta remegő szájszéjjel:

– Gazember, ön még a halált is félrevezetné, mint Sziszüphosz.

– Magát is eléri a történelem – vonta meg a vállát Králik úr.

A Báró sértetten visszafordult az ajtóból.

– Mit tud Sziszüphoszlól? – kérdezte foghegyről.

– Annyit tudok róla, hogy egy hatalmas követ görgetett felfelé valami hegyoldalon a végtelenségig – vágta rá Králik úr.

– A legendabeli korinthuszi király, noha a legagyafúrta ember hírében állt a világon, elfecsegte, hogy látta, amint Zeus, a legfőbb isten elragadta Aszóposz

folyóisten leányát, Aiginát Ezért az életével kellett fizetnie. Sziszüphosznak azonban nem akaródzott a másvilágra költözni, amikor hát Thanatosz, a halál istene beállított hozzá, ügyesen kisiklott a kezéből, majd megkötözte és egy vashordóba zárta. Mivel világszerte megszűnt a halál, az emberek többé áldozatot sem mutattak be az isteneknek. Zeusz, akinek féltékeny felesége miatt már amúgy is nagyon fájt a feje, a rend felbomlásától tartva a földre küldte Árész hadistent, hogy szabadítsa ki Thanatoszt, aki persze nyomban elragadta és az alvilágba vitte Sziszüphosz lelkét Csakhogy a király előrelátó módon meghagyta a feleségének, hogy ne mutassa be a temetési áldozatot. Hádész, az alvilág ura kérdőre vonta Sziszüphoszt a szertartás elmaradása miatt, aki a legnagyobb meglepetést és felháborodást színelve felajánlotta, hogy engedjék csak haza egy rövid időre, hogy kellő nyomatékkai figyelmeztethesse nejét a kötelességére. Sziszüphosz ékes szavai meggyőzték Hádészt, és hazaengedte a királyt, akinek persze esze ágában sem volt visszatérni az alvilágba, csak élte világát A feldühödött Hádész újra elküldte Thanatoszt, aki ezúttal megvárta, amíg egy nagy tivornya során a bor elhomályosítja Sziszüphosz éles esztét, és akkor csapott le rá könyörtelenül. Zeusz pedig, hogy az istentagadás példája ne ismétlődhessen meg, rettentő büntetéssel sújtotta a korinthuszi királyt.

A régiségkereskedő semmilyen hasznos üzleti következtetést nem tudott levonni Sziszüphosz mítoszából, ezért azt el is felejtette. A Báróval azonban idővel jó kapcsolatokat épített ki, mert a bűnöző, kellő részesedés ellenében, vállalta Králik úr lejárt uzsorakölcsöneinek behajtását.

A történelem pedig szorgalmasan törte kerékbe az emberi sorsokat, folyamatosan gondoskodva a régiségüzlet virágzásáról. A Králik-féle történelem, amelyet a műkereskedő rendszeres újságolvasóként a maga sajátos nézőpontjából épített fel, hogy tudniillik mely tönkrement – vagy éppen tönkretett – társadalmi rétegek tagjai fogják felkeresni családi értékeiket eladásra felkínálva. Az „osztályellenségek” közül a legjobb üzleteket az arisztokratákkal és a nagypolgárokkal kötötte, akik valódi antikvitásokkal keresték fel.

A „kulákok”, a bukott nómenklatúra káderek, majd a rendszerváltoztatás kori újjazdagok esetében a giccstárgyak nemesfémtartalma került előtérbe. Az újságból ugyanolyan következtetéseket lehet levonni a társadalom állapotára nézve, mint az orvosi műszerek jelzéseiből a betegére, talán mert a társadalom is folyton beteg. Ha például olajárrobbanásról írnak, az hamarosan felborítja az amúgy is billegő Kádár-kori gazdasági egyensúlyt, és jelentős életszínvonal-csökkenés következik be. Ha pedig az amerikai jelzálogpiac csődjéről tudósítanak, hamarosan pénzügyi válság alakul ki, amely a kilencvenes évekbeli újjazdagok mesés vagyonának elolvadását eredményezheti egy pillanat alatt.

A Králik-féle üzletben persze a vevőkkel sem bántak kesztyűs kézzel. A műkereskedő egy szempillantással felmérte, ki lépett be az ajtón, és aszerint szabta meg az árat Minden tárgy ugyanannyiba került, amit a kelepccéjébe került vásárló a

kezébe vett A dilettáns persze előbb utóbb megtört, és a legnagyobb darabot vásárolta meg. A hozzáértőkkel viszont késhegyig menő alkudozásba bocsátkozott egy königsbergi áru vagy egy kötélhátú szék felett, és addig nem engedett, amíg hatalmas nyereséget nem sikerült kicsikarnia. Az üzletmenetbeli hullámozást a biztonságos uzsorakölcsönökkel vagy zálogügyletekkel hidalta át.

– Na, vén Sziszüphosz, milyen ügyünk van mára? – köszönt be hozzá olykor a Báró, aki mindig fillérre pontosan elszámolt vele. Amikor végleg eltűnt, a régiségkereskedő felhagyott az uzsorakölcsönökkel. Nem bízott meg a kopaszra nyírt, nagydarab behajtókban, akikkel egyszer csak tele lett Budapest.

Králik apó egész életét a pénz megszerzése és megtakarítása tette ki. A befektetésektől irtózott, annak még csak a gondolata is beteggé tette, hogy más meggazdagodhat az ő vagyonával, míg ő csődbe megy. Az aranyban bízott leginkább, persze nem a cifra ékszerekben, amelyeket ő is csak törtarany árban számított be, hanem a szép, sima rudakban, amelyek egyre szaporodtak a pincéjében. Ám a pénz nem tette boldoggá. Olyan volt az neki, mint a lélegzetvétel: csak akkor vesszük észre, hogy nem tudunk létezni nélküle, ha elakad. Králik apó pénzfolyama azonban soha nem akadt el.

Mindent megengedhetett volna magának, de semmit nem engedett meg. Az egyik szomszédasszony beszámolt családjá külföldi utazásáról, az Akropoliszról, a régi görög világ fellegváráról, kalandos kirándulásukról Mükénébe – ahol az erődfalakat, úgymond, a Küklopszok építették – és a tengerről. Králik apó felesége is megkérdezte, hogy mikor utaznak nyaralni. A műkereskedő erre megfogta a hokedlijét – amin az üzletben ücsörögni szokott, hogy ne koptassa a tükrös hátú fotelket –, kirakta az utcára, rátelepedett, és közölte, hogy most nyaralnak. A másik szomszédasszony említette, hogy eladó a Kóspallagon lévő hétvégi házuk, amelyből festői kilátás nyílik a Duna-kanyarra, és a kertjére tavasszal levendulavirágzáskor mintha lila felleg ereszkedne. Tényleg, miért nem veszik meg, merült fel Králik apó feleségében az ötlet. Az öreg erre azt morogta, hogy az ő hétvégi házuk a Klauzál tér. A takarékoskodásban odáig ment, hogy felírta a felesége méreteit és maga vásárolta neki a legolcsóbb fehérneműt. Amikor az asszony panaszkodott, hogy kipirosodott a bőre a nejlon melltartótól, csak annyit jegyzett meg:

– Érted is eljött a történelem.

Amikor minden rendszer vámszedője, Králik apó nyolcvanéves korában megbetegedett, nem jutott eszébe, hogy most pedig érte jött el a történelem, de felöltött benne Sziszüphosz mítosza. Hogy is mesélte a Báró? A király a legagyafúrta ember hírében állt a világon, mégis hibázott, amiért az életével kellett fizetnie. Ám ő, Králik apó soha nem hibázott, mindig azt tette, amit kellett. Hát persze, a Báró, ez a minden hájjal megkent gazember nyilván mégiscsak lebukott, és elvitte a sátán. De akkor őt, az agg műkereskedőt miért szögezte a sors az ágyhoz, miért gyengült le hónapok alatt annyira, hogy kedvenc hokedlijének a megmozdítása akkora fáradságába kerül, mintha sziklát görgetett volna?

- Most már hamar elmegy az öreg – suttogták a szomszédok.
- A felesége végre elutazhat nyaralni.
- A Králik biztosan úgy elásta az aranyait, meg a pénzét, hogy nem találja meg azt az ördög se. Szegény asszony még éhen is halhat.
- Vagy itt fog kéregetni a Klauzál téren.
- Valami távoli rokona azért lehet.

De Králik apó nem ment el. A felesége halt meg. Az öreg tehetetlenül feküdt az ágyon és a plafont nézte, miközben a felesége rokona a temetés részleteit igyekezett vele egyeztetni.

- Tölgyfa koporsót gondoltam szegénynek – rebegte sírásra hajló hangon.
- Még hogy tölgyfa koporsót? – ripakodott rá Králik apó. – Az legalább kétszázötvenezer forint. Vagy maga állja?

A rokonnak elillant a meghatottsága.

- Még hogy én? – méltatlankodott. – Maga volt a férje.
- Akkor bízsa rám. A laminált koporsó a legolcsóbb. A temetéssel együtt kilencvenezer, de abban még nincs benne a temetői díj.

– Hát akkor legyen urnafülkés temetés – a rokon ajkára feltolult a kifejezés: „maga vén gazember”, de végül nem mondta ki.

– Az urnafülkés temetés százötvenezerbe kerül. Csakis hamvasztás jöhet szóba a hamvak átadásával, mert a ravatalozó díja is harmincötezer forint.

– És hová hozzam a hamvakat, miután átadták nekem?

– Ide hozzám, hacsak nem akarja látni a kertjében.

A döbbsen rokonba beléhasított, hogy előre el kell kérnie a temetési költséget, különben azt soha nem vasalja ki az öregből.

– Nem tartok itthon pénzt – nyögte Králik apó.

– Akkor intézze maga az egészet! – rúgta ki maga alól a széket dühösen a rokon.

– Jó, jó, kérjen előlegszámlát a temetkezési vállalkozótól, az alapján el tudunk számolni.

Králik apó az éjjeliszekrényen tartotta évekkal azelőtt megboldogult felesége urnáját. Feküdt az ágyában, a mennyezetet bámulta, és érezte, amint szétbomlik a szervezete. Mázás súllyal nehezedett mellére a halál. És az öreg hatalmas erővel görgette le magáról a végzet szikláját. Sziszüphosz vashordóba zárta Thanatoszt, majd elbújt előle, végül csak nem bírt vele. De Sziszüphosz hibázott, mint a Báró. Ő, Králik úr ellenben mindig azt tette, amit kell, most is azt teszi, amikor már nem tud felülni a hokedlijére, már nem is gondol arra, hogy egyáltalán felülhetne rá, és nem jut eszébe az üzlete, de még a pénze sem. Most, amióta az esztét tudta, először rendelte kemény küzdelemre a sorsa – és ő vállalta ezt a harcot. Nem heroizmusból, nem is a hírért és végképp nem a gyógyulás reményében. Králik apó egyszerűen sajnálta a haláltól az életét.

A FEKETE-SÁRGA LOBOGÓ

Jönnek a fekete-sárgák! – kiáltotta egy siheder, aki egészen az Alduna-sorig merészkedett, hogy megfigyelje a Hajóhidat, majd ellillant a télbe dermedt házak között Windischgrätz 1849. január 5-én vonult be Pest-Budára. A főváros némán fogadta a gyűlölt herceget, mint korábban Prága és Bécs. A temetési hangulatban valamennyi bolt bezárt, az utcák elnéptelenedtek.

És jöttek, egész nap vonultak a győztesek. A csöndet felverte lovaik patkócsattogása, társszekereik zörgése, bakancsaik és csizmáik dübörgése. De főleg az ezredzenekaraik csinnadrattája. Az osztrákok hangos katonaindulókra, gőgösen masíroztak. Lassanként már minden őrhelyet, kaszárnnyát elleptek.

Gróf Károlyné Zichy Karolina lakosztálya ablaknál állt, ahonnan a városháza tornyára látott. Egyszer csak egy kéz bevonta a nemzetiszín zászlót A grófnő szíve hevesen megdobogott Vajon ugyanaz a kéz nem remeg-e meg, amikor ki kell tűznie a császári lobogót? Nem ejti-e a mélybe a fekete-sárga vásznat? Vagy talán le is veti magát a hivatali altiszt a gyűlölt zászló rúdját markolva, mint valamely régi törökverő vitéz? Most, talán most vívódik éppen. De nem. A fekete-sárga zászló megjelent A szél rögtön bele is kapott, és meglobogtatta. A tudatlan szél. Legalább tépné ronggyá, semmint vidáman lobogtatja az ellenség diadaljelképét a legyőzött város felett Bezzeg az előző év március idusán, amikor hatalmas tömeg hömpölygött a Hatvani utcáról a Kígyó utcán át a Városház térre, ezren is lettek volna, akik életük árán is megvédik a piros-fehér-zöld zászlót az idegenektől. Hol vannak most ők?

– A Várban, a királyi palotában is nagy a nyüzsgés – szaladt be a szobalány. – Windischgrätz főparancsnok ott rendezte be a főhadiszállását.

– A császári helytartó? – fordult hozzá a grófnő. – Hogy onnan szemmel tarthassa, és ha kell, lövethesse a várost? De hát hogy juthattak idáig a dolgok?

– Nem tudom, méltóságos asszonyom. A városházán az osztrák főszállásmester legazemberezte, rebelliseknek és kossuthistáknak nevezte a tanácsstagokat, és azt mondta nekik, hogy ki fogják irtani őket, és akkor majd rend lesz.

– Órola van hír?

– Csak annyi, hogy a küldöttség többi tagjával együtt megérkezett Bicskére. De őt nem fogadta Windischgrätz.

– Hol lehet?

A grófnőből hosszú, fájdalmas sóhaj tört ki. Komornája észrevette, hogy úrnője csak jelenléte miatt fojtja vissza könnyeit.

– Ne készíttessenek egy teát?

– De köszönöm, igen. Az jólesne, Mari.

Amint a szobalány betette maga mögött az ajtót, a grófnő egy kanapéba hanyatlott.

– Mi lehet vele? – kérdezte fennhangon kezét tördelve. – Eddig mindig mindenhol írt. Hát Bicske öt mérföld. Azt váltás nélkül fél nap alatt megteszi egy lovas. És harmadikén ért oda. Két napja. Ó, szegény Lajos!

Arcát csipkekeszkenőjébe temetve felzokogott Egy ablakrésen át beszökő dermesztő fuvallat megborzongatta. Felszárította könnyeit.

– De nem. Erősnek kell lennem. Bármely pillanatban betoppanhat. És akkor ő szorul majd vigaszra.

Összevonta vállkendőjét, és újra az ablakhoz lépett Most horvát gyalogosok meneteltek a Hatvani utcában. A fekete-sárga császári lobogók mellett piros-fehér kockás ezredzászlók tűntek fel. Az oszlop befordult a Gránátos utcába és továbbhaladt a Károly laktanya felé. Vagy az Újépületbe mennek? Mert ilyen hatalmas hadinépet talán a török óta nem látott ez a város. A két nappal ezelőtt elvonult Görgey-hadsereg fele ekkorának sem tűnt. Miért tud az idegen zsarnokság sokkal nagyobb erőket felvonultatni, mint a nemzeti szabadság védői?

Tavaly áprilisban még oly vidáman loboghatott együtt a fekete-sárga és a piros-fehér-zöld lobogó. Lajosnak, a sógorának bécsi útját teljes siker koronázta. A király jóváhagyta az áprilisi törvényeket. Lajos az első felelős magyar minisztérium vezetője lett Kormányában olyan kiválóságok kaphattak helyet, mint Széchenyi, Eötvös, Deák, vagy Kossuth. És minden rendben ment, Magyarország önálló állami életre ébredt A császár még a magyar ezredeket is a magyar hadügyminiszter rendelkezése alá bocsátotta. Lajos Innsbruckban elérte, hogy az uralkodó menessze a renitenskedő, sőt Magyarország ellen lázító Jelačićot Híre kelt ugyan, hogy Ferenc Károly trónörökös és a felesége, Zsófia micsoda ünneplő lelkesedéssel fogadták a bánt, de ezt Pesten mindenki csak jelentéktelen kamarillai intrikának vélte. Nyáron polgári képviselő-választásokat tartottak. Egyre-másra érkeztek haza az ezredek. És akkor hirtelen kiderült, hogy meg kell változtatni a magyar törvények jó részét, mert ellentétesek a Pragmatica Sanctióval. Majd elismerő szavak kíséretében visszahelyezték hivatalába Jelačićot, ugyanakkor a magyar kormány elveszítette az uralkodó bizalmát.

Mari érkezett a sèvres-i porcelánkészlettel.

– Azt mondják, grófnő, hogy életben van.

– Hát persze, hogy életben van! Egy Batthyány Lajos haláláról tudna az egész ország. Elmehepsz!

A szobalány meghajolt, és ijedten távozott.

De hol van Lajos? Hogy van? Nem fogták-e le? Jaj, úgy könyörgött neki, hogy ne menjen a farkasok tanyájára. Eh, lehet is beszélni a férfiaknak! A haza, az ország, a politika mind fontosabb, mint egy női kéz érintése. Ám a börtönben, a pokolban csak az asszony szeme parazsának, bőre bársonyosságának, illatának emléke nyújt majd vigaszt Az asszonyé, akire nem hallgattak, mert féltő gyengédsége helyett pusztá kötelességtudatból a karókkal bélelt vermet választották. Jaj, csak a nők ismerik a férfiakat.

Karolina grófnő elkortyolgatta a teáját, és a leheletkönnyű csészét a cabriole lábú intarziás asztalkára rakta. Hol van Lajos? Kinézett az ablakon. Még mindig a horvátok vonultak. Hát itt van az egész kompánia, amely Pákozdnál oly gyáván megfutott Windischgrätz védőszárnyai alatt bezzeg milyen peckesen menetelnek. Jaj szegény Lajos mit panaszkodott a bánjukra. Karolina nem győzte vigasztalni. Hogy ő, Batthyány mindig hűséggel, becsülettel közeledett az uralkodóhoz, ugyanakkor nagyra tartotta a horvátokat is, akikkel évszázadokon át vállalva védtük az országot a törökök ellen. Erre jön egy ilyen Jelačić, és bajt szít közöttük és az udvar között. Olyan követelésekkel áll elő ő, a horvát bán, a magyar korona alattvalója, hogy a had-, pénz- és kereskedelemügyeket központosítsák Bécsben. És mindezt a horvát nemzeti igények kielégítése címén. Miközben ha ez megvalósul, odalesz az az autonómia is, amelyet a horvátok jelenleg élveznek. Amikor a király audienciára hívja mindkettejüket, megvárakoztatja őt, egy Batthyányi, és kifejezi, hogy mennyire semmibe veszi őt, hűséges hívét. És a végén még neki kell távoznia, Jelačić, az az intrikus pedig benyomulhat Magyarországra, és végigdúlhatja azt, miközben kiáltványában békét hirdet.

De Lajos, Jelačić az udvar embere, mondta neki nem egyszer Karolina. Bécs áll mögötte, az intrikái, a lázadása mind csak porhintés. Személyében az uralkodó üzent neked és egész Magyarországnak hadat. Hűségedért cserébe a Habsburg-ház elárult téged. Jelačićot elzavartad, most Windischgrätzcel küldte vissza ellened. Ne alkudozzál, mert eltipornak, inkább küzdj meg velük életre-halálra, és győzhetsz te is.

– Istenem, hová ragad el a hazafias indulat! – kiáltott fel a grófnő. – Hogy én Lajosnak azt mondtam volna valaha is, hogy bocsátkozzon véres harcba! Ó nem. Megtette ő azt az én biztatásom nélkül is. Beállt honvédnek, és csak az mentette meg a halálos csatáktól, hogy a lováról lezuhanva kificamította a bokáját. Erre parlamentozta, hogy igyekszik hazáját szolgálni, amikor az ellenség már százszor bebizonyította, hogy nem hajlandó semmilyen engedményre, és feltétlen fegyverletételt követel. És nem hiszi el, hogy hazaárulónak tekintik. Miért nem fogadja el Lajos szerető gondoskodásomat, hogy óvjam, bűjtassam, menekítsem, amíg helyre nem zökken e magából kifordult világ, és ismét meg nem becsüli az olyan géniuszokat mint ő. Addig hiába áldozza fel magát. Csak azokat taszítja elevenen a koporsóba, akik igaz hívei.

És Karolina összerázkódott a zokogástól. Amikor könnyei megritkultak, felfigyelt egy kinyalt-kifent főtisztre, aki kíséretével a Hatvani utcából a Barátok terére fordult, majd egyenesen az Egyetem utcába tartott. Annyi toll, rojt, zsinór díszelgett a tábornokon, aki egy páva peckességével illegette magát, hogy a grófnő kétségbeesésében is elnevette magát. Kurta parancsszavak hangzottak. Miközben az egyik segédtszif megdöngötte a Károlyi-palota kapuját, egy másik kitűzte mellé fekete-sárga császári zászlót. Azután a csoportot elnyelte az épület. Kisvártatva izgatottan kopogtak a grófnő lakosztályának arany kagylódíszítésű ajtaján.

– Tessék – mondta Karolina még mindig az ablakban állva, pedig már csak képzeletének árnyait vehette ki a sötétbe borult Barátok terén vagy az Egyetem utcában.

– Úrnőm! – sietett be izgatottan Mari. – Jelačić tábornok törzskarával bekvártélyozta magát a palota üres jobbszárnyába.

Megszűnt a hadak vonulása. Csend ereszkedett a pesti utcákra, terhes csend. A megszállt városok csendje, amelyben csak az őrszemek jelszóváltása és a madarak szárnycsattogása üt zajt. A madaraké, akik szabadok maradnak, pedig azt sem tudják, mi a szabadság.

– Jelačić...

– Igen, ő. És tisztelgő látogatást szeretne tenni önnél.

– Tisztelgő látogatást? Miután betört ide? Tán bizony nem akar mindjárt bálozni is a híres Zichy Karolinával?

A grófnő toppantott dühében.

– Hát mondd meg annak a Jelačić nak, hogy rosszul vagyok, nem fogadhatom, különben is egy Jelačićnak mindig beteg leszek. Palotámmal rendelkezhet, de ne kívánja, hogy érintkezzem vele. Sőt, még azt is üzenem, hogy amíg csak egy idegen lesz is a házamban, mit a házamban, a városomban, én mindig beteg leszek.

– Igenis asszonyom.

– Várj. Értesítsék Batthyány Lajos grófot, bárhol ériék is, hogy az Isten szerelmére, ne jöjjön ide, amíg az a fekete-sárga lobogó a kapu mellé van tűzve!

SUJÁNSZKY PÁTER IMÁJA

1849. október 21-én Sujánszky páter jóval a matitunum előtt arra riadt, hogy ropogást hall. De nem a klastromudvarbeli kavicsokét, amelyeken a hajnali ájtatos-ságra siető testvérek szandálja tapos. Sem pedig azt a zajt, ahogyan a szorgalmas madár csőre alatt megtörik a kerengőben terebélyesedő fáról lehullott dió kemény héja. Vagy amelyet a vihar tépte vén diófa hallat fájdalmában, amikor eleven ága kettéreped. Az a hang, amely Sujánszky Eusztákot mindennap felriasztotta a kivégzés óta, az az eltört nyakcsigolya ropogása volt Amelyet a csontvelőből kiszakadó élet utolsó, kétségbeesett és hiábavaló sikoltása követ.

Ezt a hangot Sujánszky páter október 6-án kilencszer hallotta. Ez a hang a pap lelkében elnyomta a négy kivégzőosztag lövésének a dörrenését amely ennél sokkalta nagyobb zajt keltett, és amely Kiss Ernő, Schweidel József, Lázár Vilmos és Dessewffy Arisztid életének utolsó pillanata felett lebegett a kesernyés lőporfüsttel egybeszövődve. Azazhoggy Kiss Ernő felett nem, mert ő fél térden maradt a sortűz után, s ekkor parancsra elé lépve három gyalogos katona közvetlen közélről sütötte rá a fegyverét, s e gyilkos robajt követve zuhant halva hanyatt a tábornok, a lőporfüst egészen befeketítette az arcát, úgy bámult kérdőn a teremtőjére estig, mert addig – mint a többieket is – temetetlenül a vesztőhelyen hagyták.

– Uram, bocsáss meg nekem, amiért vádolni mertelek! – rogyott le a feszület előtt Sujánszky páter. – Hisz nem te aláztad meg és hagytad temetetlenül a szerencsétleneket, akik a benned való igaz hitben távoztak, hanem azok, akik törvényeiddel dacolva elítélték és kivégezték őket, csakúgy, mint annak idején az Emberfiát.

A kötél alatt elroppanó nyakcsigolya. A sáncárokbeli gyilkosságok után az újaradi kilenc alacsony bitófáról – valójában közönséges épületfákról – egymás után felhangzó, iszonytató hang. Sorban, egymás után sír fel Pöltenberg Ernő csigolyája, Török Ignác csigolyája, Lahner György csigolyája, Knézich Károly csigolyája, Nagysándor József csigolyája, gróf Leiningen-Westerburg Károly csigolyája, Aulich Lajos csigolyája, Damjanich János csigolyája és gróf Vécsey Károly csigolyája. És könyörtelenül ott recsegték a páter fülében ezek a hangok és ott lebegtek a szeme előtt azok a borzalmas képek, amelyeket mindegyre szeretett volna elfelejteni. Amint a törött lábú Damjanichot egy szemetesekocsin szállítják utolsó útjára, amint a magas termetű Leiningen-Westerburgot és Damjanichot két oldalról rángatják a hóhérok az alacsony akasztófán, amint Vécsey, akinek már nincs kitől elbúcsúznia, megcsókolja Damjanich kezét, és amint még a négyszögben felállított császári katonák közül is sokan zokogni kezdtek, amiképp ő is négy paptársával együtt.

Damjanich, látva, hogy sír a kivégzés alatt, így szólt:

– Mit sír, tisztelendő barátom, hisz akit a kezében tart, az is az igazságért

akasztatott fel.

Damjanichnak hét bajnoktársa halálát – mindöjüktől csókkal és öleléssel elbúcsúzván – végig kellett néznie – és végignézte rendületlenül –, mire az ő nevére szóló ítélet felharsant a hadbíró ajkáról.

– Azt gondoltam, hogy utolsó leszek, ki mindig első voltam a csatában – mondta Damjanich, és mankóira támaszkodva lekászálódott a szemeteskocsiról.

Sujánszky páter igyekezett a segítségére sietni.

– Ugyan, tisztelendő barátom, miért kímélném a lábamat, amikor hamarosan úgysem lesz rá szükségem – szólt a honvéd tábornok. Azzal fellépett a bitófa előtti zsámolyra. Ott leoldotta a nyakkendőjét és a pap kezébe adta. – Mondja meg nőknek, hogy ezt nem a hóhér oldotta le nyakamról, s nézzen meg jól, bátran fogok meghalni. Mondja el ezt nőknek, ez vigaszára leend imádott Emíliámnak.

A pap remegő kézzel a magasba emelte a keresztet.

– Össze ne kuszálja a szakállamat – figyelmeztette a hóhért Damjanich, majd amikor a hurok megszorult a nyakán, így kiáltott: – Éljen a haza!

De ezzel nem adhatta ki nagy lelkét, még végtelennek tűnő ideig gyötörték, rángatták hóhérai, mire ocsmány győzelmüket kivívhatták a nyakcsigolyája felett – ama borzalmas hang kíséretében.

E hangot, a halál recsegő, könnyörtelen hangját azonban a kereszt előtt térdeplő Sujánszky páter az élet hangjával igyekezett elűzni. Azokkal a szókkal, amelyeket Damjanichcsal váltott, amikor a kivégzés előtti hajnalon – bevégezve papi kötelességét Pöltenberg Ernőnél és Aulich Lajosnál – az ő látogatására sietett.

Szolnok, Tápióbicske, Iaszeg, Vác és Nagysalló hőse forró kézzel szorítással fogadta a papot, s cellájából egy dörgedelmes szóval kiharcolta a méreteiről tájékozódni kívánó brünni hóhért, de még a fegyver után kutató őrt is.

– Tisztelendő barátom, nem félek a haláltól, hisz ezerszer néztem a szemébe – mondta a honvéd tábornok. – Ámde mégis fáj, hogy a császári háztól azon kegyelmet sem nyerhetők, miszerint katonához illően, golyó által végeztetnénk ki.

Sujánszky Euszták olyan megindultsággal nézte ezt az ágyon fektében is oly dőlő embert, ezt a megelevenedő legendát, akinek a híre még a kolostor falai közé is beszivárgott – sőt, nem egyszer előfordult, hogy az ebéd utáni beszélgetés a hitéleti kérdésekről egyenesen az ő cselekedeteire fordult –, hogy semmi sem tolult az ajkára azokból a fordulatokból, amit ilyenkor mondani szoktak, például „Istennél az ítélet” vagy „csak az Úr lát a gyarlók szívébe”. Sőt, a páter maga is indulatot, mi több, dühöt érzett az eljárás állatiassága miatt.

– Tisztelendő barátom, látom a szemében a megindultságot, ezért úgy érzem, megkérhetem egy szívességre.

– Bármire.

– Az éj óráiban vigasztalhatatlan nőm, Emília számára némi megnyugtató készítem egy imát. Arra kérem, kézbesítse ezt imádott nőknek.

– Legyen nyugodt – azzal a pap átvette az írást.

– Tisztelendő barátom! Ön tán nem is tudja, ki vagyok.

– Már hogyan tudnám. Mindenki tudja azt, még a fenevad katonái is.

– Én ugyan rác vagyok vallásomra, de nem rácként akarok meghalni. Áldjon meg engem! Azt is tudom, miszerint ön engemet addig meg nem áldhat, míg én meg nem gyónom bűneim, tehát hallgasson meg.

Sujánszky páter nem akart hinni a fülének, hogy ez a nagy férfiú éppen őnála akar a katolikus hitre térni. Gyónása és feloldoztatása után Damjanich így szólt:

– Most már nyugodtan halok meg, mert magyar pap által áldattam meg. Mielőtt eltávoznék, tisztelendő barátom, ha nem utál, csókoljon meg engem.

– Hogy utálnám a hősök leghősebbikét!

Azzal Damjanich János és Sujánszky Euszták egymás nyakába borulva keservesen zokogtak öt percig.

– Ne adj. Isten több ily jelenést életemben! – mormogta Damjanichtól távozásban a kivégzésekre remegve készülő pap, és mormogta most is, a feszület előtt térdepelve a cellájában. – Add nekem az ő erejét, Uram, most, amikor lesújt reám is a fenevad karja.

Mintha saját szavai visszhangot vetettek volna a fejében, Sujánszky páter holtra válvá véniában terült el a feszület előtt.

– Bocsáss meg Uram, bűnös léleknek, hogy más erejét kértem a tied helyett. Bocsásd meg amiért félelem ömlött el rajtam most, amikor magamra vállalhatom a te kereszthalálot. Bocsásd meg hogy káprázatomban szörnyűbbnek hallottam a nyakcsigolya roppanását a legszörnyűbb hangnál, amellyel eleven húsodat háromszor egymás után felhasították a vasszegek.

Amikor október 6-án Újaradon Vécsey tábornok térdre hullva kezét csókolt a halott Damjanich Jánosnak, már csak a vesztőhely fölött magasan a levegőben gyülekező varjak figyelhették leplezetlen gyönyörűséggel az osztrák katonai négy-szögön belül zajló eseményeket. A kivézényelt katonákat is feldühítette a szemük előtt zajló mészárlás, amely kínos lassúsággal folyt, és az elítélteknek mérhetetlen szenvedést okozott. Amint egy-egy csigolya elroppant, mintha a jelenlévőkben vibráló feszültséget is mind feljebb csavarta volna egy láthatatlan, magnetikus szabályozó. A papok eltakarták a szemüket, hogy ne lássák patakozó könnyeiket, és az ellenséges katonák közül is mind többen felsírtak. A kivégzést vezető Tichy őrnagy, idegesen táncoló lovával bajlódva, dühödten siettette a brünni hóhért.

Időközben a Maros túlsó partján lévő disznóhizláló telep épületeinek fedelét ellepték az Aradról kicsődült kíváncsiskodók. Abban a pillanatban, amikor Vécsey a bitóhoz lépett, az egyik öl fedele a sok ember súlya alatt nagy robajjal leszakadt. Vécsey nagy érdeklődéssel nézett a zaj irányába, mintha még reménykedhetne valami váratlan, csodaszerű segítségben. De nem történt csoda, hamarosan a nyakába került a hurok, és a hóhérok jobbról-balról ráncigálni kezdték. Amikor végül ő is kiszenvedett, odaengedték az érdeklődőket is a vesztőhelyre. Tichy őrnagy felszólította a papokat, hogy az eseményről szóljon valamelyikük néhány

szót a néphez. Isten szolgálai azonban még minden ízükben remegtek az átélt borzalmak hatásától. Végül Sujánszky páter azt gondolta magában: „Istenem, ha segítesz, méltóképpen fejezhetjük be ezt a jelenést!” Azzal beszélni kezdett:

– Kilenc bitón kilenc honvéd tábornok. Felkötötték őket, mint az utolsó latrokat – a szavak egyre erőteljesebbé váltak, amint a pap megérezte az Úr benne szétáradó erejét. És nőttön-nőtt ez az erő, akár az élénk szellőből támadó forgószél, amely teljesen elhatalmasodott rajta, magába szívta és vele együtt a hallgatóságát is egy más térben lévő forgásrendszerbe helyezte. Végül mintha a templomban szónokolt volna, ahol az ájtatos gyülekezet egy lélekként helyeselte a szavait, amelyekkel az Úr ítélőszéke elé vonta a nemzet legjobbjainak véreskezű gyilkosait. Valaki azonban feljelentette a páttert, és ez a minap jutott a tudomására. Felemelkedett a véniából. Kövér verejtékcseppek gyöngyöztek a homlokán, mindegyre a minorita rendház falain kívüli zajokat fülelte, a rabszállító kocsi vagy csak egy egyszerű gyalogos fedezet érkezését. Elvégre nem püspök ő, hogy kocsit küldjenek érte.

– Uram, félek. Irgalmazz nékem, bűnös embernek. Önts belém bátorságot, hogy el tudjam viselni a kínokat, amelyeket te is megszenvedtél. Add, hogy megköszönhessem, amiért megpróbáltál, adj nékem erőt, mint az Emberfiának, vagy mint az aradi tizenhárom vértanúnak.

*

Ugyanezen a napon Pesten Haynau irodájába belépett a tábori postával az adjutáns.

– Ez Aradról érkezett, kegyelmes uram, engedelmével előre vettem – bökött rá a legfelső levélre.

– Aradról? – csodálkozott a táborszernagy. – Hiszen onnan már jelentették, hogy a négy por és golyó, kilenc pedig kötél általi ítélet a törvényeknek megfelelően végrehajtott, a magas rendelkezések folytán a kivégzettek a kivégzés helyén maradtak, és semmiféle zavaró incidens nem történt.

Feltörte az aradi várparancsnok pecsétjét.

„A magas várparancsnokságnak. Aradon

Mint a tegnapi kivégzésekhez kivezényelt zászlóalj parancsnoka, jelentem a következő esetet. Tegnap az akasztás útján kivégzettek ítélet-végrehajtásának befejezése után ott nagyobb népcsoportosulás történt. Felszólítottam a jelenlevő papokat, hogy az eseményekről szóljon valamelyikük néhány szót a néphez. Eleinte vonakodtak, míg az egyik pap – mivel karingben volt, tehát valószínűleg a katolikusok közül – rövid beszédet mondott, amelyet látszólag a nép helyeselt. Én a beszédet nem értettem, mivel ezen ország nyelvén szólott.

Tegnap este a *Hajó* vendéglő Zlahal nevű pincére figyelmeztetett, hogy a pap magyar beszédében a katonaságot és állítólag a legfelsőbb személyeket is gyalázó kifejezésekkel illette, és a kivégzettek tetteit magasztalta. Nevezett Z. pincér több tanút is meg tud nevezni.

További eljárás végett ezt feljelentem.

Tichy őrnagy”

Haynau a kezébe temette a fejét.

Végül azt írta a feljelentésre: „A pap felkoncolása lett volna a helyes eljárás; de most, hetek után, ad acta.”

KOSSUTH LAJOS ARCMÁSA

Ferenc József amnesztiarendelét követően Magyarország megtelt a szabadságharc élharcosaival. A *Kürt*-be is benyitott egy ilyen rettenthetetlen hős. Ősz és dohánybarna fürtök harcába kuszálódó szakálla kopott nemzetőr egyenruhára omlott, amelyet több helyütt puskagolyók téptek fel. Rövid pillantást vetve a helyiség közönségére, az illusztris társaság mellett foglalt helyet.

– Fajdkakas levest és vaddisznó pörköltet ajánlanék a tiszt uraságnak a napi kínálatból – tette elé az étlapot az odasiető pincér.

– Hja, barátom, volt idő, midőn az egész csárda az enyém volt, és mindenki rám figyelt! De hol van az már? Mi a vérünket hullattuk a hazáért. És mit kaptunk cserébe?

A pincér erre nem tudott felelni.

– De hát italt csak rendel az úr – hebegte.

– Italt? Bacchus pincéjét kiittuk egykor a bajtársakkal, a főparancsnok rendelte nekünk hordószám a bort győzelmes csatáink után. De most...

– És melyik győzelmes csatában fordult meg az úr? – kérdezte a törzsasztaltól egy zsakettes, tekintélyes férfiú.

– Pethő Vilmos, a szabadságharc legbátrabb tisztje, a roham előtt beszédet intézett hozzánk: „Bátorság, emberek! Nincs mitől félnetek. Ti a szabadságért harcoltok, a császáriak a zsarnokságot védelmézik. Védvonalaik igen előnyösnek tetszenek. De mivel magasan vannak, puskaikkal a fejetek felett fognak ellődni. Csak az első rohamhoz kell vitézség, a többi már magától jön. Ha elfoglaljuk az első állást, a másikba már a hátráló ellenséggel együtt vonulunk be.” Azzal az őrnagy kivont karddal a roham élére állt. Elszántan követték felfelé a meredek hegyi úton. Hű, csak úgy füttyült, záporozott a golyó – de főleg a fejünk felett. Pethő Vilmosnak igaza lett. Az első állásnál kellett a legnagyobb harcot vívni, az ellenség ereje kanyarulatról kanyarulatra gyengült.

Csakhamar elfoglaltuk az egész hágót. A császári alakulatok felbomlottak, a fekete-sárgák futottak, ki merre látott Ujházy László vadászcsapatával kerülőúton az üldözésükre indult, maga az ellenséges vezér is csak a lőszer és a sebesültek hátrahagyásával tudott kicsúszni a hurokból. Az osztrákok visszavonulásának fedezésére rendelt Parma-bataillont teljesen szétvertük.

– A branyiszkói csatáról beszél a veterán úr – bólintott egy Kossuth-szakállas idős úr.

– Ha felismerte az úr. A hegytetőre felérve Guyon Richárd magához rendelt tizenöt Sobri-huszárt és így szólt a rangidőshöz, akit Csősz bácsinak neveztek: „Nincs mit inni. Amott a kocsmában, hol még a német rendel, amint hírlík, igen jó papramorgót mérnek. Kérem, hozzon csak egy itallal.” Csősz bácsi megfeszítette magát: „Értem, ezredes uram” – azzal, nyomában huszártársaival, mint a villám

zúdult a csárdára.

– De még azelőtt ön alá is adtak egy prüszkölő csatamént, hogy még erősebb legyen a csapat.

– Ahogy mondja, azazhogya... – a hadastyán későn harapta el a szót.

– János úr, hozzon ki a napi menüből egy kis adag zöldborsófőzeléket főtt tojással az egyenruhás úrnak!

A veterán felpattant.

– Csak nem szégyení meg?

– Miért, a harctéren válogatott?

– A harctéren harcoltam és nélkülöztem.

– És meghalt.

– Már hogy haltam volna meg, amikor itt vagyok?

– Ebben az öltözékben vett részt a csatában?

– T ermészletesen.

– Ez a zubbony arról mesél, hogy két golyó is átütötte a szívét.

– Csak egy, tisztelt úr, a másik a tudómön ment keresztül, de az orvos is azt mondta...

– Uram, én orvos vagyok!

– Hagyjuk ezt, kérem! – emelkedett fel a zsakettes férfiú. – János úr, szolgálja csak fel azt a fajdkakas levest és a vadmalac pörköltet a veterán úrnak, amelynek reményével kecsegtette az imént Ne sajnálja tőle a vörösbort sem, amint a zuhatagok sem vonják meg frissítő italukat a hegyerinceken átszögdelő szarvasoktól.

– Kicsoda ön, kegyelmes uram? – zuttyant vissza székére a háborús hős.

– Gál Ferenc vagyok, a Valero selyemgyár igazgatója, egy ember, akinek a tudományánál csak a gyávasága nagyobb. Én igyekeztem művi tökélyre fejleszteni a selyemszövést, és ebben annak a Spanyolországból bevándorolt Valero családnak a teljes támogatását élveztem, amelyről tudni való, hogy a gyár megalapítására tett lépésétől fogva hadilábon állt a Habsburgokkal, akik Magyarországgal csupán mint gabonatermelő és nyersanyagszállító tartománnyal számoltak. A bécsi kamarilla gáncsvetései dacára Valeróék mégis fennmaradtak, mégpedig úgy, hogy minden profitjukat és sokszor még azon felül is minden pénzüket a gyár fejlesztésére fordították.

– Az ő gyáruk, az ő pénzük – azzal a veterán megvetően belekanalazott a gőzölgő, aranyszínű levesbe.

– Csakhogy a nemesemberekkel ellentétben a polgárok már akkor is adófizetői voltak Magyarországnak, amelynek önálló iparú országgá válásán fáradoztak. Széchenyi is megmondta, hogy az ipar és a kereskedelem a nemzetek felemelkedésének kulcsa. Valero Antal úr személyes jó barátjának mondhatta a gróf urat Mármost javasoltam a tulajdonosnak, hogy a közízlés fokozása és az üzleti forgalom fellendítése érdekében indítsunk egy selyemkép sorozatot a haza nagyjairól. Az első portré V. Ferdinándot ábrázolta.

– Hát ez már gyalázat!

– Ugyan, barátom, csak egy üzleti fogás. Ferdinándot ugyanis Bocskai István, Bethlen Gábor, Thököly Imre és II. Rákóczi Ferenc követte. A hatóságok tehetetlenül dühöngtek. Még garmadában állt a király selyemarca raktáraink polcain, amikor a haza nagyjait újra kellett szőnünk. Amikor pedig kitört a forradalom, Kossuth Lajos félalakos portréja került a rámákra. Csakhamar alig akadt olyan hazafi, aki a kabátja bélésben ne az ő arcmását viselte volna, akinek az alakja egybeforrott a nemzettel.

– Jól megszédtek magukat ezen is!

– Miért nem ön készítette el e portrékat?

– Hogyan? Én katona vagyok, nem holmi selyemvigéc.

– Kossuth katonája?

– Kossuth katonája.

– És ön nem lelkesedik a kormányzó arcmásáért?

A hadfi kanalát a levesestányérjába vágva, a széket maga alól kirúgva pattant fel és vigyázállásba vágta magát.

– Az életemet adnám érte! – kiáltotta.

– Kérem, a berendezés! – sietett elő János úr.

– Majd én állom a kárt – nyugtatta meg a pincért Gál Ferenc. – Valakinek, a „selyemvigécnek” csak meg kell szőnie e selymeket, hogy önök katonák lelkesedni tudjanak, egyszersmind azok a fiatalok is, akik önök közé kíváncsiak, és a haza oltárán még a vérüket is hajlandók feláldozni.

– Az is igaz – hagyta helyben a kiérdemesült nemzetőr, és visszazuttyant a székére, már csak azért is, mert megérkezett a vadmalac pörkölt és illata oly csemegét ígért, amelynek élvezetért sokan talán még a branyiszkói hágót is megrohanták volna anélkül, hogy a hátukba kartácsolnak, mint Guyon Richárd.

– Igen, mi, „selyemvigécek” egyre sikeresebben működtettük a Valero gyárat, amelyet a hálás nemzet felvirágoztatott. Nem szabad ugyanis elfelejteni, hogy az osztrákok gazdasági blokád alá vonták az országot, így a textilellátás összeomlott volna, ha a Goldberger gyár, a Gácsai Posztógyár és szerény vállalkozásunk nem fokozza gyors ütemben a termelését Valero Antal úr pedig, aki személyes jó barátjának mondhatta Kossuth Lajost, nem csupán a növekvő forgalom adóvonzatával és nem csekély vég selyem rendelkezésére bocsátásával lendítette előre a forradalom ügyét, hanem hazafias rendezvények, toborzások, közadakozások támogatásával is. Neki kellett meggyőznie Kossuth Lajost arról is, hogy végtelen szerénységében ne utasítsa vissza, hogy arcmását szövött selymen terjesszük, mint ahogy azt sem, hogy az könyvatomokon, festményeken vagy dagerrotípiákon megjelenhessen Magyarország legutolsó tanyáján is – mert ezzel is a forradalom ügyét segíti elő. És a nagy férfiú meghajolt Valero Antal úr érvei előtt Mi pedig szőttük a selymet...

– Igen jó ez a malac – szögezte le a veterán, majd, mintha ez csak a bevezető

gondolata lett volna, hozzátette: – Valami rémlik nekem is. De hát mi lett ezekkel a képekkel?

– 1849. július 13-án azonban elgondolkozva álltam meg a pesti műhelyben azon szövőszék előtt, amelyen még ott díszelgett e drága portré. Odakünt már csattogtak a kockaköveken a Pest városát újból birtokba vevő fekete-sárgák bakancsai, és a vértések alatt táncoló lovak patkói. Ferenc József katonái nem csak a környékbeli kocsmákat foglalják el, gondoltam, de hamarosan ide is bekalandozik egy járőr. Márpedig Haynau betiltotta a magyar nemzeti jelképeket és szimbólumokat, Kossuthot pedig a Ferenc József-i birodalom első számú ellenségének kiáltotta ki. Derék embereket korbácsoltak már meg, sőt, hajtottak sáncmunkára csak azért az arcmásért.

– És akkor kegyelmed is megijedt.

– Igen, megijedtem. Én, kérem, nem bírom a fájdalmat Ha kínoznak, azt is bevallom, ami nem igaz. Nekem olyan körülményeket kell teremtenem, hogy ezt elkerüljem. Leszakítottam hát a szövőszékről a selymet és elrejtettem. Egy osztrák járőr már a Király utcában tüzetesen átkutatott „Biztos dugdos valamit a fickó, hogy minden kérdésre elvörösödik” – mondta a káplár. Jöttek-mentek a fekete-sárgák az egész országban, se szeri, se száma nincs annak, hányszor motoztak meg. És én, valahányszor hivatalos emberrel találkoztam, piros lettem, mint a főtt rák, és remegtem, mint a nyárfalevél, de nem fedték fel a titkomat így amikor a nálam sokkal bátrabb emberek, mint ön, majd ismét magasra kívánják emelni a szabadság zászlaját, akkor azon – a legfinomabb selyemre festve – ott loboghat Kossuth Lajos arcmása is. És pontosan az, amely a negyvennyolcas forradalom alatt is hevítette az embereket.

– Ez igen fontos – a hadastyán bőven megöntözte a pörköltet vörösborral. Majd több húsdarabot is a villájára tűzött, amelyet fenyegetően Gál Ferencnek szegezett. – És hol található most az a selyem?

– Itt – azzal az igazgató előhúzta a zsebóráját, ám annak nem a fedelét pattintotta fel, hanem az alját szerelte le egy asztalkés segítségével. – Még a vizsgálóbírónak sem jutott eszébe, hogy miért nem jár az óráim. – És abból a picinyke kis rejtekhelyből kibontott egy akkora Kossuth arcmást selyemből, amely alkalmas lett volna arra, hogy az egész ország felsorakozzon mögötte a szabadságért megvívandó harcra...

A Klapka-légió harcosai 1866 augusztusában, Magyarország határában táboroztak. Már megfőzték a vacsorát, nem raktak több fát a tűzre. A parázsló hasábok rőt fénye vörösre festette a katonák arcát.

– Holnap visszafoglaljuk Magyarországot – mondta izgalomtól remegő hangon egy ifjú közlegény.

– Csak nehogy úgy járjunk, mint Aspromonténál – jegyezte meg egy veterán honvédtiszt.

– Hadnagy úr, hogy is esett az Galabárdival?

– Nem Galabárdi az, János, hanem Garibaldi.

– Nem mindegy?

– Nem mindegy, hogy Petrovics vagy Petőfi. Az egyik csak egy név, a másik azonban a világszabadság neve. Amiért Garibaldi is küzdött Szóval két évvel azután, hogy felszabadította Dél-Itáliát szicíliai hívei új harcra hívták, és Róma visszavívását várták tőle. Júliusban ujjongva fogadta Szicília népe, és ünnepélyes tisztelettel köszöntötte a palermói előjáróság. Garibaldi kiadta a jelszót: „Róma vagy halál!” Csak úgy özönlöttek zászlója alá a régi vörös ingesek. A magyar légió harcosai közül is sokan Palermóba siettünk. Hát kívül nem találkoztam ott újra, mint a legjobb pajtásommal, Miskával. Annak idején ő is önkéntesként kezdte, és őrmesterként esett osztrák fogságba, mint én. És Garibaldi megismert bennünket. Megismert? A nevünkre is emlékezett, és hogy hogyan harcoltunk. „Te, Tóni – mondta nekem – Palermo ostromakor Tüköry Lajos vezetésével a Termini kapunál nyomultál be a városba. Derék vitéz vagy, nem hátráltál meg akkor sem, amikor a parancsnokod elesett.” Mert szegény Tüköry Lajos volt az, aki elsőként lépett be Palermóba, de ő lett az első hősi halottunk is. Hát hogy futamodhattunk volna meg ezután, amikor már Tüköryért is bosszút kellett állnunk? Garibaldi maga búcsúztatta a veterán honvédtisztet mint „a vitézség klasszikus földjének méltó képviselőjét”

Augusztus közepén már háromezren indultunk harcba. Erőltetett menet abban a pokoli melegben. Miskával megharcoltuk Temesvárt. Azt hittük, a poklok poklát éljük át ott kora reggeltől napnyugtáig a tűző napon, de az semmi volt az augusztusi mediterrán hőséghez képest. Azt még a helybeliek sem bírják. A déli forróságban eltűnnek a zsalugáterek védőfalai mögött, akit pedig a szabadban ér a zenit, az igyekszik árnyékos helyre húzódni. Ami nem is olyan könnyű, mert ott még az árnyék is áttetsző. E szörnyű éghajlatban még a fák, cserjék is védekeznek a nap tüze ellen, és levelük élet fordítják az égi sugarak felé. És mi ebben a tikkasztó hőségben erőltetett menetben vonultunk Rómának. Rajtunk kívül csak a tücskök járták a mezőt, igaz, ők nagy szorgalommal és hatalmas hanggal. Gondolkoztam is rajta, hogy azt a hadvezért, aki belőlük verbuválna expedíciós hadsereget, ezen a

tájon senki nem győzhetné le.

A sötétben a tábornok daliás alakja rajzolódott ki. Egy kézlegyintéssel jelezte a hadnagynak, hogy folytassák a beszélgetést.

– Amikor 1862. augusztus 29-én a kietlen aspromontei fennsíkra értünk, már a többnapos koplalás is gyötört bennünket Valaki felkiáltott: „Burgonya!” És már ástuk ki a körmünkkel az éretlen gumókat, és csak úgy nyersen befaltuk. Többen rosszul lettek, de nem tudtuk legyőzni az ösztönt, amely a silány táplálék láttán feltört belőlünk. Csak amikor az első éhségünket lecsillapítottuk, akkor kezdtünk tűznek valót keresni, hogy megsüssük a krumplit Készerűen gondoltunk a környék lakosainak hálátlanságára is, akiket két évvel azelőtt – a mártírhalál kockázatát is vállalva – szabadítottunk fel a zsarnokság alól. Lassacskán azonban feltűnedezték a környékbeli parasztok, és bőségesen elláttak bennünket gyümölcscsel, kenyérrel, olajbogyóval és sajttal. Csak azért késlekedtek e nemes lelkű emberek, mert a nyomorúságos és járhatatlan ösvényeken nehezen értek a nyomunkba, akik erőltetett menetben haladtunk.

A parázs egyre halványabban izzott, már csak egy-egy pillanatra festette meg a feszülten figyelő katonák arcát A tábornok közelebb húzódott a beszélgetőkhöz, de a sötétben maradt.

– De bárcsak meneteltünk és éhezünk volna még néhány napot, hetet abban a vigasztalan hőségben, ha elkerülhettük volna Aspromonte poklát. Délután három óra felé azután olasz csapatok előőrsei tűntek fel. „Hurrá! Itt vannak a mieink!” – lelkesedett néhány ifjú önkéntes. Garibaldi tábornok azonban észrevette, hogy a lövészek ellenünk manővereznek, ezért indulást vezényelt, és a fennsíkról az Aspromontét övező gyönyörű fenyveserdő szegélyéig meneteltünk, amely védettebb állást biztosított. Az olasz hadsereg időközben támadó alakzatba fejlődve közeledett felénk. Nem értettük a helyzetet Csak Garibaldi őrizte meg a higgadságát „Ne tüzeljete a testvéreinkre!” – parancsolta.

Klapka György ekkor a tűzhöz lépett.

– Ön velem jön, Horváth, a többieknek takarodó – rendelkezett.

A szétkotort parázs füstje a parancsnoki sátorig kísért a tábornokot és a hadnagyot.

– Mi történt azután? – kérdezte Klapka György meggyújtva egy halvány mécsest.

– A csatárláncba fejlődött lövészek figyelmeztetés nélkül tüzet nyitottak a mieinkre. Mi csak álltunk döbbenten és tehetetlenül. Ám a jobbszárnyon néhány forrófejű fiatalember, felháborodva amiatt, hogy a király katonái továbbra is tüzelnek, ellentámadásba lendült Garibaldi a két arcvonal közé vetette magát, hogy megakadályozza a testvérháborút Amikor sikerült szétválasztania a küzdőket, összeesett A bal csípőjébe és a jobb bokájába fúródott egy-egy golyó. Alighogy orvosai ellátták a sérüléseit, az olasz király nevében letartóztatták, és elvezették, mint egy bűnözőt.

Horváth hadnagy melléből fojtott zokogás tört elő.

– Miért lázítja a legénységet? – suttogta vészt jóslóan Klapka György.

– Nem lázítom. Úgyis tudnak az esetről.

– Aki tud, tud. A többiek nem tudnak. De ha ön felvilágosítja őket, odalesz a harci kedvük.

– De hát így történt, ez az igazság.

– Mit tud ön az igazságról? Különben is Aspromonte politikai ügy. Ön nem láthatja át. Ha Garibaldi elfoglalja Rómát, az háborút jelent a franciákkal.

– Harcoljon inkább olasz az olasszal? Az a jó politika?

– Nincs jó politika. Csak megfelelő hadi helyzet Most a poroszok döntő csapást mértek az osztrákokra Königsgrätznél. A nemzet megérkezésünkre holnap felkel, hogy tizenhét év után lerázza a Habsburgok rabbilincseit És Garibaldi, aki megint fegyverben van, ha az Ezrekkel elfoglalta Venetót, biztosan továbbsiet a segítségünkre, és déli irányból mér végzetes csapást az osztrákokra.

– Az egészen biztos.

– Látja, és akkor ön az aspromontei szerencsétlen históriával még elbátortalanítaná lelkes önkénteseinket Pláne, hogy az ütközet augusztus 29-én történt, mint a mohácsi csata.

– A katonának mindenre fel kell készülnie, tábornok úr.

– Mindenre, csak arra nem, hogy a nemzet vagy annak vezetői elárulják. Mert akkor nincs miért harcolnia. Mesélje hát el ezerszer a vörösingesek 1860-as dicsőséges hadjáratát, a calatafimi ütközetétől Nápoly elfoglalásáig. Garibaldi sikereiről meséljen, az istenért!

– Ez parancs?

– Parancs.

A légió korán tábornok bontott Ez a reggel más volt, mint a többi augusztusi reggel. Az erdő madarai már Magyarországra röppentek tova, hogy fiókáiknak táplálékot hozzanak. A szellő már enyhe otthoni levegőt fúj a katonák arcába. A távoli füst már az édes hazában gyűjtött füzekből gomolygott fel.

– Hadnagy úr, hogy is esett az Garibaldival? – kérdezte János, amikor a menetoszlopban Horváth mellé léptetett a lovával.

– Nem beszélünk a sorban.

ISZTRIAI LEBEGÉS

Milyen jó a szabadság! Három éve, augusztus derekán már nagyon vágyódtam a tenger után, de nem utazhattam messzire. Többen dicsérték előttem Horvátországot, de különösen Rovinj-t. Mindössze hatszáz kilométernyi út autópályán. Festői, a középkorból itt maradt, csendes város az Isztriai-félszigeten, tiszta vizű tengerparttal, ahol szabad strand van – tehát nem rohanják meg a fövényre lépőt nyomban az üdülési koncesszió hiénái, mint például Olaszországban. És ott van a közelben Pula a római amfiteátrummal. Az interneten is számtalan ajánlatot kaptam egyágyas szobára harminc euróért. De kár volna szállást foglalni, majd az ember a helyszínen kiválasztja a legmegfelelőbbet. Nyilván napi húsznál nem lesz több az étkezés, és akkor háromszázötvenből kijön egy egyhetes nyaralás. Kocsival megyek, és oda kirándulok, ahová csak kedvem tartja, szükség esetén pedig hat óra alatt hazaérek. Már láttam a tenger habjain ringatózni a milliányi fénycsillámmá bontakozó napsugarakat, ínyes halvacsorák fokhagymás illatát éreztem az orromban, és szinte meglegezte arcomat az esti sétákat kísérő sós szellő.

Hogy elkerüljem a korán kelés kinszenvedését és a nappal várható csúcsgorgalmat, úgy gondoltam, az lesz a legjobb, ha le sem fekszem, hanem már kora hajnalban elindulok. Biztos, ami biztos, bekészítettem kis sátrammat és a füldegőt is, ha netán kempingben kellene megszállnom, és hajnali két órakor nekivágtam az útnak. Ám alig tettem meg az első néhány száz métert, szörnyű fáradtság tört rám, majd leragadt a szemem. Á, ez csak egy holtpont, majd elmúlik. És el is múlt. Amikor ugyanis majdnem áthajtottam egy piros lámpán, iszonyú haragra lobbantam, és hangosan ordítva annyira letoltam magamat, hogy egészen felébredtem. Úgy harminc kilométerrel odébb az autópályán akart újfent lecsukódnai a szempillám, ekkor megálltam egy benzinkútnál és ittam egy kávét. Ezek után baj nélkül leveztettem négyszáz kilométert, és immár a Dinári-hegységben tankoltam a derengő hajnal fényében. Meg is ettem az egyik magammal vitt sonkás-sajtos szendvicset, és vettem hozzá egy félliteres limonádét, amely több mint három euróba került. Ez szöveget ütött a fejembe. Ugyan, hessentettem el a kisördögöt, az autópálya-megállóknban mindenütt nagyon magasak az árak.

Vad bércek és mély szakadékok váltakoztak egymással a tájban, mignem a vidáman ragyogó reggeli nap fényénél megpillantottam a tengert. Fiuméhez közelebb érve a látványba beletolakodott néhány vasbeton felhőkarcoló. Egy hosszú alagút túlsó végén, az Isztriai-félszigeten előbukkanva még egy ideig a partvonalat követve gyönyörködhettem a párás kékségben – amelynek megpillantása mindig valamiféle misztikus visszatérés élményét kelti bennem a thalasszához, az ősanagyhoz –, majd a szárazföld belsejében haladtam tovább alacsonyabb mészkő-hegyek és veszélyes meredélyek között. A tájat ritkás mediterrán növényzet borította, az itt-ott birka- és kecskenyájak foltjaitól tarkálló legelők apró falvakkal

váltakoztak, amelyekben nem egy tekintélyes villát is lehetett látni. Amikor végre lekanyarodtam az autópályáról – immár a harmadik fizetőkapun is áthaladva – hűs euró hiányzott a pénztárcámból. Na de semmi ez, ilyen csodálatos tájéért cserébe.

Reggel nyolc órakor érkeztem meg Rovinjba, és – kisebb belvárosi dugókba keveredve – addig tekeregtem, amíg meg nem találtam azt a helyet, ahonnan a leg-szebb kilátás nyílik a tengerben fürdő, kör alakú óvárosra, amelynek kis dombjáról magas, velencei stílusú harangtorony tör az ég felé. Kiszálltam az automobilból, és percekig szinte a lélegzetemet visszafojtva gyönyörködtem a látványban. Azután már hívogatva csábított úszásra az azúrkék őselem, merthogy épp a strand előtt álltam. Mindenekelőtt elintézem a szállást. Szobában nem volt hiány. Szinte minden második apartmanházon ott díszelgett a felirat: „Zimmer frei” vagy „Room to let”. Háziurat vagy házinénit viszont sehol nem találtam. Talán még mindenki alszik. De nem. Itt-ott már hangos szó és reggeli edények csörömpölése hangzott. Bementem az egyik kertkapun, gondoltam, csak beleütközöm valakibe. Egy-két ember szembe is jött velem. Köszöntem. Gondosan kikerültek. Azért mégiscsak furcsa, hogy ennek a sok apartmannak nincs gazdája. És akkor a házak között vezető girbegurba ösvényen haladva hirtelen egy turisztikai ügynökségre bukkantam. Kilenckor nyitott. Örömmel bandukoltam vissza a kocsihoz, és megettem a másik szendvicsemet is az Adria ékszerében gyönyörködve, miközben a napfény szikrái egyre jobban perzselték az arcomat. De a strand jó hektárnyi füves, sík területének csupán a legszélén lehetett néhány ritkás levelű fa alá behúzódni. Nem baj, úgyis nem sokára indulnom kell a büróba.

Ott azután kilenc órakor arra a kérdésemre, hogy hol találok egy egyágyas szobát, azt a választ kaptam: „No chance.” Nem azt, hogy „nagyon sajnáljuk, de...” vagy „főszezon van, így nehéz lesz...”, csak így odareccsentve: „hát arra semmi esély.” A válaszadó egy durva arcú, középkorú nőszemély volt, aki szemmel láthatóan inkább rendőri vagy vámhivatali munkára termett, semmint vendéglátásra. „Háromágyas apartman van hetvenkét euróért” – morogta. Akkor semmi akadálya annak, hogy azt egyágyas áron kiadja nekem. Indítványomra megvető arc-kifejezéssel közölte, hogy próbálkozzam a szállodákban, hátha ott többre megyek „ezzel a stílussal”, majd a legnagyobb negédességgel váltott pénzt egy időközben belépő – nyilván hetvenkét euró/éjszakás – olasznak.

Döbbsen léptem ki az irodából. Hiszen meg sem kérdezték, hogy mennyi pénzem van. Fel sem emelték a telefont, hogy felhívjanak valakit az érdekemben, ha másért nem, azért a borralalóért, amit ilyenkor adni szokás. A vendéglátásban az a nagyszerű, hogy mindenki gondjára-bajára lehet megoldást találni. 1973-ban Athénben a szállásunk lefoglalásakor elfelejtették jelezni, hogy későn érkezünk. Nem volt egyetlen kiadó szoba sem a hotel Kleóban – és megágyaztak nekünk a szuterénben. 1988-ban Pozsonyban a barátommal sokalltuk a négycsillagos szálloda szobaárát A portás szólt a takarítónőnek, aki rögtön tudott kiadó szobát Ugyanekkor a Flamenco szállodában dolgoztam. Annak az árait sem mindenki

tudta – vagy akarta – megfizetni. Ám a portáspult egyik fakkjában elfért egy füzet a budapesti panziók listájával, amelyek természetesen jutalékot adtak a vendégek után. Nem is az engem ért sérelem, hanem inkább amiatt dühöngtem, hogy hová süllyedt a szakma, amely egykor országokat tehetett híressé – így Jugoszláviát is.

Hát amint nagy mérgemben visszafordultam a főútra, éppen a Porton Biondi nevű kemping előtt találtam magam. Például ezt is említhette volna a kvietált vám-tisztító. Kiderült, hogy hely is van, az első éjszaka tizenhatsz, a többi tizenkét euró. Haragom persze teljesen elpárologott, és jókedvűen vertem fel a kis sátram, amelyből kilépve – pontosabban négykézláb kimászva – éppen a tengeri párában lebegő rovinji főtemplom karcsú tornyára láttam. A dolgok állása tehát rendeződni látszott némi, a kempingezéssel együtt járó fizikai és a kempingezéssel együtt nem járó adminisztratív kényelmetlenségek után, tudniillik az útlevelemet ott fogták a recepción, arról próbálva meggyőzni engem, hogy azt a belépőkártyám teljes-körűen helyettesíti.

Megtörtént az újbóli nagy találkozás a tengerrel, vacsoráig négyszer is úsztam a pezsdítően friss, húsz fok körüli vízben – a mindig sürgető idő megállt. Csupán az égető nap elleni védekezést, és a strandra levitt holmi biztonságba helyezését kellett megfontolnom. Kiderült, hogy nem is olyan rossz az a koncessziós rendszer, amely például az olaszoknál működik, hogy néhány euróért bérbe vehető a napernyő és a nyugágy. Itt a füves tér és a mólókkal szabdaltnak lebetonozott part között lehetett választani, az előbbiről azonban kiderült, hogy tele van állati – és talán emberi – hullatékkal, és az ebből következő szagok a büféből érkező hangos diszkózenével igen kellemetlen érzetkomplexummá álltak össze abban a helyzetben, amelyben a napozó fürdővendég csupán a tenger zúgására és a sós szellő simogatására vágyik. A rakpart és a mólók köve pedig könyörtelenül nyomott még akkor is, ha a gyékényemre ráterítettem a strandtörülközőt. Mindkét partszakasz közös jellemzője az volt, hogy csak nagyon kevés, gyér levelű fa és bokor szegélyezte, és természetesen mire – a sátorverés és a regisztráció végeztével – leértem az öbölbe, már egyetlen árnyékos hely sem maradt. Kezdetben egy kis sporttáskával vonultam le a plázsra, majd ahogy fokozatosan leégtem, az úszások szünetében jobbnak láttam visszahúzódni a kempingbe. Találtam is ott egy árnyékos helyet tengeri kilátással és egy elhagyott műanyag széket, így kényelmesen belekezdhettem J. M. G. Le Clézio *Terra Amata* című könyvébe.

Az utolsó úszáshoz már nem is vittem a táskát, csak egy gyékényt, abba hajtottam bele a pólómat és a nadrágomat, majd ráhelyeztem a papucsomat és néhány kódarabot, ha netán erősebb szél támadna. Korábban aggódva figyeltem a sport-szatyrot, de most már nyugodtan úszhatok. Kinek is kellene egy ócska derékalj? A kempinghez legközelebb eső mólónál sétáltam – pontosabban a hegyes köveken meg-megbicsakló lábbal botorkáltam – be a tintakék, sós vízbe, és átadtam magam az úszás örömének. Az öböl közepén jutott eszembe, hogy Le Cléziónál éppen azt olvastam, ellopták a főszereplő strandtörülközőjét Gyorsan kiúsztam a partra – a

gyékény sehol. Mit a gyékény, a ruha, odalett a slusszkulcs, ami a nadrágom zsebében volt! Egy pontba sűrűsödött a végtelen változatosságú nagyvilág. Egyetlen neurotikus pontba, amelynek a közepén ott toporgok kifosztva, egy szál úszó-nadrágban Rovinjban, a strandon. És ebbe az egy pontba sűrűsödött az ég madarainak és a fürdővendégeknek minden figyelme. De nem, továbbra is vidáman pattogtak kézzől kézre a labdák, sziszegve nyíltak a sörös és üdítő palackok, és a verebek békésen csipegették az elhullajtott ételmaradékokat. Ekkor agyamban pattogni kezdtek a tennivalók: szólok a recepción, hogy hívják ki a rendőrséget, fel kell töretni az autóm, csináltatni kell hozzá egy új slusszkulcsot, valamint kiszerezletetni belőle a váltózárat. Rajta, gyorsan intézkedni, talán még nyitva van egy szerviz. Ám mielőtt reményvesztetten elindultam volna a kempinghez vezető lépcső felé, még vagy ötször tűvé tettem mindent. Hiába. Szomorú dühvel ráléptem a betonösvényre. És akkor megpillantottam a holmimat. Egyszerűen egy kijebbelől a mólónál úsztam ki, nem annál, amelyiknél bementem a tengerbe...

A Porton Biondiban a mellettem lévő sátorhelyre időközben beköltözött egy szimpatikus német házaspár. Rögtön megkérdezték, nem álltak-e túl közel hozzám. Erről szó sem volt, viszont elindulásom óta ők tették az első figyelmes gesztust felém. Hálókocsivá alakítható furgonjukat egy fura, lépcsős emelvényre ráhajtva vízszintbe állították. Ezen jót mulattam magamban.

Midőn az alkony a tenger feketeségéből kihasított magának egy bíborszín fény-szigetet, beültem a kocsiba és elindultam a történelmi városba egy jó kis halvacsorára. Úgy három kilométer megtétele után keresni kezdtem a parkolóhelyet, ahonnan már csak tíz percet kellett volna sétálnom a búcsúzó naptól vörösre festett templomtoronyig. A levegőben sült hal illata keveredett a grillezett birkapecsenyével. Ekkor azonban egy nyári szünidős diáknak tűnő forgalmista piros táblát mutatott fel előttem, és elterelt a belvárosba vezető útról. Hamarosan egy másik önkéntes rendőr előtt találtam magamat, akinek a közreműködése révén tovább távolodtam a centrumtól. Egy szó, mint száz, a fiatal aktivisták lelkesen tereltek erre, tereltek arra, míg végül csaknem oda jutottam vissza, ahonnan elindultam, a kempinghez vezető útra, ahol csupán a csónakházak nem túl vonzó bisztrója működött, amely ráadásul egy fullasztó katlanban feküdt.

Végül a Perla étteremben vacsoráztam, távol Rovinj festői belvárosától. E fehérre meszelt kőkerítéssel övezett épület kívülről hagyományos fogadónak nézett ki, belülről azonban egy elegáns étterem kereszteződött benne a pizzériával, amelyben ráadásul diszkózene szólt, és hatalmas kivetítőn játszották a videoklipeket, hogy még a helyiség maradék rusztikus hangulatát is agyoncsapják. A vendéglős, egy kövér, mézes-mázos alak rögtön elém sietett, majd megtudva, hogy egyedül vagyok, egy kis asztalhoz kísért, amelyet teljesen nekitoltak egy másik asztalnak és csak oldalazva lehetett megközelíteni. Ilyenformán mintha beültettek volna egy ismeretlen társaságba, ráadásul legközelebbi szomszédom, egy német férfinak hazája csodáit ecsetelő horvát nő mindig akkor gyújtott rá, amikor enni

kezdtém. Hamar előkerült a vendéglős üzlettársa is, egy magas, szikár férfi, és a két tulajdonos hosszas vitába kezdett. Alaposan végignéztam az étlapot, igaz, volt rá időm, mert a két fogadás, ha éppen nem egymással perlekedett, akkor a nagy asztaltársaságokat udvarolta körül. Lehet, hogy nem is az övék volt az étterem, és egymás borralvóját akarták elorozni? A haltál, amire igen csak fentem a fogamat, szóba sem jöhetett az árak miatt. Egy halas előételt választottam és egy vegyes pecsenyéstálat sertésből. A mézesmázos javaslatára megváltoztattam az első fogást, amelybe ugyan tonhalat is tettek, de konzervdobozból, ráadásul a zöldsalátát jól nyakon öntötték majonézzel, amit a hidegkonyha meggyalázásának tartok. A sültetket, a húsgolyót, a fasírtot és a flekkent viszont ízletesen készítették el, ám a körített zöldségfélék félig nyersek maradtak. Mindez három korsó sörrel együtt harminc euróba került.

Rovinjt igen sok olasz turista látogatja. Az árakat az ő pénztárcájukhoz szabták. De a horvát minőség bizony semmiben sem felelt meg ezeknek az áraknak. A várost és környékét telerakták szálláshellyel, ahová autóval érkeznek a turisták. De a hetvenkét euró/éjszakások nem tudnak bemenni a történelmi belvárosba vacsorázni, mert nincs elegendő parkoló. Harminc euróért egy itáliai trattoriában a legváltozatosabb ingyenes menüket állíthatnám össze három vagy négy fogásból egy mezzo litróval és bizonyos lehetek benne, hogy nem öntenek majonézt a salátámra. Ha olaszországi kempingben szálltam volna meg, ott nemcsak egy úszógumi és vízipisztoly-áruda lett volna – mint a Porton Biondiban –, hanem egy este 10-ig nyitva tartó, jól felszerelt szupermarket is, ahol élelmiszert és jégbe hűtött italokat árulnak. Visszamentem a kempingbe. De hát mit csináljak ott? Még olvasni szerettem volna lefekvés előtt. Ez a vaksötét sátorban lehetetlen.

Kénytelen-kelletlen beültem a csónakházak bisztrójába és rendeltem egy korsóval. De már ott is szedegették az abroszokat az asztalokról, mert tizenegykor zártak. Azért rápillantottam az étlapra és döbbenten konstataáltam, hogy itt is minden annyiba kerül, mint a jóval magasabb kategóriájú Perlában. Tehát a vendéglátók árkartellt alakítottak ki. Vettem egy palack sört – elvitelre csak a helyi sörnél kétszer drágább Heinekent tudtak adni – és kimentem a tengerpartra. A meleg, szélcsendes éjszakában a rovinji templomtoronyról a tekintetem felsiklott a csillagos égre. Megkerestem a Kis Göncölt, a Nagy Göncölt és a Kassziopeiát. Ha az ember csak botladozik is a földön, hamar megtalálja a helyét az égen.

Ekkor mérhetetlen álmoság tört rám. Nem csoda, már harminchat órája egyfolytában talpon voltam. Most fog igazán jólesni az alvás. Visszamentem a kempingbe, betettem a fürdugót és bevacoltam magam a hálózsákomba. Kiderült, hogy igló formájú – kétszemélyesnek mondott – sátramnak csak az alapselyme két méter hosszú, és a sátorlapok dőlésszöge miatt nem férek el benne, csak átlósan. Elfordultam negyvenöt fokkal. Így még jobban lehetett érezni, hogy a sátorhely erősen lejt. Most már nem mosolyogtam a kocsijukat kivízszintező német szomszédaimon. Kicsit keménynek tűnt a derékalj. Oldalra fordultam, egy kő éle

nyomódott a csípőcsontomba. Igyekeztem visszagördülni az előző helyzetbe, de most a vállamat törte egy jókora kavics. Valóban, más kempingekben – például az olaszországiakban – a sátorhelyeket puha, füves területeken jelölik ki. A Porton Biondiban azonban fű nem is nőtt, csak kisebb és nagyobb kövek hevertek mindenütt a porban. Ennek nem tulajdonítottam különösebb jelentőséget akkor, amikor sátrat vertem, gondoltam, a vastag hálózszakom majd megvéd.

Vastag hálózszakomban ellenben erősen izzadni kezdtem, mivel a hőség az éj előrehaladtával is alig csökkent. Lehúztam a cipzárt. Így viszont kicsit fájni kezdtem. Félig visszatakaróztam, és igyekeztem úgy elhelyezkedni, hogy mind a csípőmet, mind a vállamat biztonságban tudjam a nagyobb kövektől. Ettől persze még alattam maradtak az apró kavicsok, azoknak a szúrását tűrni kellett. Ámde így meg sem moccanhattam. Elképzeltem, hogy egy masszázsszágon fekszem, ott is zsibbadt álomba tud zuhanni az ember. Ekkor éktelen dübörgéssel beállt a közeibe egy autó, majd a belőle kiszálló társaság hangosan ordítani kezdett németül. A füldugón keresztül is értettem csaknem minden szót. Először ki akartam szólni, „Na, schöne gute Nacht schon”, de azután rájöttem, hogy ezek nem ordibálnak, csak halkán beszélgetnek, és én azért hallok őket ilyen hangosnak, mert a sátor hajszálvékony műselyme – ellentétben a szobám téglafalával – a legkisebb neszt is átengedi, és mert nem jön a szememre álom.

Egy percet sem aludtam. És amint egyre fürkésztem az éj sötétjéből kibontakozó, hajnal előtti tejszerű derengést, megértettem a hívást. Én keltem fel elsőként a kempingben. A slusszkuksomat gondosan a sátor alá rejtettem és lesiettem a tengerhez. Most még húszfokos sem volt. A felkelő nap akkor ért utol, amikor már mélyen beúsztam az öbölbe. Sugarainak első aranypásmája végigfutott a csendes, mélykék vízen és szelíden felébresztette álmából a templomtornyot, amely nyújtózkodva rázta le hajnali ködruháját. E színekép metafizikussá varázsolta hatvanórás ébrenlétemet. Immár nem volt többé találkozóim saját törpeségükbe belegörnyedt emberekkel és az általuk megállapított kifizethetetlen árakkal, csak Rovinj lebegő, ódon belvárosával, annak a csobogó kékségbe futó síkátoraival, templomdombjával, Pula római fórumával, diadalívével és a kikötőre néző büszke amfiteátrumával – amely úgy szikrázott a déli fényben, mint a Szahara homokja –, valamint az Isztriai-félsziget mélybe szakadó szirtfalaival és vad öbleivel, amelyek ölelkezve kérték a tengert, hogy pusztítsa őket tovább a végtelenben.

Erika táskájában ott lapult a repülőjegy. Izgatottan végiggondolta, mit kell még beszereznie az indulás előtt. Mikroelem a fényképezőgépbe, napozókrém, fürdőruha! Igen, miért ne engedhetne meg magának egy új fürdőruhát? Amint a Fő utcából kiért a Batthyány térre, a Duna felől metsző, hideg szél vágott az arcába. A goromba fuvallat meglobogtatta a lány szoknyája alját, még vastag télikabátját is. Mintha valaki belecsimpaszkodott volna, és igyekezne lerántani, letépni róla az öltözkét Erika megborzongott és meggyorsította a lépteit, le akarta rázni a támadót Pedig Alfréd soha nem erőszakoskodott vele. De most miért jutott eszébe a volt vőlegénye? Persze, mert többször meghívta az *Angelika* presszóba, amely mellett éppen elhaladt. Nos tehát napozókrém, fürdőruha...

Ekkor a lány egy kellemetlen ismerőst vett észre. Legszívesebben kitért volna előle, de az illető már messziről széles gesztusokkal üdvözölte. Palágyi volt az, az építési vállalkozó, aki a bevallási határidő fogalmát nem ismerte. Minden egyes bizonylatért rengeteget kellett könyörögni neki. De fizetett. Igaz, késve, ám a számla mellé mindig odacsúsztatott egy nagyobb összeget Amikor Erika először pillantotta meg Palágyit, az ördöghal jutott eszébe. Ormótlan fej, düledt szem, rücskös bőr, széles száj, ritkás ragadozófogak. Csak éppen a csáp hiányzott az orráról. És még azt a szegény, torz lényt is közelebb érezte magához ennél az embernél. Undorodott behízelkedő mosolyától, bizalmaskodó kérdéseitől, állandó ajánlataitól. Ám egy könyvelési irodavezető manapság nem kockáztathatja jól fizető állását, csak mert ellenszenves az ügyfél. Pláne, ha elmúlt harminc. És Palágyi persze a legkisebb probléma esetén is rögtön a főnökhöz ment be, aki nyomban mellé állt, mondván: „Oldják meg, Erika!”

– Bizonyára éppen a késedelmes bizonylatait viszi az irodába, Palágyi úr. Anita még ott van a recepción – szolt Erika kissé hűvösen, hogy mielőbb megszabaduljon a férfitől.

– Igen, azazhogy nem egészen – felelte Palágyi kacsintva. – Jó ez a kis szél. Most már tudom, hogy milyen formás a kis térdecskéje. Az irodában mindig eldugja a pult alá.

Erika elpirult és összébb húzta a kabátját.

– Önnek pedig milyen jó színe van, Palágyi úr. Csak nem a szoláriumból jön?

– Nem, angyalom, a Kanári-szigetekről. Ott töltöttük a szilvesztert Hát azok a hidegtalak! Száritott sonka, meg szalcsicsa.

– Salchichón.

– Az, az. Olyan, mint a vadász felvágott, csak sokkal jobb. A meleg kajára sokszor már nem is futotta a szuflámból. Még szerencse, hogy a bor is benne volt a büfében. A jó kis déli vinkók nélkül hajjálhattam volna befele a Bilagitot Nem az, nem nehéz a kaja, meg olajjal is főznek, de épp ezért annyi mindent be tud

burkolni az ember, észre sem veszi. Már a reggeli is olyan vastag volt, álló nap csak hevertem a napon. Jó, azért béreltünk egy dzsipet, ha már ott van az ember, lásson valamit El is mentünk Tenerife legnagyobb élményfürdőjébe. Mondtam az asszonynak, a nagy szerpentin megjárja, de a kamikázén legközelebb csak evés előtt csúszom le. Maga járt már a tengernél?

Erika tiszta, kék szemeivel ránézett Palágyira.

– A tengernél? – kérdezte.

A vállalkozó rámosolygott – a kőhal tátja így a száját áldozatára.

– A tengernél. Nagyon frankó. Egyszer elmegyünk ketten.

Három nappal később Erika – miután átrepült Palágyi, Magyarország, Európa, a Kanári-szigetek és az Atlanti-óceán felett – megérkezett a Venezuelához közeli Aruba-szigetre. A nap már rőtvrösen bukdácsolt a hullámokon, mire a szállodába értek, és megismerkedtek Bonnaccal, a bűvármesterrel. A francia a szállodai revü helyett egy hangulatos kis éttermet javasolt, ahová a halászok is járnak.

– A sziget közelében jó néhány hajóroncs fekszik, de az *Antillával* egyik sem ér fel – mesélte Willem, a legöregebb halász. – Ezerkilencszáznegyvenegyben a németek megszállták Hollandiát, így hát a Holland-Antillákat is a magukénak tekintették. De mi folytattuk a harcot a fritzekkel, és a kormányzónk parancsára minden hajójukat feltartóztattuk, így az *Antillát* is, amely Venezuelából rezet szállított. Mármost Wirth kapitány inkább elsüllyesztette a hajóját, mintsem a kezünkre adja a rakományát. Ezért négy év börtönt kapott Bonaire szigetén. Mire kiszabadult, véget ért a háború. Kiemeltette hát az *Antillából* a rezet, megvásárolta az épületet, ahol raboskodott, és luxusszállodává alakította. A hajója szépen egyben maradt, még az első bűvárcsoportokat is ő vezette a roncsához.

Ekkor frissen főtt tengeri datolyaleves illata elegyedett a tenger felől fújó sós szellővel. A pincér felszolgált a bűvároknak az ételt, majd töltött a poharaikba. Erika jóízűen enni kezdte az olajosán sűrű, korallvörös hallevet, amelyből nem csak a zamatos fokhagyma, de a szilaj bor sem hiányzott.

– Isteni – lelkendezett Feri.

– Azért a bajai halászlé jobb – jegyezte meg egy másik bűvár.

– Nem jobb, csak legalább ilyen jó – tette hozzá Erika, és elképzelte, milyen képet vághatna a *Sobri* halászcserda törzsvendége, ha a beirdalt halszeletek helyett összekoccanó kagylókat találna kedvenc halászléjében.

– A lé íze vetekszik a bouillabaissével – szólalt meg Bonnac.

Erika csak most vette jobban szemügyre a bűvármestert Fekete hajú, hajlott orrú, olajbarna bőrű, középmagas, inas férfi volt. Ha mosolygott, két gödröcske jelent meg az ajka mellett, és komor arca szinte pajkossá változott.

– Mi az a bouillabaisse? – kérdezte tőle a lány.

– A marseille-i halleves – felelte a francia. A szeme úgy fénylett, mint a tengeri datolya héja. – Voltaképpen „abesszin levest” jelent, valószínűleg igen ősi eredetű étel, amely azon elv alapján készül, hogy a fazékba bele kell zsúfolni a legfinomabb

tengeri csemegéket, a vörös skorpióhalat, a morgóhalat, az angolnát, a polipot, a languszínát, a póklábú rákot, a fekete kagylót és némi zöldséggel jó sűrűre főzni azokat Persze ahány ház Marseilleben, annyiféleképpen készítik. De mindenhol külön tálban szolgálják fel a vendégnek a halhúst és a mélyvörös boulliont.

– Ön marseille-i?

– Sanary-sur-Merben születtem, nem messze Marseille-től.

Ekkor a vendéglős hozzájuk lépett, és izgatottan magyarázott valamit Bonnacnak.

– Philipp azt szeretné, ha befáradna a konyhába és megnézné a bonitókat, amelyeket kisütne a társaságnak – fordította le a vendéglős szavait a francia.

– De csak ha tolmácsol nekem.

– Milyen csinos – súgta Erika fülébe a bűvármester a konyhába menet.

– Ugyan, ebben az ócska pólóban meg sortban?

– Nem az haute-couture teszi csinossá a nőt, hanem a szeme, amely olyan kék, mint a reggeli tenger, a haja, amely szőkén izzik, mint a déli nap és a bőr, amely illatosabb a friss dagályszellőnél.

„Vajon elég higiénikusnak talál?” – futott át Erika agyán.

Bonnac reggel az *Antillához* vitte őket Mindannyian feszülten várakoztak a motorcsónakban. „Csak már ott lennének!” – vibrált a szemükben a ki nem mondott szó. Végre egymás után behuppanhatnak a türkiz habokba. Ereszkedés közben egy szardellaráj mellett úsznak el. A halcsapatot hirtelen szétugrasztja három ezüstös bonito. Testük dárdahegy, pikkelyeik tükörként verik vissza a szűrt napfényt. A horgonyt teljesen beborították a zöld kőkorallok. Néhány doktorhal mustrálja őket. Oldalról olyanok, mint a sasson frizurás hölgy, akinek a tarkójába nyílhegy fúródott. A barna korall belepte horgonylánc mentén haladnak a hajóroncs felé. Kíváncsi ajakoshalak kísérik őket Sárga testükre akárha fekete köpenyt vetettek volna, hasi úszóik szinte lábagnak tűnnek. Most lélegzetelállító látvány tárul fel a bűvárok előtt Az *Antillát* teljesen befedte a koralltelep, amely itt nem sziklák és hasadékok szeszélyes alakzatait követte, hanem szinte mérnöki terv alapján jött létre. Hosszú és széles, egyenes vagy ívben hajló, derék- és tompaszögben egymáshoz illeszkedő sima felületek képezik a tengeri építőművészet alapjait, amely varázspalotát alkotott, csarnokaiban prémezett oszlopokkal, zöld, kék, ibolya, rózsaszín falakkal és padlatokkal. A bűvös termekben ott díszük a barna kőkorall, a borostyánszín agykorall és a csillagkorall, amely belül bordó kelyheivel, kívül rózsaszín szirmaival olyan, mint a keleti liliom. És ott nevet a homokos kéregkorall is, vidáman, szemtelenül sárgán és örökkévalóan, akár a napraforgó, amelyet Van Gogh festett A vízfelszínről a hajóbelsőbe szűrődő fény útja, szétszóródása, visszatükröződései olyan színorgiát eredményeznek, amely a természetes zátonyokon soha nem tapasztalható. És idelent, az átalakult valóságban sokkal lüktetőbb és változatosabb az élet, mint odafent lehetett, amikor az *Antilla* még teherszállító hajóként szelte a habokat A nagy, hosszúkas hajótérben

tigrishalak nyüzsögnek. Egy szegletben szürke tengeri csillag pihen, ám a szomszédja, amelyre fénysáv vetül – kék. Amott, egy csörlőn minden nő álma, a vörös korall – Erika ékszereinek többsége is ebből készült. Ott van, csak le kellene szakajtani, de nem lehet Tiltja a becsület. Az orvosi kabinból korallsügér úszik elő, hatalmas szemei emberien kifejezőek, kedvesen mosolyogó szája mintha kopolytylemezeinek ívében folytatódna. Mögötte méltóságteljes császárral halad, hátúszója lehetne egy buddhista bonc fejedője, ha nem meredne ki belőle hegyes tüske. A mentődobozból langusztá mászik elő lustán, majd látva, hogy nem érkezett préda, visszahúzódik. És akkor a bűvármester jelt ad, emelkedni kell a felszínre.

A szieszta alatt Erika úgy hánykolódott az ágyán, mintha valaki időnként felkapta volna, hogy durván ledobja. Talán Alfréd lehetett ez az iszonytató démon, a vőlegénye, aki öt évvel ezelőtt otthagya egy ápolónő miatt Semmi értelmes okot nem tudott felhozni azok után, hogy hat évig jártak együtt, soha nem veszekedtek, még súrlódás is alig volt köztük. Csak annyit mondott, hogy az az ápolónő milyen „higiénikus”. Erika erre kiborult Miért, ő nem az? És akkorra a könyvelési irodából is végképp elege lett Azért tanult annyit, hogy nap mint nap fertelmes alakokkal érintkezzen, akik fütyülnek a bizonylati rendre, és csupán a hasznuk eltüntetését várják el tőle? Maga sem tudta, miért, megindult a Duna felé. Ha beugrott volna, ösztönösen úgymint kiúszik. A folyó áradt A Csalogány utcából már látni lehetett a vizet. A rakpart kőkorlátjához érve a szennyes habokból épp az orra előtt bukkant ki egy könnyűbűvár. Azonnal felismerte Ferit, egykori oktatóját. Feri is észrevette őt, és intett, hogy várja meg. Amikor előkecmergett, arról kezdett beszélni Erikának, hogy egy hatfős profi bűvárcsapattal minden évben elutaznak valami trópusi helyre, ahol korall van. Az iszapos folyók, meg a csempézett medencék után – amelyekben Erika is tanult – a megelevenedett mesében lubickolnak. Sajnos egyik társuk már soha nem merülhet, így felszabadult egy hely. Örömmel venné, ha csatlakozna hozzájuk, tíz nap múlva indulnak is három hétre Szaúd-Arábiába. Szerencsére nem volt semmilyen beszámolási, bevallási időszak, így Erikának sikerült elintéznie a vakációt. Ettől fogva már év elején kivette a szabadságát.

Most a szoba átalakul az *Antilla* orvosi kabinjává. A hajótérből három kékcápa űzi erre Bonnacot. Hátúszóik, mint a guillotine pengéje. Bőrük acélos és rugalmas. Már a farkcsapásuk is végzetes. Hulláktól kölcsönzött merev szemükkel megöllegetik a halált, még mielőtt rányitnák áldozataikra törzszerű fogak sorozatával kibélelt hatalmas szájukat. De mintha az egyiknek ördög-hal-feje lenne. Á, ez csak Palágyi, ő kevésbé veszélyes. Ám a másik kettő hirtelen egy szörnyű monstrumban egyesül, amely iszonyú torkával képes anélkül lenyelni Erikát, hogy a fogaival a legkevésbé is megkarcolná. Hát mit lehet csinálni egy szörny belsejében? Azért tépi, zaklatja, kísérti folyton Alfréd emléke, mert nem azt mondta, hogy már nem szereti – vagy más effélét, ami egy szakítási helyzetben kézenfekvő –, hanem mert kétségbe vonta a tisztaságát. Egyszer még azt a másik nőt is megleste, hogy vajon miben higiénikusabb nála? Egy közönségesnek tűnő leányzót látott, kissé frivol

öltözékben, aki még csak nem is volt csinosnak mondható. Igen, azért jut folyton-folyvást Erika eszébe Alfréd, mert a nőiségében alázta meg. Szava átok volt, amely örökkön ott zengett fülében, mint a könnyörtelenül ismétlődő harangütés. Valahány férfival megismerkedett, mindegyre azon tépelődött: „Vajon elég higiénikusnak talál?”

Le, le, gyorsan le! Mikor kezdődik már a délutáni merülés? Le a tökéletes világba, ahol egy óra csupán öt percnak tűnik a csodálatos lebegésben. Ahol az ember a tenger részévé válik. Mintha maga is hal lenne. És a tengeri lények is befogadják, mert bár kissé esetlenül mozog, de mégiscsak a tenger törvényei szerint. Amelyek uralkodnak mindenben – békaemberen, hajóroncsra és hulladékon. Mert a tengerfenék tele van szeméttel. Ám csupán a frissen bedobott tárgyak tűnnek fel. A homokkal teli, algával benőtt, csiga lepte hengeres alakzatról csak a gyakorlott bűvárszem ismeri fel, hogy egykor centrifuga volt. És amikor gyomrából homár tekint ki, akkor a természet már mindent megbocsátott, amit elkövettek ellene.

Egy hónappal később a Fő utcai irodában izgatott zsongás futott végig a könyvelő hölgyeken. Új ügyfél jelentkezett be. Baritonja igen kellemesen csengett a telefonban. Milyen lehet? Szőke, barna, magas vagy alacsony? Csakis igazi „macsó” lehet, hiszen olyan a hangja, mint Antonio Banderasnak. Ebben azután meg is egyeztek, holott az új ügyféllel csak Anita beszélt, a recepciós. Palágyit rögvest elfelejtették, pedig a telefonhívás előtt mindenki rajta köszörülte a nyelvét, hogy idén még nem is látták, habár már régen be kellett volna jelenteni az áfá-ját. Micsoda késedelmi bírság lehet ebből. Manapság nem tréfál az adóhivatal.

Erika szórakozottan figyelte a beszélgetést, noha – mivel most a főnök ment szabadságra – majd neki kell tárgyalnia a jövővennyel. Egy hete jött meg a Holland-Antillákról. Bőre már elveszítette azt a mély, rézvörös árnyalatát, amelyet a trópusi nap égetett bele, és aranybarnává nemesedett. Aranybarnává? Voltaképpen ilyen a langusza színe is. Az első merülés után mindenki az *Antillához* akart visszatérni, noha Bonnac javasolta, hogy nézzék meg a sziget többi bűvárnevezetességét is.

– Ismerem ezt a lelkesedést – mondta a bűvármester. – És ismerem azt a veszélyt is, amely e lelkesedésből fakad. Nagyon kérek mindenkit, ne maradjon el a csapattól, és ne húzódjon be olyan szűk helyre, amely csapdává válhat. Vegyék figyelembe, hogy egy elrozsdásodott hajóroncsról van szó, amelyről bármi leválhat a rárakódott korallal együtt.

Erika a második merüléskor egyenest az orvosi kabinhoz úszott. Vajon itt tartózkodik még a kedves korallsünger és a méltóságteljes császárrhal? A langusza bizonyosan ott lesz a mentődobozban. És most alaposan megnézi, hogy a többi egészségügyi felszerelés milyen jövevényeknek teremtett otthont itt a tenger-mélyben, ahol mind az „egészség”, mind az „ügy” értelmetlen. A kabinban azonban egyetlenegy állatot sem talált. Mintha mindenki elmenekült vagy elbújt volna, a langusza még csak ki sem kukkantott a mentődobozból. Miért rejtőzködni el, mikor előző látogatásakor szinte mindannyian üdvözölték Erikát?

Ekkor berobbant egy másfél méteres pörölycápa. Erika ijedtében hátrahőkölt, és nekicsapódott az ajtókeretnek. A cápa még nála is jobban megrémült, és gyorsan elillant. A lány torkában kalapáló szívvel próbálta egyensúlyba hozni magát, amikor nagy bugyborékolással alásüllyedt az orvosi kabin vasajtaja és csaknem teljesen elzárta a kijáratot. Erika nem tudott kiúszni a résen. Holtra válva nézett körül a kabinban valami segítség után, ám a vaslemez nemcsak a menekülés, de a fény útját is elzárta, amely csak oly vékony nyalábban vetődött be, hogy sokkal félelmetesebbé tette mindazt, amit nem világított meg, annál, amire rávetült, és ami leginkább egy csonkoló fűrésznek tűnt Erika borzadva gondolta át a homályban, hogy mi fog történni vele. Minden erejét összeszedve megpróbálta elmozdítani az ajtót, ám az nem engedett.

Ekkor érkezett meg Bonnac. A bűvármester mélyen megszívta a légzőcsövet majd leoldotta a hátról a nitrogénpalackokat, és beúszott a résen. Jelezte Erikának, hogy lélegezzon nagyot és bűvárkésével elmetszette a palackszíjait. Mint két hal úsztak át egymás után a résen, majd mint két fulladástól menekülő ember tapasztalták meg a felfelé vezető út rettentő hosszúságát, amelynek során nem csak az *Aniilla* akadályaival kellett megküzdeniük, de emelkedés közben ötméterenként még a légnyomás-kiegyenlítés miatt is várakozniuk kellett. Erika sóvárogva nézett fel tízméteres mélységből az opálos vízben át a fény felé – és nem bírta tovább. Ekkor azonban ajkára tapadt Bonnac ajka, aki a lány szájába adta a tüdejében lévő maradék levegőt, anélkül, hogy abba egy csepp tengervíz is került volna. Már csak egy nyomáskiegyenlítés volt hátra, és egymást szorosan átölelve a felszínre bukhattak.

Megszólalt a kaputelefon.

– Könyvelőiroda – szólta bele Anita. – Harmadik emelet, a folyosón balra.

– Itt van Banderas – adták körbe egymásnak a hölgyek, és egy tucat izgatott szempár meredt az ajtóra. Erika kipattant íróasztala mögül és a recepcióhoz sietett. Elégedetten végigmérte magát az állótükörben. Az új, gyöngyházzsínű, testhez simuló miniruháját viselte sötétkék harisnyanadrággal. Megigazította a haját és készen állt, hogy fogadja az ügyfelet.

„Vajon lesz-e olyan férfias, mint Bonnac?” – gondolta.

SZINDBÁD ÉS A HASONMÁS

Szindbáddal, a szegény teherhordóval saját képmása jött szembe a bazárban. Éh, bizonyára a fáradtság és a nagy meleg teszi, gondolta, hiszen addigra már több nehéz csomagot is házhoz cipelt. Ám a feléje közelítő alak csakúgy megtorpant. Finom kelméjű ruházata és nemes veretű ékszerei gazdag embernek mutatták.

– Ki vagy te? – kérdezte az előkelő úr.

– Én Szindbád vagyok, a teherhordó. Hol a csomagod, uram, és hová vigyem?

– Én pedig a tengerjáró Szindbád vagyok.

Mindketten elcsodálkoztak. Az egyikük gazdag volt és híres, a másik szegény és ismeretlen, mégis úgy hasonlítottak egymásra, mint két tojás. Kölcsönös vonzalom támadt fel bennünk.

– Nem kell többet csomagot hordanod, ó, testvérem, Szindbád – szolt megindultan a tengerjáró. – Kísérj a házamba, és kérlek, maradj velem.

A tengerjáró Szindbádnál már vidám és előkelő férfiak sereglettek a széles pecsenyés tálak köré és ujjukat nyaldosva várták, hogy örvendezhessenek a házigazda, a nagy utazó negyedik meséjének. A teherhordó Szindbád mérhetetlen megindultsággal érdeklődött a többieknél az előző három történetről, merthogy hasonmása saját kalandjait beszélte el, ám a korábban elhangzottakra már senki nem emlékezett. Furcsa volt, hogy egészen más hangot ütöttek meg a tengerjáró Szindbád füle hallatára, mint távollétében, és midőn a negyedik utazás meséje közben szünetet tartott, hallgatósága, fennhangon dicsérve őt, a legpontosabban idézte fel, hogy a nagy utazó, miután hajóját darabokra törte a vihar, hogyan menekült ki Allah segítségével – magasztaltassék az ő neve! – az emberevő feketék fogságából, s mint jutott el egy gazdag városba, amelynek lakói nemes és szép lovakon lovagoltak, de nyergét nem használták, így hát közöttük, mint nyeregkésztető megcsinálhatta a szerencséjét. A házigazda így folytatta:

– Egy napon azzal tisztelt meg a király – aki nagyrabecsülésének és bőkezűségének már addig is számtalan jelét adta – hogy megkért, végleg telepedjek le országában. A saját palotájában jelölte ki lakásomat, feleségül adott hozzám egy szép, eszes, gazdag, takarékos és nemes születésű hölgyet, rabszolgákkal és cselédséggel ajándékozott meg, valamint magas fizetést utalt ki számomra. Így éltem nőm szeretetétől övezve a legteljesebb kényelemben, elégedettségben és vidámságban, elfeledve minden korábbi kinszenvedést és veszedelmet Hanem a sors váratlanul elragadta a szomszédom feleségét. Mivel jó barátom volt, meglátogattam, hogy kifejezzem részvéteimet. Mélységes bánat és sötét kétségbeesés gyötörte.

„Ne búsulj annyira a feleséged miatt, Allah majd még jobb asszonnyal kárpótol” – vigasztaltam.

„Ó, barátom, hogy adhatna Allah másik feleséget, amikor már csak egy napig

élhetek?” – sírt-rítt a szomszédom.

„Ó, testvérem, térj eszedre, és ne készülj a halálra, amikor erőd teljében vagy.”

„Talán te nem tudod, hogy országunk szokása szerint, ha a házastársak egyike meghal, vele temetik a párját is, hogy soha el ne váljanak egymástól?”

Másnap hordágyra tették a felesége ünnepi díszbe öltöztetett holttestét és elvonultak a tenger felé lejtő hegyhez. Ott felemeltek egy nagy sziklatömböt, ami alatt kőből való perem látszott, mint amilyen a kutaké. Az asszonyt levetették ebbe a mélységbe, azután fogták a férjét, mellén pálmarestből font kötelet kötöttek át, és őt is leeresztették egy korszó édesvízzel és hét kenyérrel együtt. Mihelyt földet ért a lába, leoldotta a kötelet, a többiek pedig, miután felhúzták azt, a mélyedést megint lefedték a kővel.

E szerencsétlen még rosszabb halált hal, mint a felesége. Ettől fogva folytonos félelemben éltem, hogy nőm előbb távozik nálam. Végzetemet keresve belevetettem magamat a parttalan élvezetekbe. Mindhiába. A feleségem súlyos betegségbe esett, és visszaadta a lelkét a Teremtőnek. Halottmosó asszonyok érkeztek az udvartól, megtisztították a még elhunytában is csodálatos testét, megkenték illatos olajokkal, felöltöztették aranyvirágokkal átszőtt damaszt ruhájába, felékesítették nyakláncával, amelyeknek sokszögűre csiszolt gyémántfüggői megtáncoltatták a fényt, ráadták nehéz rubint fülbevalóit és kar-kötőit, végül letakarták gyöngyökkel kirakott ezüsfátyolával. Ekkor eljött hozzám a király és a nép jó része, hogy kifejezzék részvétüket és részt vegyenek a végső búcsún. A szertartás végeztével elindultunk a hegyre. Amikor a gyászos emlékeztető helyre értünk, erős férfiak felemelték a követ a kútnyílásról és belevetettkék feleségem testét a mélységbe. Aztán a gyászolók körém sereglettek, és elbúcsúztak tőlem is. Én pedig így kiáltottam:

„Én idegen vagyok, és nem fogadom el a ti szokásokat!”

Ámde ők ügyet sem vetettek a szavaimra, hanem megfogtak, erőszakkal kötelet kötöttek át a mellemen, és hagyományuk szerint, hét kenyérrel meg egy korszó édesvízzel leeresztették a mélységbe. Amikor leértem, így kiáltottak le hozzám:

„Oldd el a kötelet!”

Nem engedelmeskedtem. Erre ledobták utánam a palmafonadékot is és elzárták a kút nyílását a nagy kővel. Ilyen lehet az, amikor a tenger mélyére merül az ember. Szeme átláthatatlan sötétségbe ütközik, fülére süketség ül, egyetlen hangot hall csupán, a saját riadt szívverését. Amikor azután felocsúdtam első dühömből és kétségbeesésemből, és a szemem hozzászokott a homályhoz, láttam, hogy egy tágas barlang mélyén vagyok, amely nagy területre kiterjedt sokfelé elágazó járataival. Mindenfelé oszló tetemek feküdtek benne és döglletes szag terjengett. A friss holttestektől távol készítettem fekhelyet magamnak, bár nemigen aludtam, mert nem tudtam megkülönböztetni a nappalt az éjszakától. Az élelemből nagyon keveset fogyasztottam, és csupán akkor, ha az éhség és szomjúság már elviselhetlenné vált. Kenyerem és vizem mégis vésszesen fogyatkozott.

Egyszer csak elgördült helyéről a nagy kő, és világosság hatolt be a túlvilági sötétbe. Íme, emberek álltak a hatalmas sír szájánál, és egy halott férfit eresztettek le eleven feleségével együtt, aki szívettpőően sírt és jajgatott. Meglapultam a közelében, hogy amíg a fény rövid ideig tartó uralma véget nem ér, gyönyörködjem a világ legnagyobb csodájában, a friss kenyérben és vízben.

Amint ismét a barlangra zuhant a sötétség, egy halott combcsontjával agyonvertem az asszonyt Miközben elragadtam az ételét, átvillant az agyamon, hogy milyen gazdagon felékszerették, akár a feleségemet. Vackomon nagy étvággal fogtam a lakomához, de csakhamar eszemre tértem, és annyit fogyasztottam csupán, amennyi feltétlenül szükséges volt az életben maradáshoz. Azután mindenkit agyonütöttem, aki csak egy halottal elevenen a barlangba került, és elvettem az elemózsiáját. Allah – magasztaltassék az ő neve! – különös kegyéből hamarosan valóságos bőségbe jutottam, és kedvemre lakmározhattam annyit, amennyit csak akartam.

Egy napon motoszkálásra és kaparászásra ébredtem. Ijedten felszökkentem, mire egy sakál a barlang távoli járatai felé iramlott előlem. A vad nyomán haladva gyér világosságot vettem észre. Megdobbant a szívem. Ahogy szaladtam előre, úgy növekedett a fény. A sakál könnyen átszökkent a szabadba vezető hasadékon, ám nekem vesződésembe telt, amíg kellőképpen kitágítottam azt Egy óriási, sziklás hegy tetején találtam magamat, amely a tenger és a város között feküdt, és amelyhez a szigetről – a meredek oldala felől – nem vezetett út. A fenséges Allahot magasztalva megerősítettem a szívemet. A lyukon át visszatértem a barlangba, kihordtam a megmaradt kenyeret és vizet, majd összeszedtem minden remekművű ékszert, valamint drágakővel kirakott ruhaneműt és a halottak holmijába kötöttem. A hegy másik, lankás oldalán leereszkedhettem a parti fövényre, ott gyűjtöttem kincseimet, és onnan figyeltem, nem érkezik-e hajó a tengeren.

Egy napon, midőn sorsomon tűnődve néztem a tengert, mint fodrozza egyre a bős ár, megláttam, hogy a távolban háromszögletű vitorlát dagaszt a szél. Megragadtam az egyik fehér halotti leplet és botra kötözve zászlóként lobogtatva szaladtam vele a parton addig, amíg a gálya közelebb nem lavírozott, és esdeklő kiáltásaimra csónakot nem küldtek értem.

„Hallod-e, ember, hogy kerültél erre a helyre? – kérdezte a kapitány csodálkozva. – Egész életemben járom ezt a tengert, és számtalanszor hajóztam el a hegy mellett, de sohasem láttam rajta egyebet, mint vadállatokat és madarakat.”

„Kereskedő vagyok, és hajótörést szenvedtem – feleltem. – A vízbe esve felkapaszkodtam egy deszkára, és Allah segítségével portékámmal együtt, amit itt látsz, ki tudtam vergődni a partra.” „Nagy szerencséd volt, az már bizonyos.”

„Uram, neked köszönhetem megszabadulásomat erről a hegyről” – azzal hálából néhány tündöklő kincset nyújtottam felé.

„Mi senkitől nem fogadunk el semmit. Ha meglátunk egy hajótöröttet, felvesszük, feltápláljuk, és ha mezítelen, felöltöztetjük. Amikor pedig elérkezünk a

biztonság révébe, megajándékozzuk a magunkéból, szívélyesen és kedvesen bánunk vele.”

Szigetről szigetre, tengerről tengerre hajóztunk, mindegyre távolodva a borzalmas barlangtól, amelynek pusztá emlékére is majdnem eszméletemet vesztettem. Végül a fenséges Allah – magasztaltassék az ő neve! – akaratából megérkeztünk Baszrába, ahol néhány napig pihentem, mielőtt visszaindultam volna hazámba, hogy megöleljem enyémemet, elraktározzam kincseimet, ajándékokat osztogassak, felruházzam az árvákat, a szűkölködőket, és átadjam magamat az örömöknek.

Amikor a tengerjáró Szindbád meséjét befejezve könnyedén visszahanyatlott selyemvánkosi közé, vendégei zajos ünneplésbe kezdtek. Egymás szavába vágva dicsérték házigazdájuk bölcsességét, leleményességét, bátorságát, ügyességét, szerencsáját és a kereskedésben való jártasságát. A konyhából már kövér, fűszeres illatok gördültek a vendégek orrába, amelyeket sáfrányos báránygerinccé, vagy piláfba süllyesztett fokhagymás kecskecombbá egészíthetett ki a képzelet. Ekkor a teherhordó Szindbád felállt.

– Ugyan, testvérem, hová is igyekeznél? – fordult a nagy tengerjáró szárazföldi barátjához. – Vacsorázzál és háljál meg nálam, mert úgy gondolom, alig várod már, hogy elmeséljem, mik történtek velem ötödik utazásomon, hiszen az még csodálatosabb és különösebb volt minden előzőnél.

– Megköszönöm a szíveslátást, amelyet, bocsáss meg, házigazdám, kora reggeli teendőim miatt nem élvezhetek tovább – azzal a teherhordó Szindbád meghajolt és távozott.

A tengerjáró Szindbád intésére utána siető szolga a ház kapujában háromszáz mithkál aranyat nyomott a kezébe, és megerősítette gazdája meghívását. A teherhordó nem értette, hogy miért adnak neki pénzt, de a szolga hallani sem akart róla, hogy visszavegye. Közben már hallani lehetett a vacsora zajait, az edénycsörgést, a poharakhoz ütődő kancsók csilingelését és az étkezéstől felhevült társalgást. A beszéd érthetetlen mormogássá olvadt össze, ám egyszer csak egy magas hang jól érthetően azt kiáltotta, hogy manapság mennyire udvariatlanok az emberek, ezen a többiek jót nevettek.

A teherhordó Szindbád sokáig nem tudott elaludni, miután a tömegszálláson elhelyezkedett a vackán. Másnap első dolga volt visszasietni hasonmása, a tengerjáró Szindbád házába.

– Mi járatban vagy ily korai órán? – fogadta örömmel elegyes meglepetéssel a nagy utazó.

A teherhordó köpenye hasítékából előhúzott egy bőrszékenyt és a lába elé hajította.

– Itt van az a háromszáz mithkál arany, amit nekem ajándékoztál – kiáltotta.

– De testvérem, mire véljem a dolgot?

– Nekem nem kell hulláktól rablott pénz.

– Ugyan, mindig Allah vezetett utamon és élesítette meg az elmém – magasztaltassék a neve!

– Csakis Allah ajándékozhatja meg az embert az élettel és veheti el tőle azt.

– Ugyan, azok, akiket a barlangban agyonütöttem, úgyis meghaltak volna. Csak a szenvedésüket rövidítettem meg.

– Csupán a saját nyomorult irhádát igyekezte menteni, ráadásul ki is fosztottad őket. Közönséges rablógyilkos vagy.

– Hitük szerint ők már halottak voltak.

– De még dobogott a szívük! Hit dolgában és az életében csakis Allahnál van a döntés!

Ez persze csak álom volt. Amikor a teherhordó Szindbád felriadt, a napfelkelte sáfrányszínűre festette az egymásnak támaszkodó házak falait és a sivatag homokját, amely a tenger végtelenségével ölelte körül a várost. A férfinak kóválygott a feje és zúgott a füle. Felkelt és támolgyó lépésekkel a kúthoz sietett, hogy lehűtse magát. Az enyhén fodrozódó tükör fölé hajolva vizsgálni kezdte arcmását. „Melyikünk az igazi Szindbád?” – kérdezte, majd dühödten belecsapta a fejét a kútba. Mintha egy mély barlangba jutott volna, talán már túl a világ peremén, amikor a nagy csobbanásra összesereglett emberek a hóna alá nyúltak és kiemelték a vízből. A teherhordó Szindbád a háromszáz mithkált szétosztotta azok között, akik még nála is szegényebbek voltak, és hordta tovább napestig a nehezebbnél nehezebb csomagokat. A pénzt mit sem bánta, de a remélt testvériség aranyszálának elszakadása sokáig kínozte. A mesék házába soha nem ment el többé.

A HALOTTI TOR

A szomorú nap közeledtével egyre Horatius sorai jártak a fejemben:

*„Szágyellhetjük a gyászt drága halottunkért,
melyben roskadozunk?”*

Legalábbis ahogy én magam ültettem át nyelvünkre e lefordíthatatlan verset, az Ódák I. könyvének 24. darabját Magyar-Latin szakos tanárként, miközben elandalítanak a csodálatos költői megoldások, feldühít az eredeti szövegtől való önkényes eltávolodás. Ezért hát szabadidőmben tollat ragadok, hogy az interpretációt az alkotói mondanivalóval egyesítsem. Amint azt Ildikó nénitől tanultam.

– A kottában minden benne van – mondta. – A zeneszerző, Bach, Mozart, Schubert akarata.

Csakhogy én nem szerettem kottát olvasni. A zongoratanuláshoz még csak lett volna kedvem, különösen, hogy Ildikó nénit megismertem. Édesanyámmal hosszasan meneteltünk az alagsorban, ahol a zeneiskolát elhelyezték, végül benyitottunk egy ajtón. Kicsiny szobában találtuk magunkat, amelyet teljesen betöltött a zongora. Beléptünkör a tanár alig magasodott a hangszer fölé. Szürkülő hajú asszony volt, de az arca üde, bőre illatos, mint a fiatal lányoké. Meglepődtem. A felnőttek mind olyan nagyok, ám ez a néni csak akkora, mint az ötödikesek. Rám mosolygott.

– Ül le, kérlek, ide a zongoraszékre – mondta.

„Kérlek” – ezt eddig még egyetlen tanáromtól sem hallottam. Mind csak leparancsolt volna a számolyra. Amikor becsukódott az ajtó édesanyám mögött, Ildikó néni azt kérdezte:

– Ugye, hogy nincs ennél szebb hangszer?

– Nagyon szép.

– Tudod, miből készültek a billentyűk?

– Nem.

– Elefántcsontból. Üssél le egyet!

– Melyiket?

– Rajtad áll.

Leütöttem.

– D – mondta a zongoratanárnő.

– Nem tudom, mi az a D.

– Majd megtanulod a szolfézsórán.

A szolfézsztanár, Klári néni azonban nagyon unalmas órákat tartott. Képtelen voltam bármit is megjegyezni.

– Ez F hang, nem E – szólta Ildikó néni hetekkel később, amikor melléütöttem.
– Engem ez nem érdekelt – fakadtam ki. – A kottaolvasás unalmas. Nem lehetne anélkül játszani?

– Az a legfőbb vágyam, kedvesem, hogy egyszer kotta nélkül játssz. Sőt, hogy te szerezd a zenét az ifjabb zongorista nemzedéknek. Ám ahhoz mégiscsak meg kell tanulnod a kottát.

– De ha egyszer a Klári néni órái olyan unalmasak.

– Semmi nem unalmas, csak mi nem tudunk kellőképpen figyelni a dolgokra. Édesanyád említette, hogy téged mindennél jobban érdekelt az ókori görög történelem.

– Igen, főleg a spártaiak. Leónidasz, amint élete árán is védelmezi a thermopülai szorost.

– És arról is olvastál, hogy a spártaiak dórok voltak?

– Dórok?

– Tudod, több görög törzs vándorolt Hellászba. Közülük a dórok alapítottak államot a Peloponnészosz-félszigeten. Fennmaradt az a hangsor, amelyen zenéiket írták.

– Igen? És melyik az?

– A régi görög zenében a legfontosabb skála a dór. Az ünnepélyesség kifejezésére szolgált. A magyar népzeneben is gyakran előfordul. A zongora fehér billentyűin eljátszható attól a hangtól indulva, amelyet először leütöttél.

– AD-től?

– Látod, már meg is tanultad a szolfézs felét.

Ildikó néni számolatlanul szórta szellemének kincseit tanítványai közé. Bőkezűségét azért is mindegyre igyekeztem követni, mert nem lettem zenész. Tőle tanultam meg a pedagógiát, és erre öt év egyetemi stúdiumait követően akkor jöttem rá, amikor először kerültem szemtől szembe a gyerekekkel, akik nem tanulni akartak, hanem arra vártak, hogy felkeltsék az érdeklődésüket, mint annak idején én is, amikor először léptem be Ildikó nénihez. Mert hisz bármennyit magyarázta is az édesanyám, miért szükséges zongoráznom, úgy éreztem, miatta szükséges. Ezek a tizennégy éves diákok is pontosan tudták, hogy azért kellett latinra beiratkozniuk, mert a szüleik így akarják. „Tanult már latinul valaki?” – kérdeztem hirtelen. Egyöntetű nem volt a válasz. „Pedig igenis mindannyian tanultatok latinul – vetettem ellen. – Nincs közületek senki, aki ne ismerne rengeteg latin szót, kezdve az iskolával.” Több mint száz latin eredetű szót szedtünk össze a gyerekekkel. „És tudjátok miért lehet ez így?” Izgalomtól csillogó tekintetek lesték a válaszomat. „Mert a Horatiusok legyőzték a Curatiusokat!”

Első pedagógiai sikereimen felbuzdulva úgy éreztem, meg kell látogatnom Ildikó nénit, akinek mindent köszönhetek. Egy nagy családi házban fogadott, amelyben még ott lebegett a letűnt polgári kultúra finom lélegzete. A rózsafa és diófa garnitúrák karcolásai és huzatfelfeslései mélyére zárva őrizték a háborús

fosztogatások, kitelepítések és társbérletek megpróbáltatásainak emlékeit. A feketén csillogó Bösendorfer zongora ellenben úgy állt a szalonban a gyertyaégős bronzcsillár alatt, mintha csak most szállították volna Bécsből és egyenesen Liszt Ferenc belépésére és az őt áhító illusztris közönségre várna. Ildikó néni arca, mosolya mit sem változott, haja is csak alig egy árnyalattal lett világosabb. Úgy megörült a látogatásomnak, hogy zavaromban semmi nem jutott eszembe abból, amit kérdezni szerettem volna tőle. Szinte magába olvasztott a rózsafa kanapé, és én csak gyönyörködtem a zongoratanárnő örök fiatalságában.

Azután hosszú évekig nem láttam, noha egyfolytában készültem hozzá. A munkával és a családi kööttségekkel szoktuk indokolni, ha elhanyagoljuk azokat, akik igazán fontosak nekünk. Pályám delén kerestem fel ismét Ildikó nénit Ekkorra már teljesen megöszült, odalett a családi ház, és a lánya, egy építésznő tervezőirodával egybeépült villájának egyik mellékszobájába szorult, ahová a zongorán kívül csak a zenei könyvespolca, az ágya, a karosszéke és egy asztalka fért be. Érkeztemkor mintha csak a régi tanterembe léptem volna be. Am egymáshoz már nem csupán a tanár és a diák könnyen felmelegíthető érzéseivel közeledtünk. Most már nem voltak kérdéseim, csupán annak a világnak a csobogását szerettem volna hallani a hangjából, amelyet rajta kívül más nem értett ezen a világon. Ildikó néni sem akart többé bármit is megtanítani nekem, egyszerűen gyönyörködött abban, hogy rátaláltam az utamra. Barátok lettünk.

Havonta meglátogattam, kapcsolatunk egyre meghittebbé, egyre bensőségesebbé vált El tudta érni, hogy oly sok év után ismét zongorához üljek és felszabadultan játsszam, mit sem törődve azzal, hibázom-e. Beszélt nekem internátusbeli élményeiről, de különösen Teréz nővéréről, aki csak mosott és takarított a kolostorban, a tanító apácák semmire sem becsülték. Ildikó néninek nem ment a latin, ezért állandóan fenytést kapott Teréz nővér megsajnálta, és reggelente fél órával az ébresztő előtt felkeltette és kivitte a konyhába, ahol először is megismertette az edények és eszközök latin megnevezésével. A deklinációt azután a konyhai edényeket jelentő főnevekkel, a konjugációt pedig a hozzájuk tartozó igékkel memorizáltatta Teréz nővér, és még a szintaxist is valahonnan a tűzhely környékéről vezette le. Ildikó néni év végén első helyen végzett latinból. A második évben kiderült, hogy Teréz nővér zongorázni is tud...

Ildikó néni megmutatta nekem első bálozó korában készült fényképét, amelyen fehér, habos, fodros ruhája mintha egy kis angyalt röptetne a parketten. Minden ifjú, de még sok őszbe csavarodó hajú lovag is az ő táncrendjébe akart beiratkozni az estélyek során, amelyekre, mint a polgári bálók új csillagát – a vetélytársnők nem csekély mérgére – sorban meghívták. De ő csak kacagott a férfiakon, mert csakis az Isten lehet az, aki kijelöli élete párját, és valóban, későbbi férjét, egy kiváló vasúti mérnököt soha nem látta a fényes társasággal mulatni.

Elmerültem a szeretet azon hullámaiba, amelyek csakis a zongoratanárnő körül lebegtek. Minél jobban beszűkült az élettere, annál nagyobb szabadságot talált a

vallásban. Imáiba mindig belefoglalta szeretteit is. Egyszer elkísértem a templomba, ahol az oltár elé érve így szólt: „Kívánj valamit, biztos teljesülni fog, te jó ember vagy.” Pedig tudta rólam, hogy nem vagyok vallásos. Tudta és – hittársai többségével ellentétben – ezt soha nem rótta fel nekem, még csak soha nem is célzott rá. Tökéletesen elfogadtuk egymást olyannak, amilyenek voltunk.

Mindig a legnagyobb odaadással szólt a lányáról, aki rábeszélte, hogy költözzön ide, amikor felmondták a ház bérletét és hálás volt neki, hogy mindent megtesz az ő ellátása érdekében, bár sajnálta, hogy gondot okoz egy ilyen zseniális építésznek, aki oly jól megtalálta a helyét a társadalomban, magas szintű megrendeléseket kap, a legjobb társaságban forog, kiváló értelmiségiek és művészek adják egymásnak a kilincset a villájában, amely tulajdonképpen az új idők követelményeinek megfelelő polgári szalon, tehát érthető, hogy itt nem fért el a rózsafa és a diófa garnitúra. A lánya egy szép napon felhívott és megadta a vidéki szeretetotthon címét, ahová az anyját beadta, mert úgymond az agyérelmeszesedése olyan előrehaladottá vált, hogy már nem lehetett rá vigyázni.

En nem vettem észre, hogy Ildikó néni állapota aggasztó lett volna, amíg családi környezetben élt, minden nap játszhatott a Bösendorferén és lapozgathatott a polcáról leemelt zenei kiadványokban. Az otthonban azonban állapota gyors romlásnak indult, bár mondta, hogy a lánya mindig kérdezi, melyik könyvét vagy kottáját hozza el neki.

– Nem tudom, soha nem tudom – szomorkodott. – Ahhoz látnom kellene az egész könyvespolcot és a zongorát. Ahhoz le kell játszanom egy darabot, vagy ha fáradtnak érzem magam, legalább meg kell simogatnom a billentyűket.

Soha többé nem simogathatta meg az elefántcsont billentyűket. Felolvastam neki kedvenc könyveiből. Eleinte még megjegyzéseket fűzött a hallottakhoz, majd lassanként elkalandozott a figyelme, végül már nem értette a szavakat. Elméje elnehezült, naphosszat a kápolnában imádkozott. Utolsó látogatásaimkor felcserélte a nevemet valaki máséval, de amikor belekaroltam, hogy levigyem sétálni, éreztem, amint a tapintásán keresztül megismer.

A lánya értesített arról, hogy Ildikó néni csendesen elaludt, egyben meghívott a búcsúztatóval egybekötött gyászmisére. Nem tudtam, hogyan zajlik majd le a szertartás, nem akartam tolakodó lenni, de úgy gondoltam, ha az alkalom úgy hozza, elmondom a Horatius-idézetet és hozzáfűzök néhány személyes gondolatot – a szeretetről.

Tulajdonképpen requiemről szó sem volt, csupán a vasárnap esti mise végére odabiggyesztették az urnafelszentelési szertartást. Az oltár mellett, egy kis asztalkán helyezték el a hamvakat tartalmazó porcelánt. Annak egyszerűen nekitámasztották Ildikó néni utolsó fényképét. Aki ismerte, tudta, hogy ez a fotó, e kilencvennégy évesen értelem nélkül a fényképezőgéphez meredő arc nem az övé. Fel nem foghattam, hogy miért nem elsőbálozó portréját, e kecsességtől és szellemtől lebegő angyalkát tárták a gyászolók elé – persze bekeretezve és nemcsak úgy

odatámasztva az urnához, hanem méltóképpen elhelyezve a kegyeleti környezetben –, mert ez volt ő, és e tündéri lénye még utolsó érintésében is ott remegett.

A pap eltévesztette az elhunyt keresztnévét. Nem is tudta, hogy Magyarország egyik legnagyobb zenepedagógusát búcsúztatja. Valamit motyogott ugyan arról, hogy új oktatási módszereket vezetett be, de beszéde csak ott vált rutinszerűvé, ahol, mint hívőt méltatta. Egészében úgy festett, hogy az egyház pásztorja már negyedórája a borosüvege társaságában lehetne, ha nem jön közbe ez a külön program. A hamvak beszentalése és az utolsó imádság ledarálása után megkönnyebbülten sóhajtott. Ekkor váratlanul az urnához nyomult egy hórihorgas, erősen őszülő, görbe orrú, olajzöld zakós alak, és a tanítványok nevében harsány hangon elbúcsúzott az elhunyttól. Ildikó néni lánya ekkor felemelkedett és meghívta a gyülekezetet a házába, úgymond, egy szerény halotti torra.

A kedves szoba ajtajában összeszorult a torkom. Milyen elhagyatott lesz a zongora. De a hangszerre abroszt terítettek, rajta tálak kétféle pogácsával, krémesek, kókuszcsókok, italok...

A helyiséget csakhamar betöltötték a gyászolók, vagy egy tucatnyi ember, Ildikó néni lányának barátai. Most figyeltem fel, hogy a hozzátartozókon kívül csupán én vagyok feketében. A nők kivétel nélkül mintás ruhát viseltek. Az egyik férfi búzakék zakót, egy másik barna pulóvert és farmert öltött. Fejben átismételtem a Horatius-idézetet és összerendeztem a mondanivalómat.

– Bizony, nehéz dolog ez! – harsogta ekkor az olajzöld zakós. – Én is nagyon sokat szenvedtem, amikor a feleségem meghalt. Hosszú évekig jártam a kórházba. A végén már nem ismert meg. De az orvos azt mondta, ezt végig kell csinálni. Ildikó néni is azt tanította, hogy végig kell csinálni a dolgokat. Ő aztán tudta. Sajnos az otthonban már nem látogathattam meg, pedig szerettem volna. De tudják, a lábamban lévő érszűkület miatt csak korlátozottan mozoghatok. Na most az érszűkület nem tréfa.

Nem. De vezetni tud vele. És ha odahajtott volna az otthonhoz, néhány méter gyaloglás után már találkozhatott volna Ildikó nénivel, ha annyira hiányzott neki.

– Tessék, szolgáljátok ki magatokat – kedveskedett a házigazda, miközben felhajtott egy kupica sligovicát. – Kinek mit tölthetünk? – azzal újból töltött magának.

A pogácsák, krémesek és kókuszcsókok kezdtek gazdára találni. Működésbe jöttek a rágóizmok és a nyelőcsövek, kialakult a büféhangulat. A házigazda megivott egy újabb pohár pálinkát, majd az üveget magához véve kényelmesen elhelyezkedett Ildikó néni karosszékében.

– Tudja valaki, mi az, hogy náci? – vetette fel az olajzöld zakós.

– Nazionalsozialist – felelte a barna pulóveres. – A náci párt tagja.

– Nem, kérem, a náci mindazokat jelenti, akik erőszakkal mások életére törnek. Zsidó is lehet náci. Most olvastam erről egy könyvet.

– *A zsidók összeesküvését?* – kacsintott rá a búzakék zakós.

– Igen – bólintott az olajzöld zakós. – Tudniillik az izraeliek éppen úgy bánnak a palesztinokkal, mint azt a nácik tették a zsidókkal.

– Sőt, még rosszabbul – szörnyülködött az egyik mintás ruhás nő.

– Nem véletlenül volt a 2001. szeptember 11. – kapcsolódott a témához egy másik mintás ruhás nő.

– Az ikertornyok és a Pentagon elleni támadást a zsidók szervezték – igazította ki a barna pulóveres. Majd látva, hogy fulladozom, hozzátette: – Igen, a Talmudban benne áll, hogy mindenkit ki kell irtani, aki nem zsidó.

Felálltam és – Ildikó néni lányának ismét kifejezve részvétnyilvánításomat – kitántorodtam a helyiségből. A barna pulóveres még utánam kiáltott:

– Ne higgye, hogy antiszemita vagyok! Tényleg az áll a Talmudban.

A GÁZTŰZHELY

A gáztűzhely régóta haldoklóit. Kiszzenvedett rózsáit annyira megette a rozsda, hogy sorban letöredeztek talpazatukról. Főzés előtt meg kellett igazítani őket, hogy ne folyjon a gáz. De még így is, meggyújtáskor több helyütt kis lángocskák lobbantak, közvetlenül a főzőlap felett Végül az egyik rózsza használhatatlanná vált.

– Kellene egy új gáztűzhely – mondta Joli néni.

– De ez egy Komfort ST típusú gázkészülék, negyven éve bírja – felelte Pali bácsi.

– Amikor a kedvenc kocsonyádat főzöm, három platnira van szükségem.

– Hát majd jobban beosztod az idődet Ha nem a konyhában vagy, úgyis csak a

Kiskegyedet bújod.

– Negyvenezer forint lenne csak.

– Negyvenezer forint! A világon nincs annyi pénz.

– Ha a világon nincs is, van a takarékbán.

Pali bácsi erősen kigúvadó kék szemével Joli nénire meredt.

– Micsoda? – kiabálta. – Nyúljunk hozzá a takarékhoz? Neked elment az eszed. Jó lesz még az a tűzhely, csak tapasztald ki.

Azzal tüntetőén lecövekelte a konyhában, mint aki erővel is kész megakadályozni, hogy bárki elmozdítsa az öreg tűzhelyet.

Pali bácsi rabiátus ember volt, aki növésbeli lemaradását potroha fokozott fejlesztésével ellensúlyozta. És a hangjával, amely csak úgy visszhangzott a gangon. Korábban házmesterként hivatali kötelességének érezte, hogy éberségére felhívja a ház lakói és látogatói – különösen a tolvajok, házalók és biztosítási ügynökök – figyelmét. Ha egy ismeretlen lépett be a kapun. Pali bácsi vészt jóslóan – de maga fedezékben maradva – dörrent rá, hogy kit keres. Csak akkor lépett elő, amikor látta, hogy az illető megzavarodott. Jöhettek hát a keresztkérdések. Pali bácsi a házkezelő vállalat által rábízott állami vagyon – azaz a ház és az udvar – nyugalmat is hasonló buzgalommal és hangerővel óvta, elsősorban a gyerekektől.

– Mit ordibálsz, fiam, nem a meccsen vagy! – süvöltött ki a házmesterlakásból, ha egy csemete a suttogásnál hangosabbra fogta a szót.

Némelyek megpróbálták a kicsinyek védelmére kelni:

– Hallja, mit szól rá a gyerekemre?

– Zavarja a házat.

– Legfeljebb önt zavarja.

– Engem is zavar a munkámban.

– Miért, mi a munkája?

– Például nyilvántartom a lakbért, amelyet maga mindig késve fizet.

Pali bácsi tehát sikeresen távol tartotta az aprónépet az udvarról. Egészen addig, amíg be nem költöztek a házba Gellai jogtanácsosék. A kis Gellai élelmes

fiúcska volt. Felbátorította a házbeli gyerekeket, hogy mindannyian egyszerre menjenek ki játszani az udvarra, és amikor a házmester támadásba lendül, kórusban kiabálják, „Vigyázz, jön a Gülüşem!”, majd fussanak szanaszéjjel. Pali bácsi az első összehangolt akció után zavarba jött. Merre induljon? Nem tudja elfogni mindahányat. A jelenet többször is megismétlődött még mintha a gangokról, a csukott ajtók mögül a lakók elfojtott nevetését is hallotta volna. Hát annyira meresztgette a szemét, hogy az majd kiesett a helyéről, Joli néni pedig a konyhába menekült előre.

Tehát Pali bácsi is taktikát változtatott. Hagyta, hogy játsszanak csak a lurkók – Joli néni meglepetésében oda is kozmálta a rántást.

Pali bácsi hangjától felzengett ház, amikor berobbant a konyhába.

– Hát figyelj oda a munkádra! A fene egye meg!

Azonban a felesége leteremtése is egybevágott a tervvel. Amikor már senki nem gyanakodott, Pali bácsi váratlanul lecsapott a kis Gellaira, fülön fogta és egy órára bezárta a kukamosóba. A többi gyerek eltűnt. Néma csönd ereszkedett a házra.

Este Gellai jogtanácsos a fiát kézen fogva becsöngetett Pali bácsihoz.

– Nyitva van – morogta a házmester.

– De én azt akarom, hogy ön jöjjön ki a folyosóra, házmester elvtárs. Nyilvánosan szégyenítette meg a gyermekemet, nyilvánosan is fog bocsánatot kérni tőle.

– Hogy én ettől a bűdös kölyöktől, aki csúfolni merészelt?

– Majd Feri is bocsánatot kér öntől.

Pali bácsi meglepődött.

– Melyik törvény alapján tiltja meg ön a játékot az udvarban? – kérdezte a jogtanácsos.

– Hát a házirend alapján.

– A házirend nem tiltja, hogy az udvaron reggel nyolc és este hat között játsszanak a gyerekek és zsvajogjanak.

– Azért mégiscsak rendnek kell lennie.

– Nem maga a rend. És jól figyeljen. A mai ügyködéséért feljelenthetném önbíráskodásért és kiskorú veszélyeztetésért. És istenemre mondom, meg is teszem, ha még egyszer felveri a házat az ordibálásával.

– Hogy engem feljelenteni? Na majd azt tudja meg a minisztérium!

– Már tudja. Kikértem az aktáját.

– Jogtanácsos úr, jogtanácsos elvtárs, kérem...

A gangokon félig nyitott ajtók mögött hallgatózó lakók megkönnyebbülése hatalmas sóhajban egyesült. „Kérem.” Húsz éve volt már Pali bácsi házmester itt, de ez a szó még soha nem hagyta el az ajkát.

Ettől kezdve a ház átlagos ötödik kerületi bérházzá változott, amelynek ereszen tavasszal az egymást szerelemre hívó boldog madarak daloltak, késő ősszel pedig az eső kopogott végtelen szomorúsággal. Az udvarról gyermekkacaj, a függő-

folyosókról felnőttek csevegése röppent fel a négyszögletben nyíló égi végtelenség felé. Pali bácsi lakóközösségben való szereplése arra korlátozódott, hogy Gellai jogtanácsossal időnként keményen farkasszemet nézett. De Pali bácsinak nem a hallgatás, hanem a hangos veszekedés volt a lételeme. Természetétől bugyborékoló haragját – amelyet a Gellai jogtanácsostól elszenvedett sérelem tovább forralt – feleségére zúdította.

– Szegény Joli néni – mondták a szomszédok, ha nyári időben a házmesterlakás nyitott ablakán kiszökkenő jól ismert üvöltés a gangokon visszhangot kapott.

Évek múltán Gellai Ferit a célba dobó karika vagy a műanyag puska helyett már a szoknyák kezdték érdekelni. Pali bácsi elérte a nyugdíjkorhatárt, és bekövetkezett az, amire senki nem gondolt: a rendszerváltás. Gellai Jenő névtábláján a „jogtanácsos” cím „ügyvéd”-re módosult, a ház pedig bérházból társasházzá alakult, miután a lakók – kedvező áron – megvehették bérleményeiket Kivéve Pali bácsit, akinek – mivel szolgálati lakásban lakott – ehhez a közgyűlés jóváhagyására volt szüksége.

Gellai ügyvéd azonban azt javasolta, hogy a társasház ne adja el a házmesterlakást egy nyugdíj ásnak, hanem tartsák meg annak szolgálati jellegét, és alkalmazzanak új házmestert.

– És akkor velem mi lesz, maga rohadék? – harsant fel Pali bácsi ajkáról a rég nem hallott csatakiáltás.

Gellai ügyvéd cinikusan mosolygott. Ám indítványa éppen az ellenkező hatást váltotta ki, mint amire számított.

– Tényleg, mi lesz az öreggel? – kérdezték többen is.

– Csak úgy kilödni az utcára, hatvankét évesen.

És a többségben lévő régi lakók mind megszavazták, hogy Pali bácsi megvehesse a szolgálati lakását. Azok a lakók, akiket a volt házmester húsz éven keresztül terrorizált Gellai ügyvéd vállat vont. Nemsokára leszereltette a nevét és titulusát feltüntető réztáblát és kiadta a lakását albérletbe.

Pali bácsi hangja újra betölthette a gangokat, és a lakók folyamatosan tájékozódhattak Gellai ügyvédről:

– Ügyvéd. Miféle ügyvéd? Minisztériumi jogtanácsos volt, Gellai elvtárs, aztán most meg ügyvéd úr.

– Hat évig simogatta az ócska Skodáját, mint egy ringyót. Most bezzeg évente új autója van. És egyre nagyobb. Hát miből? Abból, hogy engem annak idején eláztatott a minisztériumban?

– Hát annyi pénze van a rohadéknak, hogy a lakása már nem is kell neki – a legnagyobb lakás a házban és kiadja. Most hallgathatjuk a bérlők zajongását.

Pali bácsi orgánumának teljes regiszterét azonban Gellai ügyvéd bérlőinek tartogatta:

– Hallják, mit ordibálnak a folyosón? Menjenek be a lakásba. Hát már csak, ki tudja, miféle népek, meg külföldiek vannak Magyarországon?

Pali bácsi rohamai átmenetileg mérséklődtek, amikor a házba visszaköltözött Gellai Feri – akinek persze tényleg nem köszönt –, majd újból megerősödtek, amikor elkezdődött a lakása felújítása. Így hát a betonfúró és a bontókalapács szólamai fölött ott függött Pali bácsi ordítása is, de csak mint orgonapont, mert szavainak jelentését nem lehetett kivenni a zajban.

Egy délelőtt – míg Joli néni a piacon volt – maga Pali bácsi készült megmelegíteni a tűzhelyen a második kávéját. Erős gázszagot érzett, és a rózsza meggyújtásakor a szabályozógomb alól is láng csapott ki. Pali bácsi ijedten fordult hazatérő feleségéhez:

– Nem kellene egy új gáztűzhely?

Joli néni összecsapta a kezét, majd előkapta a hirdetési újságot.

– Tessék, Zanussi, háromrózsás, akciósan negyvenezerért.

– Akció! Persze, a hirdetési szennyben minden akciós.

– De Pali, ez tényleg olcsó. Általában hatvan-hetven ezerbe kerül.

Pali bácsi percekig kidüldt szemmel gondolkozott.

– Rendben – mondta végül nagy sóhajtással. – Vegyük meg.

– Háromezer forint lesz a házhozszállítás.

– Micsoda? Az már negyvenhárom ezer.

– De ezért a régi készüléket is elviszik. És nyolcezerért kötik be.

– Majd én bekötöm.

– De akkor nem lesz érvényes a garancia.

– A fene egye meg! Hát hány bőrt akarnak lehúzni rólunk? Nem, nem és nem!

– De Pali, a takaréokban több mint...

– Megmondtam. Vigyázunk tovább.

– Hát majd akkor te vigyázol. Mert én ezen a bombán nem főzök többet. Bármelyik percben felrobbanhatunk.

Pali bácsi konokul hallgatott.

Néhány napig hideget ettek. Majd Pali bácsi megunta a dolgot és lement a henteshez disznótorosért. De amikor beleharapott a még meleg kolbászba, megkeseredett a szájában a falat. Majdnem kétszer annyit fizetett, mintha a sütnivalót vette volna meg. Fogott egy ceruzát és vad számításokba kezdett a hentes-papíron, hogy hány adag kolbász hozná be az új gáztűzhely árát. Az eredmény elkésztető volt.

Csöngettek.

– Ki az isten az? – dördült fel Pali bácsi, pedig a nejlonfüggönyön át megismerte Gellai Feri alakját.

– Gellai Ferenc vagyok.

– Semmi keresnivalója itt!

– De Pali, lehet, hogy segítségre van szüksége az úrnak.

– Segített ő nekem az apjával eleget annak idején, jól tudod.

Az asszony mégis kiszaladt ajtót nyitni. Pali bácsi tényleg hátrat fordított és

jól feltekerte a rádió hangját De azért fülelt.

– Az előző bérlő itt hagyott egy vadonatúj gáztűzhelyt – mondta Gellai Ferenc.
– Még ki sem csomagolták. Nekünk nincs rá szükségünk, mert egy komplett konyhaberendezést vásároltunk, abban minden benne van.

– Nahát micsoda véletlen, nekünk is éppen... – Joli néni zavartan elharapta a szót.

– Háromrózsás Zanussi.

– Hűha! És mit kér érte, Gellai úr?

– Ugyan, semmit Holnap érkezik az új berendezés, ha gondolják, le is hozatom a szállítóval.

– Hát nem is tudom, igazán, nagyon köszönjük.

Amikor az asszony belépett a konyhába, még sokáig kellett néznie a férje hátát Pali bácsi konokul hallgatta a rádiót. Joli néni végre összeszedte a bátorságát, és a készülék hangerejét lecsavarva a szemébe nézett.

– Pali, nincs más választásunk, ha nem akarsz újat venni.

Az öreg bal kezébe temette az arcát, és tovább osztott-szorzott a zsíros papíron.

– Pali, így csak a bekötést kell kifizetnünk.

A hentes-papír tele lett számjegyekkel és ákombákomokkal, mintha Pali bácsi valamiféle titkos hieroglifában akarta volna lejegyezni a lelkében tusakodó érzelmeket. Végre mérgesen a feleségére nézett és rámordult:

– Csak azért fogadhatjuk el, mert ott a pénz nem számít!

Amikor másnap a szállító megérkezett, Pali bácsi a legnagyobb éberséggel kísérte minden mozdulatát:

– Vigyázzon, itt lépcső van.

– Most forduljon, szűk a hely.

– Ne tolja a falig, mert leüti a zománcot.

A gázos, aki bekötni jött a készüléket, felfigyelt egy csapacsonkra a konyhában.

– Ne szüntessük meg? – kérdezte.

– Szüntesse meg – mondta Pali bácsi.

– Most nem lehet, mert mennem kell még két további címre, de este vissza tudok jönni, és akkor megcsinálom.

– Mennyiért?

– Lássuk, aszongya, kiszállás, hollandier, végelzáró... Ötezer forintból ki is hoznánk.

– Tudja mit? Ne jöjjön vissza.

Pali bácsi kigúvadt szemmel méregette az új gáztűzhelyt.

– Pali, ez ugyanaz a Zanussi, mint amit én választottam ki – szólt Joli néni.

– Ötvenegyezer forint – mérgelődött Pali bácsi. – Negyvenért hirdetük és a végén ötvenegyezer. De nekünk csak nyolcezerben van. Hallod, vigyázz rá, Joli fiam, mert széthasítalak.

Pali bácsi bement a szobába és indulatosan becsapta maga mögött az ajtót. De az következő percben már megint a konyhában termett. Most tüzetesen végignézte a készüléket.

– Ennek nem lehet levenni a gombjait – jegyezte meg. – Aha, keskenyebb, mint az előző volt, de mélyebb. Nézzük csak a használati utasítást.

Azzal Pali bácsi betűről betűre végigolvasta a használati utasítást.

– Mi az, hogy adattábla? – kérdezte. Kinyitotta a sütőajtót és letérdelve megtalálta az öntapadó csíkot, amelyen a készülék típusa, gyári száma és az üzemeltetésére alkalmas gázfajták voltak feltüntetve. – Aha. Ez is megvan.

Visszaült a hokedlire.

– Tisztítás – mondta. – „Figyelem, ne használjon súrolószert a tisztításhoz. Ez kárt okozhat a készülékben.” Hallod, fiam?

Következő délelőtt – amíg Joli néni a piacon járt – Pali bácsi második kávéja melegítése közben felfigyelt arra, hogy meggyújtás után két másodpercig sem kell nyomva tartani az új gáztűzhely szabályozógombját, míg a régi rózsáin olykor percek után is elaludt a láng. Kávézás közben az új alkalmatosság elé húzta a hokedlit.

– Szép – mondta. – Végül is szép.

Az éppen belépő Joli néni megcsóválta a fejét.

Délben, alighogy a felesége a pörkölt után leszedte az edényt, majd mosogatni kezdett, ínycsiklandozó illat csavarodott Pali bácsi orrába a sütő felől. Pali bácsi a levegőbe szimatolt mint a vizsla.

– Tepertős pogácsa is lesz? – kérdezte.

– Azt a Gellaiéknak sütöm.

Pali bácsi kopasz fejét vértolulás színezte lilára, kevés megmaradt hajszála az égnek meredezett.

– A Gellaiéknak?

– Jaj, Pali, hát csak meg kell köszönjük az új gáztűzhelyt.

Ezen Pali bácsi elgondolkozott Végül is igaz. Ha az ember keres negyvenezer forintot valakinek a szívességéből, azt meg kell köszönni. Elbizonytalanodott Talán neki, személyesen is meg kell? A Gellaiéknak? Akármint töprengett is, csak arra jutott, hogy igen, neki is meg kell köszönnie. Segélykérő pillantást vetett az új gáztűzhely felé is, de mintha az is csak azt mondta volna tükrös ajtajával rámosolyogva, hogy igen, neked is meg kell köszönnöd, Pali. De hát hogyan? Megvan! Légteleníti a fűtőtesteket – mert Pali bácsi természetesen megfigyelte, hogy a régi radiátorokat nem cserélték le a Gellai lakásban. Bizsergő, részegítő érzés hullámozott át a mellkasán. Segíteni fog! Előkapta a kamrából a szerszámos ládáját, lerakta az új gáztűzhely mellé – miközben azt végigsimogatta a tekintetével –, majd berohant a szobába a munkaköpenyéért.

Elkészült a pogácsa. Kövér illata most már nem csak a konyhát töltötte be, hanem a függőfolyosóra is kikalandozott.

- Milyen finom illat van – susogták a szomszédok.
- Joli néni pogácsát süt.
- Na de hétköznapi?
- Biztosan ünnepelek valamit.

Joli néni pedig a mosogatótól a gáztűzhelyhez fordultában felbotlott a szerszámosládában, beütötte a fejét a csapcsomókba és szörnyet halt.

A TOLVAJ

Figyelem az embereket Ez a munkám. Sokat röhögök. Azt hinnéd, a nők a majmok? Semmiképp. Az eladótérben a tükrök mögött helyeztük el a kamerákat. Öregem, mennyi melles csibét fogok én itt látni! Jobb állást el sem tudtam volna képzelni, amikor felvettek. És kiderült, hogy a krapekok nézegetik magukat gyakrabban a tükörben! Vizslatom az áruházi teret, és mindig valami szivar bámul az arcomba – vagy egy öregasszony. Az igazán csinos nőknek mintha lenne valami külső érzékelő rendszere, amelyen át mindig látják magukat.

Az egész épület le van fedve. Az összes folyosó, be- és kijárat, a raktárak, a vécé-előterek. Napközben többnyire pangás van. Ha már órák óta seholy zsebes vagy bolti szarka a láthatáron, fogadni szoktunk a főnökömmel. Ki megy ki a legtöbbet a klotyóra? Hányszor húzza meg a büfés a kristályvizes üveget, amelyben vodka van? És hányszor teszi meg ugyanezt a marketingigazgató, aki belopja neki a piát? Vajon mennyivel hosszabbítja meg az ebédidejét Dália, a titkárnő, ha házon kívül van a vezér?

Amikor a főnök járőrbe megy, a kollégákat hallgatom. Bori, a sajtos pultnál mindig továbbképzést tart a vevőnek.

– Ajánlhatom az érlelt sajtejainkat? – kérdezi, a legdrágábbakat igyekezvén elsőzni.

– De hát minden sajt érlelt – jegyzi meg a vevő. – Az aromás készítményekre tetszik gondolni?

– Nem, kérem. Szaknyelven úgy mondják, hogy érlelt sajt.

– Gondolja meg, az érleletlen sajt – aludttej.

Bori nem tágit, a vevő pedig biztos nem fog sem érlelt, sem aromás sajtot vásárolni.

Ida néni, a zöldségkimérő, minden alkalmat megragad, hogy átlátogasson a szomszéd osztályokra.

– Gondold meg, Ibolyám – panaszkodik a női divat osztályon –, nyugdíjas vagyok, egyedül lakom. Miért kell nekem annyi melegvízdíjat fizetnem a társasháznak, mint a szomszédomnak, ahol három gyerek van? De velem nem tolnak ki. Én bizony egész nap folyatom a melegvizet.

– Idejössz és közben otthon folyatod a vizet?

– Ha egyszer kifizetem.

Hanem amikor Ida néni Lala bácsihoz, a savanyúságárushoz ért, az így szólt:

– Értem, Idukám. De gondolkozott már azon, miképp törnek össze a tojások?

– Milyen tojások?

– A főtt tojások.

– Hol jön ez a melegvízhez?

– Abban főnek. Szóval, összeütök két tojást Mindig csak az egyik reped el. Na,

mondom, az a szabály, hogy az első feltöri a másodikat, a második a harmadikat És így tovább. Korántsem. Akad olyan tojás, amellyel négy, sőt öt másikat is fel lehet törni anélkül, hogy megrepedne.

– Lajos, engem a társasház kifoszt!

– Gondolkozzon ezeken a tojásokon, Iduka!

A legtöbbet azonban a két műszaki raktáron röhögtem.

– Nem kell magyaráznia, hogyan vezessem a raktárívet – csattant fel Dezső. – Én is voltam raktárvezető.

– És most miért nem az? – kérdezte Béla.

Vagy egy másik alkalommal:

– A molnárkocsit úgy illesztjük a hűtőszekrény alá, hogy ne sértse fel a zománcot – magyarázta Béla.

– Miért sértené fel a zománcot, ha egyszer kartonba van csomagolva? – vágott vissza Dezső.

– Mert ahogy maga aláérőlteti az eszközt, a karton is felszakad.

– Hogyhogy aláérőltetem?

– Lábbal megrúgja.

– Maga nem tudja, hogy a molnárkocsit lábbal hátra kell billenteni, hogy a terhet megemelhessük?

– Hogyne tudnám!

– Tehát egyszerűen rálépek a szállítóeszközre.

– Rálép?

– Igen. De ha sokat problémázik, ráléphetek magára is.

– Vagyis megrúg.

– Igen.

– Minta molnárkocsit, amellyel felsérti az árut.

A raktárvezetőnek fél órával később kezdődött a munkaideje a raktárosénál. Ámde Ida néni a büfében elkotyogta Bélának, hogy Dezső mindennap öt-tíz perces késéssel érkezik. Béla leellenőrizte beosztottja blokkolókártyáját. Másnap korábban ment be.

– Mennyi az idő? – kérdezte nyomatékai, amikor Dezső nyolc perces késéssel megérkezett.

– Látja maga azt az órán pontosan – vetette oda a raktáros.

– Ez nem válasz.

– De, ez a válasz.

– Fegyelmi eljárást indítatok maga ellen!

– Milyen indokkal?

– Majd megírom interneten, ha egyáltalán van e-mail címe.

– Már hogyne lenne: tasunka@freemail.hu.

– Tasunka?

– Igen, miért?

- Tasunka Vitko?
- Vakmerő Ló.
- Vörös Szarvas Szövetség.
- *A Nagy Medve fiai.*
- *Tokei-Ihto visszatér.*
- Liselotte Welskopf Heinrich indiánregényei.
- A kedvenceim.
- Amikor a törzs már elnyeri a szabadságot, de a főnök, Tokei-Ihto még nem megy át Kanadába...
- A Nagyanyó országába...
- Hanem megküzd az apja gyilkosával, Red Foxszal.
- És elfogy a lőszere.
- De végül győz. Mégiscsak jó gyerek vagy.

Dezső a ma reggeli kézfogás után mindjárt elkezdte mesélni a történetét Bélának:

– Egy benzinkútnál tankoltam, amikor rám dudáltak. Mutattam az illetőnek, hogy még folyik az üzemanyag, mire gázt adott, és a tükrével oldalba vert Pont elém került a kassza előtti sorban. Kérdezem tőle, hogyha a kocsija előtt állok, akkor átmegy rajtam? „Valószínűleg” – felelte. Már zuhant is elnyűtt, másnapos, narkós arcába az öklöm. Végül nem őt büntették meg, hanem engem, a „garázdát”. És persze, amikor két év felfüggesztettét kaptam, az állásomból is kirúgtak.

- Mégis te győztél, Tasunka Vitko.
- Miért?
- Egyesülhettél Tokei-Ihtóval.
- Csak nem tokei-ihito@valami az e-mail címed?
- Gmail.com.

Na, ezek kebelbarátok lettek. Pedig már reménykedtem, hogy egymás arcába másznak. Persze nem túlságosan, mert abból nekem munkám származik. Intézkedés, jegyzőkönyv, esetleg rendőri feljelentés. A büfé kamerájára ugrottam, majd tovább a vécéelőtérbe. Vissza a büféhez! Megakadt a szemem egy fiatal fickón. Amerikában filmsztár lehetne. Sudár, barna hajú, csontos arcélú, kreol bőrrű. Okos szeméből felfedező kíváncsiság sugárzott Cowboynak, szépfíúnak vagy gengszternek egyaránt elmehetne. Mosolygott. Tiszta, bizalomgerjesztő kifejezés ült az arcára. Végigpásztázta a helyiséget majd a cipőjéhez nyúlt. Leguggolt Persze, ezek a cipőfűzők mindig kioldódnak. Szóltam a főnökömnek, hogy vegye át a kamerákat, és a büféhez siettem.

A személyzeti bejáró ajtajából figyeltem tovább. Emberünk most háttal guggolt a vécéajtónak, mintha csak onnan lépett volna ki. Közvetlenül mellette, a vécéajtónak háttal egy korlátozott mozgású ember ült, zakóját hanyagul széke hátára vetve. Többször láttam már itt Három nyelven beszél, most is egy külföldivel volt. Hol franciául, hol valami ismeretlen nyelven csevegett vele.

Magyarul rendelt Egy nő a kreol srác és a mozgássérült között elhaladva kiment a vécére. A fickó arca erre idegesen megrándult. Cipőfűzés közben szokatlan az ilyesmi. Ráadásul ennyi idő alatt egy in hüvely-gyulladásos beteg is beköti a cipőjét. Kimentem a folyosóra és a büféajtóhoz álltam. Most a kreol guggolás közben végigtapogatta a mozgássérült zakózsebeit.

– Uram, mindene megvan? – fordult a korlátozott mozgású vendéghez a hölgy, hirtelen kipattanva a vécéből. – Mert ez a férfi, maga mögött olyan furcsán viselkedik. Csak most kaptam észbe.

A férfi lázasan kutatni kezdett zakója zsebeiben.

– A tárcám, az útlevelem! – kiáltotta rémülten.

Ekkor emberünk eltorzult arccal felegyenesedett, mint akit puskából lőttek ki, nekiiramodott – és egyenesen a karjaimba futott. Semmilyen ellenállást nem fejtett ki, ernyedten várta a sorsát, készségesen válaszolt a rendőrök kérdéseire is. Teljesen eltűnt az arcáról az a tiszta, bizalomgerjesztő kifejezés, amellyel megnyerte a büfében tartózkodó összes vendéget, kivéve azt a hölgyet, aki végül lebuktatta.

Fürkészem az embereket azért, hogy tolvajt fogjak, vagy hogy megakadályozzák bármi olyasmit, ami az áruház biztonságát veszélyezteti. Néha úgy érzem, tolvaj vagyok magam is, aki meglopom az emberek intim pillanatait és sárba tiprom a személyi szabadságukat. De nem tehetek mást. És nem pusztán a munkám miatt. Egyszerűen meg akarom előzni azt, aki engem figyel, és kész lecsapni rám, ha hibázom.

A KENDERMAGOS HÚSLEVES

Az én vezérelvem a szabályok betartása. Nem pusztán azért, mert nélkülük eltévednénk az élet kiismerhetetlennek tűnő őserdejében, elsüllyednénk a mocsárban, amelybe tündérlányoknak vélt boszorkányokat hajszolva jutottunk, vagy mint az ősemberek hordái, husángjainkkal a másnak tűnő csoport tagjaira vetnénk magunkat. Ha az ember valamire vállalkozik, teszi azt egyszersmind abban a tudatban, hogy tevékenységére előírások, törvények és szerződések vonatkoznak, amelyek betartása elválaszthatatlan attól, amibe kezdett. Ha römizek, nem teszek feketét a pirosra, ha autót vezetek, nem hajtok át a piroson, ha konyhát üzemeltetek, beleteszem a pörköltbe az anyaghányadnak megfelelő pirospaprikát.

Amikor elvégeztem az élelmiszer-ipari technikumot bankettünkön az osztályfőnök magához hívott Lajos bácsitól már az első ételkémia órán nagyon fontos dolgot tanultam:

– A mérésben, a mérésben és megint csak a mérésben fáradhatatlan légy, és nem fogsz tévedni. A méret a legelső szabály.

Amúgy természetemtől fogva is szerettem kimérni a dolgokat. Az otthoni konyhában, meg lent falun, nagymamánál minden edényt és fazekat sorban kiszedegettem a kredencből, megbecsültem, hány liter lehet az űrtartalma, majd kimértem. Anyám azt mondta:

– Te nem vagy normális, fiam. Mások a grundon fociznak, meg bújócskáznak a lányokkal, te meg itt a fazekakat méricskéled. Mi lesz belőled?

Hanem azért mégiscsak elismerően hümmögött, amikor látta, hogy mindent tökéletesen saccoltam meg szemre. E képességemet laboratóriumi körülmények közt is igyekeztem fejleszteni, amely grammnyi mennyiségek esetében már nagyon nehéz – milligrammoknál pedig lehetetlen. Hanem a grammok becslésében felülmúltam Lajos bácsit, akinek néhány zord pillantása után a kedvence és kémiaszertárosa lettem. Az a szertár nekem maga volt a paradicsom. Ott a fiolától, a kémcsőtől a lombikig és a ballonig mindenféle űrméret megjelent. Hamarosan az összes lábosról, edényről ránézésre meg tudtam azt is állapítani, hogy a literérték felett még hány milliliter folyadék önthető bele. El is készítettem egy beadványt a Gazdasági Minisztériumba, amelyben azt indítványoztam, hogy a kereskedelmi forgalomba kerülő lábosokon ne csupán a liter, de a milliliter értéket is tüntessék fel. Lajos bácsi azonban lebeszélte arról, hogy elküldjem.

– Nézd, te már tudományos, sőt, művészi tökélyre fejlesztetted a mérést – mondta. – Büszke vagyok rád, fiam. Azonban az egyszerű háziasszonyoknak nincs szükségük a finom értékekre. Ami pedig a vendéglátó- és az élelmiszeripart illeti, ott az anyaghányad betartása a saroktörvény, nem a kondérok űrmérete.

Az anyaghányad! Megkérdeztem anyámtól, hogy milyen anyaghányadokkal készíti az ételeket. Kiderült, hogy fogalma sincs róla. Csak úgy megszokásból sóz,

fűszerez.

– És nagymama? – kérdeztem.

– Ő is – felelte. – Minden háziasszony.

– De én szívesen kiszámolom a szükséges anyaghányadokat a receptek alapján – ajánlkoztam.

– Már nem ízlik, amit főzök? – csattant fel anyám, majd a legközelebbi szülői értekezleten sírva kereste fel Lajos bácsit azzal, hogy megőrültem.

– Ugyan, anyuka – mondta az osztályfőnök. – Hát miért ne számolhatná ki a gyerek a halászlé, a rántott hús, a rakott krumpli anyaghányadát? Az ország legkiválóbb ételszakértője lesz. Ön pedig megdicséri őt, és mindent ugyanúgy fog főzni, mint eddig.

Igen ám, csak hogy én rájöttem a turpisságra, mert odáig fejlődtem, hogy pusztán az étel íze alapján meg tudtam határozni, miből mennyi került bele, és ezt egy naplóban rögzítettem. De mert mégiscsak a mérés teszi rá a pecsétet a feltételezésre, elkezdtem mintákat venni az otthoni kosztból, és bevittem az iskolába. A laboratóriumi eredmények engem igazoltak. Mármint, a banketten Lajos bácsi azzal hívott magához, hogy úgy érzi, engem az élelmiszer-kutatás és az íz kémia kevésbé érdekel, mint az anyaghányad-mérések, és a minap telefonáltak neki a Minőségellenőrző Intézetből, hogy vendéglátó-ipari ellenőrt keresnek, kiemelt fizetéssel, azonnali belépéssel.

Hamarosan főellenőr, majd csoportvezető lettem, kiszállásaimhoz szolgálati kocsit biztosítottak, és beosztott ellenőrt rendeltek alá Virág Ilona személyében. Nála rosszabb kollégát el sem tudtam képzelni. Minden érdekelt, ami nem tartozott a munkához, a feladatát ellenben rendkívül hanyagul végezte. A méréseket nem is lehetett rábízni, és a jegyzőkönyveit is alaposan át kellett néznom. És az öltözködése! Képes volt tűzpiros miniszoknyában megjelenni az ellenőrzési főosztályon. Fekete harisnyanadrágit pedig néha olyan szemérmetlenül igazgatta, mintha bizony nem is egy férfivel dolgozott volna együtt, aki, nota bene, a felettese is volt. És nekem ezzel a nőszeméllyel kellett kiszállásaim során egész napokat együtt töltenem.

– Nahát, milyen gyönyörű innen a Balaton! – kiáltott fel Virág Ilona elragadtatva, amikor megálltunk a balatonfüredi Angyal csárda parkolójában. – Nem fürdünk meg?

– Ön ugyanolyan jól tudja, mint én, hogy milyen feladat elvégzésére érkeztünk ide – mondtam.

– Mindig csak a feladat.

– Igen. Annak a teljesítését vállaltuk, amikor aláírtuk a munkaszerződést, és annak az elvégzéséért vesszük fel havonta a fizetésünket.

– Maga sosem tud lazítani?

Amikor a csárdába betértünk, a pincér megvető pillantást vetett Opel Astra típusú hivatali automobilunkra, majd olyan vizes bort tett elénk, hogy az már

felháborító volt.

– Én nem bírom a piát, de ebből akármennyi is meg tudnék inni – fitymálgatta az italt Virág Ilona.

– Kérem, tartózkodjék a megjegyzésektől – szóltam rá.

Amikor megérkezett a pörkölt is, már a színéről és az áll agáról láttam, hogy mindenből kevesebb van benne az előírt anyaghányadnál, kivéve persze a sót. Azzal megmutattam az igazolványomat a pincérnek, és mintát vettem az ételből.

Rögvest elénk perdült a tulajdonosnő.

– Jaj, kedves uram, ne haragudjon, de valahogy összekeveredtek a rendelések, és maguk a személyzeti ebédet kapták meg, szörnyen sajnálom – csicseregte a természetes asszonyosság, aki kalocsai mintás kötényt és pártát viselt.

– Akkor vegye jegyzőkönyvbe, Ilona, mint súlyosbító körülményt, hogy hanyagul kezelik a rendeléseket.

– Jaj, Istenem, igazgató úr...

– Csoportvezető vagyok.

– Jaj, főosztályvezető úr, hát igazán láthatja, mennyit dolgozunk. Most is csoportot várunk, bármelyik pillanatban megérkezhetnek a németek, ellenben a hoszteszek schol nincsenek. Azért vagyok ilyen díszmagyarban, azt sem tudom, hol áll a fejem.

Mintát vettem a borból is.

– Jesszusom! – sikoltott fel a csárdásnő. – Csak nem a férjem vizezett borát szolgálta fel ez a süket? Tudja, a férjemnek magas a sava, azért enyhítjük az italát. De ezt kóstolják meg! – azzal intett a pincérnek, aki valami borkülönlegesség felszolgálásába kezdett.

– Akkor azt is vegye jegyzőkönyvbe, Ilona, mint súlyosbító körülményt, hogy a saját fogyasztásra szánt italt a söntésben együtt tárolják a leltárba felvett készlettel – mondtam kérlelhetetlen szigorúsággal, azzal elkészöntem, és indultunk.

A következő alkalommal gyermekétkeztetési ellenőrzésre indultunk. Az iskolai éttermek szarkáit állhattam a legkevésbé. Mit sem adtam arra – az egyébként hamis – nézetre, hogy a „globalista, gyarmatosító” turistákat ki lehet, sőt, ki is kell fosztani, mert mindenkinek azt kell tálalni, ami az étlapon szerepel, éspedig annak a normának megfelelően, amely a konyha alkotmányát képező anyaghányadkönyvben elő van írva. Mégis a német polgár felismerheti, hogy vizes a bora, híg a leve, lehetsége van reklamálni, a panaszkönyvet kérni és nem fizetni. De az a szegény, kicsiny gyermek, akit beterelenek az ebédlőbe, sorba állítanak, szorosan a társai mellé ültetnek, evés közben a tanító nénire kell figyelnie, hogy nem hibázott-e valamit el, ő kinek szólhat? Az ő, amúgy is alacsony anyaghányadú ételének nemesebb részeire miért pályázhat bárki is büntetlenül, csak mert a tanári karnak gazdagabb fogásokat szolgál fel?

Egy kis szabolcsi faluban a legszívélyesebb fogadásban részesítettek bennünket a konyhas nénik, mintha bizony nem is ellenőrök, hanem távolba szakadt rokonaik

lennénk.

– Tessék, aranyoskaím, a jó kendermagos húsleves.

A leves felszínén úszó, szinte narancssárga emulgeátumok láttán megdöbbsentem. Ez kaporigáló, kukoricán nevelt tyúk zsírja És ez a vidéki levegő zamatát egybesűrítő illat! Főzhetnek ilyen levest egy iskolai konyhán? Vagy most, életemben először megcsaltak az érzékeim? Belemerítettem a kanalamat az aranyló lébe. Mintha visszakanalaztam volna magamat a gyermekkoromba. Ez olyan, mint nagymama tyúkhúslevese, csak ő nem zeller-, hanem fokhagymaszárral készítette. De abban is bőven anyaghányad felett volt a hús.

– Fenséges ez a leves, néni kérem, és milyen kedves, hogy kendermagosnak nevezi.

– Hát minek nevezzem, ha egyszer kendermagos volt a tyúk, amelyből főtt?

– Honnan tudja?

– Én vágtam le.

– Ön?

– A magaméból. És hoz a Terka is, meg az Ida is.

– A Terka, az Ida?

– Mi hárman visszük a konyhát.

– Jó, de hogy kerülnek ide a tyúkjaik?

– Hát, beadjuk, amit tudunk. Tetszik tudni, ami alapanyagot ide hoznak, „anyaghányadba”, vagy hogy is mondják, abból nem lehet rendes ételt készíteni. Ha csak azt főznénk, a gyerekek csak kóvályognának, már a tornaóra elején összeesnének. Pedig oly jó látni, hogy napestig szaladgálnak az udvaron. Lemozogja a gyerek az ételt, csak legyen, mit kapjon.

– De hát önök a meghatározott anyaghányadon felül használnak alapanyagokat, ez pedig szabályellenes, ráadásul otthonról hozzák. Ez egyenesen... erre nem is tudom, mit mondjak.

Ellenőr életemben először ültem be mintavétel után kifejezetten rossz érzéssel az automobilba. Mert hát ezek az asszonyok jót akartak, nota bene, jót is cselekedtek. De mégiscsak szabályellenesen jártak el. Nekem pedig az a dolgom, hogy a szabályokat betartassam.

– Most mi a szándéka? – kérdezte Virág Ilona, miután elhagytuk a falu határát.

– Hogyhogy mi a szándékom? Lefolytatom a vizsgálati eljárást.

– Maga milyen egy rohadt alak!

– A jegyzőkönyv, az jegyzőkönyv.

– Igen, hát akkor nézze meg ezt a jegyzőkönyvet! – azzal Virág Ilona darabokra szaggatta a füzetet, és kihajította a kocs ablakán. – Tessék, nincs jegyzőkönyv, elveszett, majd megírom a leselejtezési jegyző-könyv-et!

Azonnal lefékeztem az automobil, de már nem akadályozhattam meg, hogy ne vegye ki a táskából a mintákat is, és ne öntse a szántóföldre. Majd Virág Ilona lehuppan a barázdába, és hisztérikus zokogásban tört ki.

– Hagyjon itt, és hajtson vissza a nyomorult szabályaihoz!

Természetesen nem hagytam ott, nem is hagyhattam volna ott, és nem csak azért, mert ez sem lett volna szabályos, hanem mert éreztem, hogy szenvedélye mögött mély igazság lappang. Lehet, hogy a szenvedély is szabály? Amikor másnap bementem a hivatalba, a selejtezési jegyzőkönyv benyújtásával együtt az áthelyezésemet kértem a laboratóriumba.

Azt hittem, hogy a főosztályvezető elhatározásomról tudomást szerezve majd megrökönyödik, behívat magához, és azt kérdi „hogyan, hát ön, a legjobb ellenőrünk?”, és hosszasan magyaráznom kell neki a legutóbbi ellenőrzéssel, vagyis általában az ellenőrzéssel kapcsolatos dilemmáimat, és együtt fogjuk keresni a szabályos megoldást azokra a helyzetekre, amelyekre a törvény nem ad választ. Ehelyett csak annyit mondott, amikor összefutottunk a folyosón:

– Á, üdvözlöm, már aláírtam az áthelyezését.

Az ellenőrzési csoportnál Virág Ilona lett az utódom.

Bár a laborban tovább finomíthattam korábbi anyaghányadbecslési képességeimet, mégis hiányzott az előző beosztásom. És ahogy teltek-múltak a napok, hetek, rá kellett ébredjek, hogy nem az ellenőrzések, a mintavételek vagy a jegyzőkönyvösszesítések hiányoztak, hanem Virág Ilona. A tűzpiros pliszírozott szoknyája, fekete, matt harisnyanadrágjának a suhogása és a parfümje, amely gyöngyvirág és verbéna illatában fűrésztötte a doh- és aktaszagú hivatali helyiségeket.

Ilonka hónapokig szóra sem méltatott. Úgyszólván csak odavágta elém a mintákat. Egyszer azonban váratlanul egy teljesen szabályellenes, privát éthordó termoszt tett le az asztalomra, homlokából félresimított egy rakoncátlan hajtincset – amelyet addig észre sem vettem –, és szemében meleg barna fénnel azt mondta:

– Hoztam magának ebédre egy kis kendermagos húslevest.

A SZABADSÁG ADÓJA

1986. november 7-én jelen lehettem a parlamenti fogadáson. Persze nem mint a dolgozó nép választott képviselője, hanem konyhai segédmunkásként, három diáktársammal együtt. A rendszereket kapcsolatok mozgatják. Ezt az alkalmi kereseti lehetőséget egyikünk, a Gundel étterem könyvelésén dolgozó édesanyjának köszönhattuk. A parlamenti fogadások monopóliuma ugyanis abban az időben a Gundel étteremé volt, amelynek konyhai segédmunkása, Královics úr egymagában nem birkózhatott meg az e speciális alkalmakhoz kapcsolódó gigantikus szállítmányozással. És nemcsak azért, mert Královics úr nem volt herculesi erejű ember, aki akár az étterem összes eszcáigját egy mozdulattal fellendíthette volna a teherautó platójára, hanem mert e nyugdíjazás előtt álló jó öreg munkaideje napi nyolc és fél óra volt. Márpedig a nagy eseményhez kapcsolódó anyagmozgatási feladatok reggel hatkor kezdődtek, és hajnali három körül értek véget.

Tudtuk tehát, hogy kemény nap áll előttünk, ugyanakkor örömmel néztünk elébe, mert az előző év november 7-én is fejenként kétezer forintot kerestünk ugyanitt, ami akkoriban csaknem egyhavi fizetésnek felelt meg. Ráadásul a robot mellett élmények is kínálkoztak. Mindenekelőtt az ebéd. Az ugyanis nem csak a menzához képest volt kitűnő, hanem bármely magyar kisvendéglőben hosszasan csettintgettek volna a nyelvükkel a törzsvendégek az után a székelykáposzta után, amelyet a Gundel étterem üzemi konyhájában mertek a tányérunkba, és amelyből még repetát is kérhettünk, akár többször is. Ebéd után pedig – mielőtt elindultunk volna a felpakolt teherautóval a Parlamentbe – kínálkozott két szabad óra.

Ebből egyet a legendás étterem bejárásával el lehetett tölteni. Itt a kertben – a Wampetics-féle „Tyúkketrec”-ben – sörözgetett egykor az írókirály, Krúdy Gyula, és éppen a törzsasztala feletti szobában született a színészkirály, Latinovits Zoltán. A vendéglőt a szocializmus-korabeli átalakítások dacára még mindig belengte valami ódon patina. Teri néni, a gazdasszony elmondta, hogy nem mindig az „olcsó” kinaezüsttel és az „egyszerű” virágos herendivel terítenek, azzal megmutatta a királyok és államfők fogadására tartogatott drága Victoria-készletet és a hozzávaló antik ezüstszervert.

Volt azután a kerítésen egy rés, amelyen át lehetett lépni az állatkertbe. Gondoljuk meg, fehér köpenyt visel az ember. A kerítés egyik oldalán csupán holmi segédmunkás, a másik oldalán azonban valósággal felsőbbrendű lényé változik: ápolónak nézik.

– Bácsi kérem, mit eszik a majom?

– Konzervet – vágta rá Velő, társaságunk tréfacsinálója.

– Milyen konzervet?

– Majomkonzervet.

És a válasz keltette bizonyosság nem egyszerűen a gyermek arcán ragyog fel,

hanem ott csillog az édesanyja szemében is, aki hálás azért, hogy ezt a fontos dolgot végre itt, az állatkertben megtudhatta.

Ámde ez alkalommal elmaradt az ebéd utáni kétórás ejtőzés, sőt maga az ebéd is. Alighogy felpakoltuk a teherautót, telefonáltak a Parlamentből, hogy még ott is ki kell ürítenünk egy termet.

– De azt miért nekünk, a Gundel segédmunkásainak kell megcsinálnunk? – zsörtölődött Öreg Tibor, aki egyébként a legcsöndesebb volt közöttünk. – Miért nem végzik el azt a Parlamentbeliek?

– Az nem a maga dolga – dörrent rá az étteremvezető.

– És mi lesz az ebéddel? – kérdezte félénken Kis Tibi.

– Ugyan, emberek, odamennek, kipakolják azt a nyavalyás termet, feldobják a kocsiról a holmit, és már jöhetnek is vissza ebédelni.

Odáig rendben is ment minden, hogy a sofőr bemutatott bennünket a kapuőrnek, egy őrmesternek, ezzel átestünk a biztonsági ellenőrzésen. Ám, hogy odafent a Vadászteremből hová kell vinnünk az előző rendezvényhez odahordott székeket, azt nem tudta megmondani senki, bár én felfedeztem egy tapétaajtón át nyíló raktérfeleséget. A protokollosnak azonban, aki értünk telefonált, időközben el kellett mennie valahová. Addig is, amíg megjön, mi felpakoltunk a teherautóról a tálalókonyhába. De nem jött meg.

– Hát menjünk vissza ebédelni – indítványozta Kis Tibi.

– Utasítás nélkül nem lehet megváltoztatni a szállítási tervet – szögezte le a sofőr.

– Hát akkor telefonáljunk újabb utasításért – javasoltam.

– Csak a protokollos telefonálhat.

Több mint egy óráig gyönyörködtünk a magyar szecesszió festőinek Buda és Attila bölényvadászatát, a balatoni halászatot, az aratás, a szüret és a bőség allegóriáit, valamint hírneves várainkat bemutató freskóiban. Ekkor Velő indítványozta, hogy rendezzünk kocsihajtó versenyt.

– Te megőrültél – mondtam. – A Parlament mellvédjén?

– Miért? – értetlenkedett Velő. – Ha nem tetszik nekik, szólnak.

Nem szóltak. És a két éttermi kiskocsit egy lábbal hajtva oda-vissza mindenki mindenkivel kétszer megmérkőzött. A sofőr mérte az időt. Velő győzött. Éppen a díjon vitakoztunk – mert azt nem kötöttük ki előre –, amikor előkerült a protokollos. Alacsony, kövérkés, pirosposzgás arcú, izzadékony ember volt.

– Jaj de jó, hogy ideértek, fiúk – kiabálta már messziről. Kiderült, hogy a bútorokat valóban a tapétaajtóval elválasztott raktárhelyiségbe kellett áthordani.

– Mindig odapakolnak – bólogatott az őr is, miután végeztünk.

A Gundelbe visszaérve persze szó sem lehetett az ebédről.

– Hol vannak már? – dühöngött az étteremvezető.

– A protokollosra kellett várnunk – magyaráztam.

– Mindig ezt csinálják velem!

Vele? De hát mi várokztunk, mi pakoltunk – idegen helyen –, és mi nem ebédeltünk. Mi négyen, a konyhai segédmunkások. Tehát szorgalmasan rakodtuk az asztalokat, asztallábakat és a fogyóeszközt a teherautóra, majd felliferáltuk az Országházba. Amikor pedig a fogyóeszköz is elfogyott, következhetek a mesés hidegtálak. Az utolsó fúvarral együtt érkeztek meg a pincérek, és mindegyikük a vállára emelt egy alpakkatálcát, úgy ment fel a Vadászterembe. A Parlament délnyugati teraszán negyven pincér vitte libasorban hetedhét ország csemegéit A torna- és szardella-habcsókokkal ékes francia- és oroszsaláta-kúpok mögül kíváncsian kikukkantó kaszinótojásokat és sonkatekercseket A paprika-, paradicsom- és uborkakoszorúk kerítése mögül mosolygó főtt, füstölt marhanyelv-, csabai karaj- és sült kacsamell szeleteket A lilahagyma karikák és libatöpörtyűk dűnéin méltóságosan ringatózó sárga libamájakat Az egres és szőlőszemekben lubickoló fűrjgratineket és fácángombócokat Végül a tejszínes kapribogyó mártás hullámaít aritmiásan átúszó füstölt lazacokat És ezt a fenséges felvonulást nem láthatta senki más az egérszürke, nyúlós novemberi ködben, mint mi négyen, a konyhai segédmunkások.

Amikor azután a negyven pincér a Vadászteremben úgy elrendezte e gyönyörű ételtájképet, hogy azt Buda és Attila, de még a balatoni halászok is csak irigykedve figyelték, megérkezett a vacsora. A mi vacsoránk. Én vittem fel a bádogrekeszekben elhelyezett sonkás és sajtos szendvicseket az étteremfőnök Volgájának csomagtartójából az Országház tálalókonyhájába. Mondhatom, már akkor is kopogott volna a szemünk az éhségtől, ha nem látjuk az imént a hidegtál-költeményeket.

– Mindenkinék két szendvics jut – szólt szigorúan az étteremfőnök.

Rendezett sor képződött a bádogrekeszek előtt, mi is beálltunk a pincérek mögé. Hanem amikor a negyvenedik pincér is hozzájutott a vacsorájához, elfogytak a szendvicsek. A munkaétkezés közben a főnök ellátta beosztottjait a megfelelő instrukciókkal:

– Józsi, te mindig Szépvölgyi elvtárs mellett leszel a söröspoharakkal.

– Feri, figyelj arra, hogy Marjai elvtárs közeléből sose fogyjon ki a libamáj.

– Horváth elvtárs a töményét kedveli, de az összes fajtát, ami létezik. Őt rád bízom, Bandikám.

– És mi nem kapunk vacsorát? – kérdezte meg ekkor Öreg Tibi.

Dermedt csend támadt. Valaki megzavarta az értekezletet.

– Annyit esznek a fogadás után, amennyit csak akarnak – legyintett az étteremvezető.

– De az maradék. Nekünk is jár a két szendvics, mint a pincéreknék.

– Ebédet sem kaptunk – csatlakoztam Tiborhoz. A pincérek feszülten fészkelődni kezdtek.

– Ugyan, fiúk – váltott atyafias hangnemre az étteremvezető. – Mikor ehetnek maguk libamájat vagy lazacot? Hát nem szeretik a lazacot? Láthatták, hogy a

pincérek is csak sonkás meg sajtos szendvicset kaptak.

– A pincérek kaptak vacsorát, mi nem – szögezte le Öreg Tibor.

– Elismerem, hiba történt, elnézést, de ezen már ne akadjanak fenn, fiúk, hisz mindjárt kezdődik a fogadás.

– Én nem vagyok hajlandó tovább dolgozni, ha nem kapok vacsorát.

– Mekkora buli! – lelkesedett Velő.

– Azért ezt beszéljük meg – indítványozta Kis Tibi.

– Helyes, helyes – kapott a szón az étteremvezető. – Beszéljék csak meg. Nem szabad elhamarkodni az ilyesmit.

Megbeszéltük, és mind a négyen sztrájkba léptünk, mi, a konyhai segédmunkások. Az étteremvezető a haját tépte. Akciónk a fogadás, az állami fogadás, a pártállami fogadás összeomlásával fenyegetett Hiszen ha mi – akiknek a létezéséről még csak nem is tudtak a választott képviselők – nem pucoljuk le, nem rakjuk rekeszekbe és nem vesszük le a teherautóra a tálalókonyhába visszaérkező tálakat, tányérokat és poharakat, akkor a vacsora közepére a Vadászteremben dolgozó negyven pincér az általuk kiszolgált személyekkel együtt egyszerűen belefullad a szennyesbe. Ezt még elképzelni is szörnyű volt És mivel az étteremvezető időközben valahová elküldte a sofőrjét, taxival kellett elhozatnia a Gundelből a személyesen nekünk készített nyolc szendvicset. Már hallani lehetett a tálalókonyhából a Vadászteremben gyülekező vendégek zsongását, amikor befutott a vacsora. Bármely imbiszben vagy büfében lehetett effajta szendvicseket kapni, de mi még soha, sehol nem fogyasztottuk őket olyan jóízűen, mint akkor és ott.

Hanem amikor két hét múlva bementünk a bérünkért a pénzügyi irodára, csupán ezer forint ütötte a markunkat Mert amíg az előző évben az összes lehetséges pótlékot felszámították nekünk, addig most csupán a kötelező minimumot lökték elénk.

– Igen drága árat fizettünk azokért a szendvicskért – morgott Kis Tibi.

Ma már világosan látszik, hogy az az ár a szabadság adója volt, amelyet mindig, minden rendszerben meg kell fizetnie annak, aki emelt fővel akar áthaladni az alázatosan görnyedezők közt.

A REDL-ESET

Én csak egy rosszul fizetett bécsi titkosrendőr vagyok, de azért voltak egészen komoly ügyeim. 1913-ban Steidl nyomozóval együtt én csíptem nyakon Alfréd Redl ezredest. Pedig nagylegény volt ám a Monarchia katonai hírszerzésének főnöke, ahogy ő fütyült, úgy táncolt neki a főnökünk, a politikusok előtt is rettegett Schober rendőrtanácsos úr. Ha az ezredes megjelent, annak soha nem volt jó vége. Egyetlen másodpercig nem hagyott nyugton bennünket, fütyült arra, hogy az embernek akkor is szüksége van éjszakai pihenőre, ha kémeket üldöz. De nála senki nem értett jobban ahhoz, hogyan kell törbe csalni a gyanúsítottat, majd kicsikarni belőle a beismerő vallomást. Szóval, nagyra becsültem Redlt szakmailag, és be kell valljam, fel sem merült bennem, hogy az ő nyomát hajtom.

Kora tavasszal a bécsi főpostán a cenzorok felbontottak két gyanús levelet, amely poste restante érkezett és az „Operabál 13” jelige állt rajta. Eydtkuhenben adták fel őket, egy, a német-orsz határ közelében fekvő helységben, és hatezer, illetve nyolcezer koronát tartalmaztak. Tisztességes üzlet kapcsán nem szoktak ilyen nagy összegeket PR és névtelenül küldözgetni. A feladás helye Oroszországra utalt, felmerült hát, hogy kémkedés díja lehet a pénz. Ezért minket, a politikai rendőrséget bíztak meg a küldemény címzettjének felderítésével. Steidllel a főpostára vezényeltek állandó szolgálatra. Szobánkat villanycsengő kötötte össze a postahivatallal, és az ablaknál dolgozó hivatalnok jelzésére le kellett tartóztatnunk a levelek átvevőjét.

– Nem így képzeltem el az operabált – jegyeztem meg egy unalmas délutánon.

– Nekünk az operabálon is csak várakoznunk és figyelniünk kellene – válaszolta fásultan Steidl.

Teltek múltak a napok, a hetek. Ám 1913. május 24-én, szombaton este öt perccel zárás előtt csengetésre riadtunk. Mire azonban odaértünk a postaablakhoz – amelynél a hivatalnok a lehető legnagyobb lassúsággal kiadta az „Operabál 13” jelzésű küldeményeket –, az átvevő eltűnt Utánasiattunk, és még láttuk, amint egy magas termetű úr behúzza maga mögött egy berregő motorral rá várakozó taxi ajtáját, amellyel elrobog. Gyalogszerrel lévén csupán a kocsí rendszámát tudtuk leolvasni. Ez azonban igen halvány nyomnak tűnt, hiszen az utas biztosan nem egyenest a lakására vitette magát, hanem kiszállt valahol útközben, majd amikor a sofőr már elhajtott, beült egy másik taxiba. Hát amint azon tanakodtunk a Kolowratringen, hogy azért mégis meg próbáljuk-e előkeríteni a sofőrt, vagy rögtön jelentsük ügyetlenségüket Schober rendőrtanácsos úrnak, ugyanaz a taxi húzott el mellettünk üresen, amelyet az imént elszalasztottunk. Megállítottuk.

– Hová vitte azt az urat az imént a főpostáról? – kérdeztem a sofőrt.

– A Café Kaiserhofba.

– Hajtson oda!

A kocsiban egy zsebkés szürke posztóborítójára bukkantunk. A magas termetű úr már nem tartózkodott a kávéházban. A legközelebbi taxiállomásra hajtottunk.

– Igen, egy ilyen külsejű úr épp az imént ment el innen, és a Klomser szállót mondta be a sofőrnek – mondta készségesen a kocsiajtó-nyitogató.

A Klomser hotelben a vendégek iránt érdeklődtünk.

– Épp most érkezett autóval két úr, bolgár kereskedők – számolt be a portás.

– És előtte nem jött egy magányos úr taxival?

– Negyed órával ezelőtt csupán Redl ezredes úr érkezett Civilben volt De hogy autóval jött-e, azt nem tudom.

– Én csak egy rosszul fizetett bécsi rendőr vagyok, de ennél jobb viccet még nem hallottam – nevettem fel. – A kémünk itt lakik Redl ezredes tőszomszédságában! Micsoda hidegvér.

– Arra gondolt, hogy itt lesz a legnagyobb biztonságban – bólogatott elismerőleg Steidl. – Megyek is, jelentem az ezredesnek a mulatságos véletlent.

– A postahivatal alighanem értesítette már a rendőrtanácsos urat, hogy a leveleket felvették. Mindenekelőtt neki kell jelentenünk, hogyan végződött az üldözés, és tőle kell további utasítást kérnünk.

Míg a szállodai telefonfülkéből Schoberrel beszéltem, Steidl odaadta a portásnak a zsebkés borítóját:

– Kérdezze meg, az utoljára érkezett vendégek közül ki vesztette el ezt a tokot.

Az emeletekre vezető széles lépcsőn ekkor maga Redl ezredes sétált le az előcsarnokba, egyenruhában, kesztyűjét gombolgatva, és letette az egyes számú szoba kulcsát a portáspultra.

– Nem vesztette el ezredes úr a zsebkése tokját? – kérdezte a portás.

– De igen – felelte Redl, kivette a kését a zsebéből, és ráhúzta a halványszürke posztót – Már egy negyed órája keresem. De hát hol találták meg? – Szeme ekkor összevillant a hotel vendégkönyvében lapozgató Steidllel. Az ezredes elsápadt, kitántorgott az utcára, majd gyors léptekkel menekülni kezdett. Az első sarokról visszaneézett, vajon kilép-e valaki a szálloda kapuján. Senki nem lépett ki, mert Steidllel az éttermen keresztül eredtünk a nyomába, miután sietve megbíztam a portást, hívja fel Schober rendőrtanácsos urat, és tájékoztassa, hogy a késtok Redl ezredesé! Az utca sarkára érve nem láttuk már Redlt, aki eltűnt a régi tűzde épületében, amelynek három kijárata van.

Eközben Schober telefonált a Császári és Királyi Vezérkar Nyilvántartó Irodája – azaz a kémelhárítás – parancsnokának, Urbanski von Ostromiecz ezredesnek, aki alig tudott erőt venni felindultságán.

– Még hogy Redl ezredes! – nyögte. – Az lehetetlen.

– De hát szökésben van, nagyságos uram.

Urbanski von Ostromiecz segédtsíjtje a főpostára sietett, hogy kikérdezze a postatisztviselőt, aki a személyleírás után átadta neki a cédulát is, amelyre a címzett a jeligét felírta. A nyilvántartó irodán az ezredes megállapította, hogy a kézírás

Redl é.

Egy átjáróházban újra megpillantottuk a menekülőt, aki papírokat tépett szét, s szórt a földre, hogy míg az egyikünk a fecnik összeszedésével foglalkozik, a másikat könnyebben lerázhassa. De mindketten a nyomában maradtunk. Megállítottunk egy taxit, és én utasítottam a sofőrt, hajtson lassan Redl nyomában. Csak ekkor tért vissza Steidl az átjáróházba, hogy a papírdarabkákat összeszedje, és a rendőrségre vigye.

Az anyagot a nyilvántartó irodán elemezték. Postai elismervények voltak egy stockeraui ulánus hadnagynak menesztett pénzküldeményekről és Brüsszelbe, Varsóba, Lausanne-ba küldött ajánlott levelekről. A lausanne-i címről épp néhány nappal azelőtt állapították meg, hogy az alatt működik Olaszország kémközpontja, a „Szövetséges Társak”. Érthető lett, hogy az olasz határon tett stratégiai intézkedésekre az ellenfél miért tett évek óta azonnali, sőt gyakran Ausztriát is megelőző ellenlépéseket.

Mi a teendő? Elrendeljük Redl ezredes azonnali letartóztatását? Katonai vagy rendőrségi letartóztatást foganatosítsanak? Értesítsék a császár és a trónörökös katonai kancelláriáját? Vagy várják be a vizsgálat eredményét? Én mindenesetre nyakon csíptem Redl ezredest, és visszavittem a szállodába. Kicsit viszketett a tenyerem, hogy megköszönjem a sok átvirrasztott éjszakát annak, akiről, ím kiderül, hogy hazaáruló.

Időközben Urbanski von Ostromiecz a Grand Hotelbe hajtatott Ott mulatott az étteremben Conrad von Hötzendorf gyalogsági tábornok, a Monarchia hadseregének vezérkari főnöke, aki a szociáldarwinizmus lelkes híveként elkerülhetetlennek tartotta a németek és a szlávok közötti összecsapást, és évek óta szorgalmazott egy Szerbia elleni megelőző háborút.

– Na, mi szépet s jót hozol? – kérdezte a tábornok kedélyesen az ezredest, de miközben párásán csillogó szemét ráemelte, fejét Rigó Jancsi és az őt kísérő banda játékának ütemére ringatta.

– Szabadna excellenciádat a legalázatosabban egy kis négyszemközti beszélgetésre kérem?

– Micsoda? Vacsora közben? Hát csakugyan olyan sürgős? Nohát, menjünk akkor. Azt tudja, hogy ez a Rigó Jancsi elcsábította a belga király lányát is? Talán Redl ki is képezhetné nekünk.

Az ezredes arca megvonaglott, de a különszoba felé csörtető tábornok ezt nem vette észre. A köréjük fodrozódó borvörös brokátok és krémszínű tüllök alighanem sok titokról tanúskodhattak volna, amelyek megszerzéséért a világ bármely hadseregének vezérkari főnöke hallatlan erőfeszítésre lett volna kész. Conrad von Hötzendorf egy karosszékbe vetette magát, és most már figyelmesen tekintett Urbanski von Ostromieczre. Az ezredes távolról közelített a tárgyhöz:

– Jelentem, az „Operabál 13” jeligés leveleket elvitte a címzett, a detektívek azután követték az illetőt, aki útközben postai feladóvevényeket tépett össze, s

ezek egyike lausanne-i volt.

– Hát még Lausanne is, tessék! – sóhajtott fel Conrad von Hötzenndorf. – Már régóta gyanítottam. És letartóztatták azt az embert?

– Csak őrizet alatt áll, excellenciás uram.

– Csak őrizet alatt? Hát ki az az ember?

– Az az ember...

– Ki a színnel, August! Elkészültem rá, hogy nem akárci.

– Excellenciás uram, Redl ezredes.

– Kicsoda? Maga megőrült? – Conrad von Hötzenndorf felpattant, és a homlokán kidagadó erekkel üvöltötte: – Vigyázzon magára, ezredes úr!

– Excellenciás uram...

A tábornok farkasszemet nézett az ezredessel, majd visszaroskadt a karosszékebe.

– Bocsáss meg, August – suttogta. – Redl ezredes! De hát, biztos?

Az étteremből beszűrődtek a Luxemburg grófjának édeskés dallamai.

– Ha legalább... – Conrad von Hötzenndorf elharapta a szót – Ha legalább ez a nyavalyás Rigó abbahagyná a nyekergést! – Hosszasan hallgatott, ajka megmegrándult olykor, de mintha nem bírta volna el a rajtuk kiröppeneni akaró gondolatok súlyát – Ha ez a gyalázat kiderül...

Conrad von Hötzenndorf lassan felemelkedett, meghúzkodta zubbonya alját, és kihúzta magát, úgy parancsolta:

– Ennek a gazembernek azonnal pusztulnia kell!

– Neki magának kell?... Excellenciás uram? – hebegte Urbanski von Ostromiecz.

– Igen. Senki sem tudhat meg a halál okáról semmit, de semmit! Megértette, ezredes úr?

– Parancsára, excellenciás uram!

– Bizottságot állít össze azonnal, ezredes úr, tagjai: Höfer mint elnök, Vorlícek, a főhadbíró, ön és az adjutánsa. A végrehajtásról holnap reggel egyenesen nekem tesz jelentést.

Ejfélikor a négy magas rangú tiszt megjelent a Klomser szálló egyes számú szobájában. Redl ezredes az asztalnál ült, kétszer is megpróbált felemelkedni, de visszazuhan a székébe. Végre harmadjára ingadozva talpra állt.

– Tudom, miért jöttek az urak – mondta. – Éppen búcsúleveleket írok.

– Kik a tettestársai? – kérdezte Höfer tábornok.

– Nincsenek.

– Ki szervezte be kémtevékenységre?

– A bécsi orosz katonai attasé. Kényszerített, tudta ugyanis, hogy... tudta, hogy... hogy... homoszexuális vagyok.

A négy tiszt összeborzadt undorában. Homoszexuális? Iszonyú!

– Tevékenységének terjedelme, részletei és időtartama? – pattogtak Höfer

szavai. Most már mielőbb végezni akart ezzel a visszataszító megbízatással.

– Minden bizonyítékot megtalálnak prágai szolgálati lakásomon.

A bizottság tagjai összenéztek és bólintottak.

– Redl úr, van önnek lőfegyvere? – kérdezte Höfer.

Redl ujjaival önkéntelenül csillagos aranygallérjához kapott. Mert ő még ezredes, nem „Redl úr” csupán.

– Nincs.

– Kérhet lőfegyvert, Redl úr.

– Kérek... alázattal... egy revolvert.

Senkinél nem volt revolver.

– Majd kap.

Magára hagyták az elítéltet. Urbanski von Ostromiecz ezredes készségesen hazament, és elhozta a browningját „Redl úrnak”.

Ezek után a négy főtiszt velünk, a rosszul fizetett bécsi rendőrökkel együtt az utcasarkon várakozott, habár innen az udvarra néző egyes számú szoba ablakait nem lehetett látni. Zajt sem hallottunk. A bizottság tagjai egyenként hazaszállingóztak, hogy civilbe öltözzenek, nehogy egyenruhájukban feltűnést keltsenek. Múltak az órák. Ötkor felküldtek Redl szobájába, azzal a szigorú utasítással, hogy az ott látottakról semmit ne közöljek a szállodai alkalmazottakkal. A szoba nem volt bezárva, hát benyitottam. Az ezredes ott feküdt holtan a dívány mellett.

Így ért véget a nagyreményű Alfred Redl ezredes karrierje pontosan tizenkét órával az „Operabál 13” jeligéjű borítékok felvétele után. Az eset első ránézésre egy jól megírt kriminek tűnik, amely a XX. század eleji osztrák kémelhárítást rendkívül hatékony szervezatként mutatja be. Én csak egy rosszul fizetett bécsi titkosrendőr vagyok, de úgy vélem, ennek éppen az ellenkezője igaz. Mert az kétségtelen, hogy Redlt a boríték átvétele után – nem kevés szerencsével – azonnal lefűleltük, de ezt megelőzően másfél évtizedig zavartalanul folytathatta kémtevékenységét idegen hatalmak, mindenekelőtt az oroszok szolgálatában, összekuszálta és megbénította az osztrák hírszerzést, annak kebelén belül építgetve a hálózatát, feladva saját kollégáit, mi több, elárulva a Monarchia Oroszország és Szerbia elleni teljes mozgósítási tervét. A felettesei pedig a legkitűnőbb jellemzéseket készítették róla, számtalanszor kitüntették, folyamatosan előléptették, és alkalmasnak találták arra, hogy operatív tisztból a hírszerzés főnöke legyen, aki Urbanski von Ostromiecz beosztottjaként a tényleges parancsokat egyenesen Conrad von Hötzendorf vezérkari főnöktől kapta.

Egy jól működő hírszerzésben – amely a modern hadviselésben a jól működő vezérkar jobb keze – a hírszerzőket is megfigyelik. Miért nem tudták Redlről, hogy homoszexuális – vagyis a hadsereg erkölcsi kritériumai alapján alkalmatlan a katonai szolgálatra –, holott az orosz titkosszolgálatnak pont emiatt sikerült megszarnolnia őt? Miért nem tűnt fel, hogy Redl milyen nagylábon él, két luxus automobilja van, versenylovakat tart, drága partikat rendez, egyszerűen a fizetésénél

jóval többet költ? Miért vették készpénznek az ezredes bejelentését, miszerint „örökölt egy kis vagyont”, ahelyett, hogy ténylegesen leellenőrizték volna azt? Mert mások – a deklasszáldott nemesek és a Redlhez hasonló, alacsony sorból feltörekvő egyének – is arra törekedtek a hadseregben és a hadseregen belüli külön kasztban, a vezérkarnál, hogy minél feljebb jussanak a ranglétrán, és társadalmi elismertséget szerezzenek, amelynek elérésére a legkülönbébb módon igyekeztek elszármazni. Jobbnak látták hát nem bolygatni mások ügyeit, főleg a kémfőnökét.

Titkosszolgálati szempontból teljesen szakszerűtlen, hogy Redlt lebukása után fél nappal a halálba hajszolták. Miért nem hallgatták ki olyan alaposan, amint azt ő tette az áldozataival? Miért nem vizsgálták ki az ügyét? Miért nem változtatták meg a vezérkar terveit, miközben Ausztria megelőző csapásra készült? Miért sokkal fontosabb a vezérkarban a testület presztízsének megóvása a nemzet védelménél?

Vajon a Redl-eset szálai nem vezetnek el egészen Ferenc Józsefhez? Nem őtől függ a vezérkari főnök? És nem ő volt a garanciája annak, hogy a hadsereg legfőbb szervezője a feltétlen császárhűség – vagyis annak látszata – maradjon? Hogyan is üthetett volna szeget a fejébe a kémfőnökkel való eljárás törvénytelenége, amikor 1849-ben önkényúrként maga kergette szét a parlamentet, és börtönöztetett be, sőt adott hóhérekre, akit csak akart? Miképp ismerte volna fel a Redl halálával kapcsolatos állambiztonsági kockázatot, ha, midőn az eset a tudomására jutott, azt kifogásolta csupán, hogy nem adták meg az ezredesnek a lehetőséget a gyónásra? Lehet, hogy a Redl-eset szorosabban összefügg a Monarchia bukásával, mint azt feltételeznék? Ennek a kivizsgálása meghaladja a hatáskörömet. Én csak egy rosszul fizetett bécsi titkosrendőr vagyok.

Az I. világháború első lövését a *Temes* adta le 1914. július 29-én 2 óra 20 perckor. A vezérhajó a Duna-csoport két másik monitorjával, a *Bodrogg*al és a *Szamossal* együtt hajnaltól másnapig szünet nélkül ágyúzta Belgrád várát és az erődítési munkálatokon dolgozó szerb katonaságot. A támadás következtében a Kalimegdán öreg, még a törökökre emlékező roskatag falai több helyütt leomlottak, tömör testükbe a gránátok valóságos ablakokat szakítottak, amelyek vaksin meredeztek a Duna felé.

A *Temest*, ezt a vastestű, kéttornyú, magas parancsnoki felépítményű úszó folyami erődöt, amelyet 40 cm-es övpáncéllal, a lövegtornyoknál 75 cm-es páncélzattal láttak el és két H/35-ös, 12 cm-es Skoda löveggel, egy H/12-es 10 cm-es tarackkal és egy 8 mm-es 1893-as Skoda géppuskával fegyvereztek fel az újpesti Schoenichen-Hartmann-féle Egyesült Hajó-, Gép- és Kazángyár építette 1903-1904-ben. A Budapesti Tengerészeti Különítmény 1904. november 10-én vette át és még ez évben szolgálatba állította. Parancsnoka az a Wulff Olaf volt, akinek az édesapja, Emil Wulff, norvég vízépítő mérnök a magyar kormány felkérésére részt vett a Temes folyam szabályozási munkálataiban.

Belgrád ostromát követően augusztus közepéig a *Temest* naponta harcba vetették a belgrádi tüzérségi állásokkal szemben. Szeptember 7-8-án nagy szerepet játszott a szerb átkelési kísérlet megakadályozásában. Végül 9-én az ellenségnek Pancsovánál sikerült hídfőt kialakítania és előrenyomulnia. A Monarchia csapatai visszavonultak és Zimonyt is feladták. Utolsóként a *Temes* hagyta el a várost. Három nappal később azonban a szerbek mitrovicai veresége után a flottilla visszatérhetett állomáshelyére.

Szeptember 19-én a *Temes* monitor, a „b” őrnaszád, valamint az *Andor* aknakereső azt a feladatot kapta, hogy közelítse meg a Cigány-szigetet a Száván, és vegyen részt egy színlelt átkelésben.

A belgrádi tüzérség tüze miatt azonban a zimonyi egységeknek pokoli vállalkozást jelentett a Szávára való kijutás. A golyózáporban az *Andor* visszafordulásra kényszerült.

Szeptember 28-án híre kelt, hogy a szerbek hidat építenek a Száván. A flottilla ideiglenes parancsnoka, Wulff sorhajó hadnagy saját felelősségére a *Temes* és a *Körös* monitornak, a „b” őrnaszádnak és az *Andornak* haladéktalanul kiadta az indulási parancsot. 20 órakor értek a Cigány-szigethez, és midőn 500 méterre megközelítették az ellenséget, Wulff a *Temes* és az általa fedezett „b” őrnaszád géppuskáival szakadatlanul lövetni kezdte a hidat, a belgrádi hídfőre pedig srápneltűzet zúdított, az *Andor* eközben a szlavóniai hídfőt támadta, ugyanis öt szerb zászlóaljnak addigra sikerült átjutnia a bal partra. Parancsnokuk még meg akarta erősíteni a hídfőt, hogy másnap reggel támadást indíthasson. A *Temes* vezette hajóraj gép-

puskával és srappellel elzavarta a szerb műszakiakat és megrongálta a hidat. A *Temes* és a *Körös* 20 óra 45 perckor elhaladt a híd szlavón oldali nyílása alatt, és közlelő szerb ágyútűzbe került. Az áttörés során ketten veszítették életüket, hatan súlyosan, tízen pedig könnyebben megsebesültek. A *Temes* felépítményét egy 12 cm-es telitalálat érte, II. ágyútornya, bal oldali övpáncélja, és a 3,7 cm-es gyorstüzelő ágyújának alapzata találatot kapott. Ez a löveg hasznavehetetlenné vált. Láttván, hogy további csapatokat nem küldhet át a hídon, sőt a hídverés sem folytatódhat, a szerb parancsnok a bal partra már átkelt zászlóaljakat is visszarendelte. Wulf sorhajóhadnagyot határozott cselekvéséért a katonai Mária Terézia Rend lovagkeresztjével tüntették ki.

A Szávát ellenőrző *Temes*, *Körös* és *Maros* monitorok – a lőszer- és az egyéb készletek kiegészítéséhez, az időszakos kazán- és géptisztításhoz szükséges állásokat leszámítva – állandó bevetésben voltak. Október 22-én a *Temes* parancsot kapott, hogy semmisítse meg a Skela-ágban elrejtett ellenséges átkelési eszközöket. Kísérőhajójával, a „b” őrnaszáddal a Skela-sziget fölött heves ágyútűzbe futott, de teljes gőzzel haladva sikerült kijutnia abból. Ezután a sziget alsó csúcsánál megfordult, és úgy foglalt állást, hogy a folyamát és a szerb ütegeket egyaránt lőhesse. Az átkelési eszközök megsemmisítése után a *Temes* visszafordult, majd az éj leple alatt hegymenetben haladva, 2 óra 45 perckor a Grabovci-sziget magasságában, Klenak és a Vitojevei-szigetek között aknába ütközött, felrobbant, és süllyedni kezdett. Wulff Sorhajóhadnagy parancsot adott a hajó elhagyására. A melléje kötő „b” őrnaszádra először a sebesülteket rakták át. A rájuk zúduló ellenséges tüzet az őrnaszád géppuskái és a monitor épségben maradt gyorstüzelő fegyverei viszonyozták. A sebesültek biztonságba helyezése után a Temesről vizet szivattyúzók is átszálltak az őrnaszádra, amely épségben érkezett vissza a támaszpontra.

Az égő pokolban a monitor nyolcvanhárom főnyi személyzetéből harmincegy ember veszítette életét és tízen megsebesültek. Az I. lövegtoronyt a robbanás a folyóba dobta. A II. lövegtorony teljes személyzete szörnyű halálát lelte a felcsapó szúrólángban. A lőszerkamrákban szolgálatot teljesítők közül az egyetlen túlélő megőrült. A haditengerészet parancsnoka, Haus Antal tengernagy hajóhadparancsban méltatta a *Temes* legénységének érdemeit: „Őfelsége *Temes* hajójának tisztjei és legénysége a háború kitörése óta és különösen a szávai járatok alkalmával sok harcban és fontos hadműveletben vettek részt. Szolgálatukat mindig bátran, kötelességhűen és odaadóan teljesítették. Ezért a nagyon nehéz viszonyok között tanúsított példás magaviseletért a *Temes* tisztikarának és legénységének ezennel a Legfelsőbb Szolgálat nevében dicséző elismerésemet fejezem ki.”

A *Temes* elsüllyesztésének hírére a szerbek oly pazar lobogódíszbe öltöztették Belgrádot, mintha már meg is nyerték volna a háborút. A Dunából fejüket felütő pontyok lélegzetvétel után pirosra sült birkapecsenye kövér illatával buktak vissza a folyam mélyébe, ahol a monitor pihent, miközben körülrajzolta a víz alatti

történelem. Ott lent, a vizák, a lesőharcsák, a kecségék, a pontyok, a csukák, a rózsás márnák, a dévérkeszegek, a kárászok, a csapósügekek, a fogasok, a dunai galócák és a selymes durbincsök társadalmában is folyást háború dúl, ám abban minden résztvevő azzal a fegyverzettel küzd csupán, amellyel a természet felruházta, és csak addig, amíg éhsége űzi. Ott lent nincsenek lovaggá ütések, birtokadományok, kereskedelmi koncessziók, sem adóbérletek, és nincs cigányzene sem, csak csend, amely a barna vízben lezajlott ütközetek bugyborékolásai után oly hamar helyreáll, mintha ott csuka soha sem akart volna hajlott fogaival beleharapni a dévérkeszegbe.

1916 nyarán a *Temest* kiemelték dunai hullámsírából és Budapestre vontatták. Az újpesti Ganz-Danubius hajógyárban nem csak kijavították, de megnövelték a hosszát, a vízkiszorítását és a tűzerejét is. Az eredeti toronylővegeken kívül két, a hátsó fedélzeten egymás mögött elhelyezett 9/H 45 ágyúval szerelték fel, a tarack helyett négy géppuskát kapott Hajótestén 1917. január 18-án tört szilánkokra másodízben a pezsgőüveg. Az újra vízre bocsátott *Temes* június 20-án indult el Budapestről, hogy vidám füstbe burkolózva lehajózzon a Brailában horgonyzó flottillához. Az 1918. május 7-i bukaresti békekötés után a Duna teljes hosszában, egészen a Fekete-tengerig megnyílt a cs. és kir. haditengerészet dunai flottillája előtt, ekkor a *Temes* folyamőr feladatokat látott el.

1918. szeptember 30-án Bulgária fegyverszünetet kötött az antanttal. A balkáni front összeomlott Ebben a helyzetben a flottilla, így a *Temes* is feladatul kapta, hogy egyrészt biztosítsa a visszavonuló csapatok átkelését, másrészt fedezze a központi hatalmak Al-Dunáról felfelé tartó hajóit A *Temes*, nem egyszer erős ellenséges tűzben állandó mozgásban volt Október 25-én a flottillát a Kövess-hadsereg-csoport parancsnoksága alá helyezték, csak egy hajó maradt Turnu-Severinben a Mackensen-hadsereg-csoport alárendeltségében. A flottilla az osztrák-magyar csapatok átkelésének biztosítására Dubravica-Semendria között foglalt állást. A hadműveletek vezetését Wulff fregattkapitány vette át, mert a *Hebe*, a zászlóshajó a flottilla parancsnokával együtt Belgrádba ment Az átkelés végrehajtása után, október 29-én a flottilla parancsnoksága a hajók bázisát Újvidékre helyezte át, ahol a *Hebe* is horgonyzott. A flottilla egységei, 7 monitor és 5 őrnaszád október 30-án az újvidéki kikötőben egyesültek.

Ekkor már nyilvánvalóvá vált, hogy a Monarchia nemcsak a háborút veszítette el, hanem megkezdődött a soknemzetiségű állam széthullása is. Október 29-én a zágrábi horvát országgyűlés kimondta Horvátország, Szlavónia és Dalmácia függetlenségét, ugyanakkor a Délszláv Nemzeti Tanács megállapodott IV. Károly királlyal a hadiflotta sorsáról, aki október 30-án minden hajónak nyílt szikratáviratot küldött:

„Legfelsőbb parancsra elrendelem: ... A flottát, a tengerészeti intézményeket... adják át a zágrábi Délszláv Nemzeti Tanácsnak... Ugyanígyen értelemben kell végrehajtani a dunai

hajóhad átadását a magyar királyi kormánynak...”

A dunai flottilla valamennyi egysége Magyarország kizárólagos tulajdonába ment át. A nem magyar nemzetiségű legénységnek már Újvidéken megengedték a hazautazást, azonban a legtöbben a horvát Vukovárig, az osztrákok és a csehek Budapestig a hajókon maradtak.

A délszlávok – az egyezséggel ellentétben – a Vukováron állomásozó magyar hajókat a flottilla előreküldött vonatával együtt lefoglalták. A hajók erőszakos felszabadítására a legénység hangulata miatt nem volt lehetőség, ezért Ratkovic Máriusz sorhajókapitány, a flottilla parancsnoka – maga is horvát nemzetiségű – kiszállt a *Hebér*ről. Ezt követően az október 30-i parancs értelmében november 4-én táviratilag utasította Wulffot, mint a rangban utána következő magyar tisztet, hogy vegye át a Duna-flottilla parancsnokságát.

A piros-fehér-piros hadilobogó mellé Wulff felvonatta a magyar trikolt, egyúttal értesítette a magyar hadügyminisztériumot a flottilla Budapestre való be-futásának előrelátható időpontjáról. November 6-án a *Temes* a flottillával horgonyt vetett az Óbudai telelő előtt. Ám a november 13-i belgrádi katonai egyezmény arra kényszerítette Magyarországot, hogy öt monitort és két őrnaszádot adjon át az antantnak. December 13-án a *Temes* a szerbek kezére jutott, akik *Drinára* keresztelték át. 1920. június 4-én a trianoni békeszerződés – amely leszakította Magyar-ország testéről Torontál, Temes és Krassó-Szörény megyéket is, ahol a Temes folyó görgette habjait – Romániának juttatta a *Temes* monitort. A románok az újonnan megkaparintott Erdély után *Ardeakra* keresztelték át. 1944-ben a szovjetek lefoglalták, ekkor a Temesből *Berdjanszkek* lett. A monitort 1950-ben vissza-szolgáltatták Romániának. Öt évvel később az I. világháború legendás hadihajóját, a megalázó vereséget szenvedett Románia pacifikálásában is egykor részt vevő *Temest* szétbontották, hogy ócskavasként az acélkohók gyomrát táplálja.

SÍRKOSZORÚ

A szirti sas elrugaszkodott a sziklaperemről és kitárt szárnyait felfelé görbítve a friss szél hátára feküdt. A hegygerincen túl zergecsapatot pillantott meg, amelyet zuhanórepüléssel megtámadott. A sörényes hátú jószágok azonban fegyelmezetten összezártak és egy sűrűbb erdőségbe menekültek, mert tudták, hogy üldözőjük az elhagyott sziklás vidéket és a gyér ligeteket kedveli, amelyeket éles szemével jól áttekinthet. A sas a következő légörvénnel újfent az ég magasába emelkedett, miközben a mélyben megnyíló zöld hasú völgyet fürkészte, amelyben emberek egy csoportja állt. Az ember közelében lehet disznó, tyúk vagy patkány. Az a zárt alakzat talán ijesztő, de az emberek korántsem figyelnek úgy, mint az állatok. Mire felocsúdnak, az imént még a földet turkáló rózsaszínű malac horgas karmokkal a hátában súrolja a bárányos felhőket. Ámde messziről nyugtalanító berregés hallatszott. A szirti sas gyors kört írt le és megváltoztatta vadászatának főcsapását.

Kasza Sándor tekintetével követte a madarat, amely széles, felfelé görbülő szárnyaival még ekkora távolságból is fenséges látványt nyújtott. Isten e teremtménye mennyivel szebb, mint a mi vasmadaraink. Milyen csodálatos természetességgel sodortatják magukat a főnszéllal havas hegycsúcsok felett és szürke fodrú felhők alatt, míg a mi zörgő, prüszkölő szörnyetegeinket mintha csak fogadásból hajigálták volna a levegőbe, és az nyerne, aki a legkésőbb lezuhanóra tette a tétjét. Pedig nagyszerű érzés, amikor felbőg a kétszázhuszonöt lóerős Daimler motor, hogy a levegőbe emelje az embert, s a hangár hirtelen kutyaóllá, majd gyufás skatulyává törpül. A szirti sas eltűnt a hegygerinc mögött. Kasza Sándor pillantása visszazuhan a bajtársa koporsójára és a nyitott sír szélén álló őrnagyra.

– Ittebei és eleméri Kiss József zászlós nemesember volt – olvasta fel gyászbeszédét az őrnagy. – Annak az ittebei Kiss Ernő honvéd tábornoknak a déd-unokája, aki előtt a nemzet kilencen év óta rója le kegyeletét, mint az előtt, aki a szabadságért hajlandó volt feláldozni a legdrágább kincset, az életét. A nemesség kötelez. És Kiss József a pozsonyi Állami Fémipari Szakiskola gép-, épület- és műlakatos tanulója, amikor 1914 nyarán kitört a háború, tanulmányait félbehagyva önként jelentkezett a hadseregbe.

„Mikor tanulnak lakatosnak a nemesek? – morfondírozott Kasza Sándor. – Kiss az érettségi bizonyítvány hiánya és alacsony társadalmi helyzete miatt nem lehetett tisztjelölt”

– A pozsonyi 72-es gyalogosezredbe osztották be, alapkiképzését követően októberben került az orosz frontra. 1915. január 20-án a Kárpátokban, a Nida folyónál vívott csatában megsebesült. Felépülését követően a Légjárócsapatokhoz jelentkezett és 1915 szeptemberében a parndorfi 7. repülő pót századnál kezdte el a pilótatanfolyamot. 1916. április 4-én áthelyezték a bécsújhelyi 6. pót századhoz, ahol kézhez vehette pilótaigazolványát. Május 1-én előléptették tizedessé, és a

perginei 24. repülőszázadhoz irányították. Első légi győzelmét 1916. június 20-án aratta, Hansa-Brandenburg C. I. felderítőgépből, Georg Kenzian megfigyelőtiszt segédletével a Monte Cimone fölött lelőtt egy Farman felderítőt Augusztus 24-én egy hosszú, túlerővel szemben vívott légicsata eredményeképpen egy olasz hárommotoros Caproni típusú bombázót kényszerített földre osztrák-magyar területen, csak a pilóta halt bele sérüléseibe, a személyzet többi tagját elfogták. Mint Perginen kiderült, Kiss repülőgépét is 70 találat érte. Szeptember 17-én újabb Caproni bombázót kényszerített leszállásra, és az olasz vonalak mögött földet ért repülő az osztrák tüzérség semmisítette meg. Szeptember 30-án Kisst előléptették őrmesterré. Azt követően, hogy százada a felderítők kísérésére Hansa-Brandenburg D. I-es vadászközpontot kapott, Kiss vadászpilótaként szolgált 1916. október 2-án két győzelemmel is öregbítette a hírnevét, ezeket azonban nem igazolták. 1917. június 10-én Asiago térségében lelőtt egy Nieuport vadászgépet, négy nappal később pedig Roana mellett egy SAML S.2 felderítőt kényszerített földre. A gép és legénysége fogságba került Ezzel Kiss megszerezte ötödik győzelmét, bekerült az ászpilóták közé és repülőgépére felfesthette saját jelét, a nagy K betűt. Július 1-jén törzsozrmesterré léptették elő. Október 1-jén áthelyezték az 55. vadászpilótaszázadhoz.

A perginei 55-ösök! Kasza Sándornak igencsak dagadozott melle, hogy kezdő pilótaként ide osztották be. Micsoda nevek fémjelezték a „császári századot”: Maier József, Julius Arigi és Kiss József, akik gyakran repültek kötelékben is, az ellenségben a legnagyobb félelmet keltve. És közülük is Kiss József lett a legnagyobb ász. De míg a többiek nem győzték ünnepeltetni magukat, ő szerényen visszahúzódott a bevetések után, ha a kávéházban pezsgőt bontottak a tiszteletére, alig kortyolt a habzó italból. Szomorú szemei csak akkor fényltek fel az örömtől, amikor a jövőről mesélt:

– Egyszer arancssárga ragyog majd a galléromon. Hej, komám, az mindig fényes lesz, mint a nap, mert felkelés után szarvasbőrrel törölgetem meg. Tisztnek lenni! Még hány bevetés kell hozzá? Nem számít. Hamarosan meglesz a huszadik trófeám, és akkor talán... De ha harminc lelőtt ellenség az ára, azt sem bánom. Hadnagyként csakúgy az ellenségre fogok rárepülni, mint most.

– Hát akkor nem mindegy a rang? – kérdeztem.

– Nem, mert akkor már leszek valaki.

– Ugyan már, Dugovics Titusz azért lett valaki, mert magával rántotta a halálba a törököt, mielőtt az kitűzhetné volna lófarkas zászlaját a nándorfehérvári bástyára. Nem is ismerjük a rangját.

Kihuny az öröm a szeméből, úgy felelt:

– Te tanult fiú vagy, igazad van. Nem fontos a rang. Tudod, apám a pozsonyi hadapródiskola kertésze volt, és valahányszor egy tiszt haladt el mellette, le kellett kapnia a sapkáját. És a tiszt urak legtöbbször mappáikba mélyedve, vagy karjukon hölgyeikkel észre sem vették apámat, a kertészt, akinek miattuk abba kellett

hagynia a munkáját. És ők nem tudták volna hajtatni a rózsát, megmetnszeni az almát, hogy teremjen, vagy lugassá futtatni a borostyánt, de leszakították a virágot, hogy kedvesük hajukba tűzhessék azt, erős fogukkal megrágták a gyümölcsöket és a vadszőlő fátyola alatt siratták meg a szerelmet, amely elhagyta őket egy hirtelen hajnalon. Amikor pedig apám már nem vette le, de fel sem tette többé a sapkáját, édesanyám magához vont és azt mondta, akkor lenne boldog, ha olyan ember válna belőlem, aki előtt mások tisztelegnek.

A főnszél hideg fuvallattal borzongatta meg a perginei temetőben felsorakozott század tagjait.

– Kiss 1917 novembere és 1918 januárja között tizenkét légi győzelmet aratott, ebből nyolcat Maierrel és Arigivel egy kötelékben repülve – folytatta rendületlenül az őrnagy. – November 27-én tiszthelyettesi kinevezést kapott Utolsó sikerét 1918. január 26-án érte el egy SAML S. 2 felderítő lelövésével. A következő napon, január 27-én egyedül indult a repülőterünk felett megjelent magányos olasz gép üldözésére. Ámde csapdába csalták, hamarosan három repülő támadt rá, miközben a géppuskái csődöt mondtak. Menekülés közben haslövés érte, de egy szurdokba lebukva sikerült leráznia üldözőit, és visszavergődött Perginébe, ahol leszállás után eszméletét veszítette. Ellenfele a skót ászpilóta, Matthew Frew volt Kisst megműtötték, belei egy részét eltávolították, majd viszonylag rövid idő múlva visszakerült a szolgálatba.

„De vajon nem volt-e mégis túl rövid az az idő? – elmélkedett Kasza Sándor. – A sebek begyógyításán túl nem kellett volna többet foglalkozni a sebesült emberrel és a lelkével is? Vagy Kiss József akart mielőbb visszatérni a harctérre az aranycsillag miatt?”

– 1918. május 24-én Kasza Sándorral és Stefak Kirjakkal együtt indult bevetésre, és egy hosszas légicsatában a kanadai ász, Gerald Birks kilőtte Kiss Phönix D.IIa repülőgépét – az őrnagy melléből tompa hörgés szakadt fel –, amely lezuhant és egy hegyoldalnak csapódott, halálra zúzva őt.

Kasza Sándor három nap óta mindegyre ezt a végzetes küzdelmet forgatta elméjében. Végeredményben minden légi csata egyforma, amelynek során a küzdők megpróbálnak egymás hátába kerülni. Ez persze csak az ász pilótáknak sikerül hosszas manőverezés után. Mégsem az volt a baj, hogy egy ász vezette az antantköteléket – Kiss bárkivel elbánt volna –, hanem hogy hármójuknak nyolc brit vadászgéppel kellett felvenniük a harcot. A menekülés ilyenkor valóságos öngyilkosság. Támadásba lendültek és úgy harcoltak, mint az oroszánok, már-már meghátrálásra kényszerítve az antantrepülőket, amikor – és ez volt az a pillanat, amire Kasza Sándor nem tudott visszaemlékezni – Kiss Phönix D. II-ja találatot kapott, és már nem lehetett rajta segíteni.

A hűvös fuvallat meglobogtatta a koporsót letakaró zászlót.

– A „levegő lovagja” tizenkilenc légi csatában legyőzött ellenfele közül kilencet élve kényszerített leszállásra. Ma érkezett a parancs, amelyben az uralkodó

előléptette. Három dízsortűzzel tisztelegjünk ittebei és eleméri Kiss József hadnagy emléke előtt.

Ekkor motorberregés hallatszott. A díszszakasz parancsszóra lövésre emelte fegyverét Kasza Sándor kalapáló szívvel képzelte el, amint Kiss József anyja kibontja a postát, amelyben a fia haláláról szóló jelentés és a hadnagy aranycsillag lesz. A hegygerinc felett hirtelen ellenséges vadászgépek repültek át, hamarosan egy egész kötelék jelent meg a perginei repülőtér felett.

– Légiriadó! Fedezékbe! Légvédelmi géppuskások a helyükre!

Ám az antantrepülőök nem nyitottak tüzet és nem oldottak ki bombákat. Tiszteletkört tettek aláhullajtva egy sírkoszorút amelynek selyemszalagjaira angol, francia és olasz nyelven felírták: „Utolsó üdvözetünk a bátor ellenfélnek”.

DOMINÓ

Gyermekkoromban annyira szerettem dominózni, hogy társaságba vagy kirándulásra is mindig magammal vittem a készletet Egy fekete lakkozott dobozban sorakozott a huszonnyolc fehér, pöttyökkel megjelölt lapocska, nagybátyám, akitől kaptam, azt mondta, hogy elefántcsontból készültek. Ezt sokáig elhittem, bele sem gondolva abba, hogy az elefántot meg kell ölni ahhoz, hogy az agyarából kifaragjanak bármit is. Az öcsémmel azonnal rávetettük rá magunkat az ajándéokra, ideoda rakosgattuk a téglalapocskákat, míg a nagybátyám fel nem nevetett.

– Gyerekek, ezek nem építőkockák, amelyeket akárhogyan lehet tologatni – magyarázta. – A dobozban huszonnyolc, két egyforma részre osztott lapocska található, azokon különböző számú pontok nullától hatig terjedő kombinációja áll. Válasszatok ki taláломra hét-hét dominót, a maradék képezi a talont Sorsoljátok ki, hogy ki kezd, ő pedig kitesz egy dominót pontokkal felfelé az asztalra, a másik játékos pedig annak bármelyik végéhez hozzáilleszthet egy újabb dominót, feltéve, hogy a téglalapok egymáshoz érintkező oldalán azonos számú pont található. Ha a játékos a birtokában lévő dominók egyikével sem tud csatlakozni a sorhoz, akkor a talonból kell húznia egy új elemet. Az nyer, aki elsőként tudja lerakni az összes dominóját, és jutalomként felírhatja ellenfele megmaradt pontjainak összegét.

A nagybátyám le is ült velünk egy próbakörre, és mindkettőnket azonnal megbabonázott az új játékkal. Ettől kezdve állandóan csak dominózni akartunk. Mégis mindig én nyertem, de azt hiszem, csupán azért, mert az öcsém figyelme állandóan összevissza csapongóit, hiszen ilyesmiket kérdezett:

– Hallottad, hogy a házmester fia új rollert kapott?

– Ti is mentek vörös zászlókkal integetni Titónak?

– Te nem unod az énekórát?

Egyszer Bulgáriába utaztunk vonattal. Az Alföldön nem kínálkozott túl sok látnivaló, ám a szüléink azzal bíztattak bennünket, milyen mesés lesz, amikor a balra a Réz-hegység, jobbra pedig a Királyerdő magasodik felénk, majd megpillantjuk a Kalota-havast hegyi tavaival és a magasból lezuhanó, sebes sodrú patakjaival.

– Pisztrángok is lesznek a patakban? – kérdezte az öcsém.

– De még mekkorák – válaszolta derűsen apu.

Ám anyu mintha kicsit nyugtalan lett volna.

Biharkeresztesnél azután órákig kellett várakoznunk. Úgy taszigálták, lökdösték, kalapálták egyre a vonatot, mintha nem csupán átvizsgálni, de egyenesen szétszerelni akarták volna.

– Miért csinálják ezt? – aggodalmaskodott anyu.

– Mi is alapos vizsgálatot tartunk a határon – igyekezett magyarázatot találni apu.

Mire a Királyerdőhöz értünk ránk sötétedett Alváshoz készülődtünk, de nem

jött a szemünkre álmom. A vonatkerekek olyan hangosan csattogtak, mintha a koponyánkat lékelték volna, a szerelvény időnként teljesen lelassult és vészesen megdőlt, a román kalauz pedig igyekezett a legváratlanabb időpontban feltépni a fülke ajtaját. Javasoltam, hogy játsszunk dominóbajnokságot. Apu – aki egy ideig hasztalanul próbálkozott a rendőrigazolványával leszerelni a kalauzt – lelkesedni látszott az ötletért.

- De hát min fogunk játszani? – kérdezte anyu.
- Leveesszük a nagybőröndöt, és a térdünkre tesszük – javasolta apu.
- És ha elmozdulnak a dominók?
- Akkor becsületesen visszatoljuk őket a helyükre.

Életem legnagyobb dominó-nyereménysorozata következett. Én nem tudom miképp maradhattam olyan éber, mikor a szüleim és az öcsém is egymás után dőltek ki a fáradtságtól. Végül a kalauz szállt be új játékosnak – akiről hirtelen kiderült, hogy magyar az anyanyelve –, de őt is alaposan megvertem.

A dominó másik jelentésével először a főiskolai *commedia dell'arte* szakosítón találkoztam, másodszor nemrég, amikor Balzactól elkezdtem olvasni a *Kurtizánok tiündöklése és bukását*. Akkorra már eltemettem az apámat és a férjemet, és egyre hosszabb kórházi gyógyszerkúrákat követően a kemoterápiás kezelésre vártam. A rendőrök keményen isznak, mindazonáltal apám ismerte a határt. De a lelkiismeret határait is. Az a tehetetlen idegesség, amit Biharkeresztesnél láttam rajta először, lassanként felőrölte a szervezetét. A férjem, egy fess, fiatal tiszt – akit a szüleim is igen kedveltek – ellenben legyőzhetetlennek látszott.

– A dominó is valami? – kérdezte, még amikor az ujjamra húzta az eljegyzési gyűrűt. Kicsit bántott ez a hangnem azok után, hogy nem egyszer meséltem neki a kedvenc játékomhoz fűződő emlékeimről, de türelmesen elmagyaráztam neki a szabályokat.

- És, nem játsszunk egy partit?

Némi vonakodással elővettem a régi „elefántcsont” készletet. Miért szükséges ez? Úgyis győzök – hiszen ő nem is ismeri a játékot –, aminek sértődés lehet a vége. Ő nyert. Még hozzá lehetet könnyedén. Vannak emberek, akik gondolkodás nélkül belevágnak mindenbe, egy pillantással felméri az ismeretlent, és sikert sikerre halmoznak. Kezdetben a férjem gyorsan haladt felfelé a ranglétrán. Lakást kaptunk, még mielőtt megszületett volna az első gyermekünk. Angolul kezdett tanulni, hogy nyugatra mehesen külszolgálatra. Azután el-elakadt. Kitűnő felfogóképességéhez nem párosult kellő szorgalom. Hamar elkedvetlenedett olyasmi miatt is, amit én képtelen voltam megérteni. Nagyon letörte, hogy mindkét gyermekünk lány lett. Pedig gyönyörű, okos, csupa szív teremtetések voltak, állandóan rajta lógtak és becézgették.

Egy alkalommal az óvodából hazajövet a kicsikkel nem tudtam bemenni a lakásunkba. A kulcsok nem voltak ráfordítva, de az ajtó nem mozdult. Nyitva hagytam volna a lakást? Felzakatolt a szívem. Csak nem törtek be és rontották el a

zárakat? Mit csináljak? Telefonálnom kell a férjemnek valamelyik szomszédtól. Miközben azon tűnődtem, kihez csöngessem be, hortyogásra lettem figyelmes. Erőt vettem a félelmemen és nekifeszülve beljebb nyomtam kissé az ajtót Valaki keresztben feküdt az előszobában. A férjem! Ő fújja így a kását, ha nagy néha alaposan felöntött a garatra. Hevesen lökdösni kezdtem az ajtót. Nem akartam a nevén szólítani, pláne nem kiabálni, nehogy kidugja a fejét valamelyik szomszéd. Jaj, micsoda szégyen! A férjem odabent megmozdult, és egy olyan ocsmány káromkodást hallatott, hogy a hajam tövéig elpirultam. Azzal vigasztaltam magam, hogy még nincs egészen az eszénél és csak öntudatlanul ismétli a trágárságot, amelyet valamelyik bajtársától hallhatott. A kisebbik lányom felsírt. Miközben csitígtattam, a férjem nagy nehezen feltápászkodott, kitárta az ajtót és félig azon lógva, vérben forgó szemekkel azt kérdezte:

– Mi a fenét akarsz?

Erre olyan düh öntött el, hogy ellentmondást nem tűrve félresöpörtem és a csöppségeket bevitettem a szobába.

– Apával mi történt? – kérdezte a nagyobbik lányom.

– Apa beteg, megnézem, mi baja és utána kaptok enni.

Kezükbe adtam egy-egy macit, és visszamentem az előszobába. A férjem még mindig az ajtón lógott, de a tekintetéről valamelyest oszlott a köd. Borzalmas kipárolgása betöltötte a szűk helyiséget.

– Mi történt veled? – kérdeztem. – Nem szégyelled magad a gyermekek előtt?

– Összetartás volt – hebegetem.

„Összetartás.” Belém hasított, hogy az utóbbi időben megszaporodtak az italozással végződő alkalmak. A tiszti klubba pedig azért sem jártam szívesen, mert ott a férjem azoknak a kollégáknak a társaságában érezte jól magát, akik hordószám öntötték magukba a szeszt, de ez meg sem látszott rajtuk. A férjem szolgálati előmenetellel kapcsolatos ambíciói – a nyelvvizsga megszerzése, az akadémia elvégzése és valamilyen polgári diploma megszerzése – annak az egyetlen akaratnak adtak helyet, hogy az egyre szaporodó mulatozások, azaz „értekezletek”, „eligazítások” és „állománygyűlések” során az alkoholfogyasztásban tartsa a lépést nagytorkú tiszt társaival. Lassanként teljesen elhanyagolta a családját és már alkalom, sőt társaság sem kellett a pohár megemeléséhez egészen addig, hogy már itthon sem láttam józanon. Végig kellett néznem, amint csontsovánnyá fogyott, amint elment a jártányi ereje, amint a mentő... – egyszóval, amint halálra itta magát.

Amikor a temetőből kiléptünk, úgy éreztem, most már én vagyok a beteg. Elhessentettem magamtól e rossz gondolatot, és igyekeztem tartani a lányaimban a lelket. Amikor azonban beléptünk a lakásba, úgy láttam, mintha az előszobában feküdne a férjem, éles fájdalom hasított a gyomromba, és csak a kórházban tértem magamhoz. Nem a betegen való segítség kényszerébe törtem bele, nem is az üvegek utáni örökös kutatásba, amelyeket végül már a vécéartály mögül vagy az

ablakpárkány alól halásztam ki, nem is abba, hogy még szinte fiatalon elevenen eltemetkeztem valaki mellé, hanem abba az érzésbe, hogy a férjem teljesen közönyössé vált irántam, mintha csak holmi idegen lennék, akivel soha semmi nem kötötte össze.

Hosszasan nézegettem magamat a tükörben, pillantásom fiatalossága, bőrom üdesége még nem törött meg. Vagy a természetemmel lett volna a baj? Szerettem a rendet, de hát azt magam teremtettem meg azon áldozat árán, hogy az első gyermekünk születésekor abbahagytam a tanítást és csak a családnak éltem. Megróttam volna férjemet, amiért iszik? De hiszen csak akkor feszültem neki emiatt, amikor a kicsinyeimmel alélt testébe ütköztünk. Belezavarodtam a gondolataimba. Az élet dominójában, noha sokáig kedvező esélyekkel játszol, egyszer csak olyan csontlap kerül a kezedbe, amely sehová sem passzol.

„Párizsban a férfiak ritka kivétellel maszk nélkül jelennek meg az álarcosbálokon; a dominóba öltözött férfi nevetséges alak – írja Balzac. – ...ha a férfi álarcot visel, az vagy féltékeny férj, aki meg akarja figyelni a feleségét, vagy pedig kikapós férj, aki nem akarja, hogy a felesége megfigyelje.”

De vajon a férjem miért játszott álarcosbált velem? Miért viselt előttem dominót? Ó, bár lettek volna nőügyei, vagy lihegett volna féltékenyen kopóként a nyomomban, az is természetesebb fájdalomként hasítana belém, mint a fenéig ürített pálinkáspoharakkal való megcsalatasé. Vagy a maszk mögött ennyire ne lett volna arca, párválasztási ösztöne mögül pedig teljesen hiányzott a szerelem?

Áttételes rákbetegségemen nem tudtak segíteni az orvosok. Maradt a kemoterápia. A kezelések annyira megviselték szegény leányaimat, mintha csak ők kapták volna a besugárzást Istenem, ha a férjembe az ő empátiájuknak csak a szikrája is beleszorult volna, nem lenne a miénknél boldogabb család. A harmadik kezelés után mind egy szálig kihullott a hajam. Nézttem, nézttem magamat a tükörben. Nő vagyok én még? Mielőtt zokogni kezdtem volna, eszembe jutottak a lányaim. Mi lesz, ha így látnak meg? A pihenési idő leteltével kísértáltam a kórházból. Nem hívtam taxit, talán ezzel is lassítani akartam az időt és kijebbi tolni azt a végzetes pillanatot, amikor a gyermekekkel találkozom. A belvárosban szédelegve hirtelen egy kirakat előtt találtam magamat, amelyben fekete dominó díszelgett. Egy jelmezkölcsönző előtt álltam. Bementem, kikölcsönöztem a maskarát, és jóleső fáradsággal kértem, hogy hívjanak nekem egy taxit.

Odahaza bekészítettem az ételt a sütőbe és még tudtam egy kicsit pihenni, mielőtt a lányaim hazaértek a főiskoláról. Majd felöltöttem a csuklyás, körgalléros álarcos jelmezt, abban fogadtam őket.

– Én vagyok a megcsalt szerető, aki titeket figyel, és nem hagy békén addig, amíg vissza nem tértek hozzám – harsogtam. – Micsoda dolog, hogy ti másokkal vigadoztok, amíg én készítem a legjobb csőben sült brokkolit a városban?

Lett nagy kacagás, ölelkezés, el is felejtettük a ránk szakadt gondokat és jó étvággal megvacsoráztunk. A múltó estéken azután sorban eljátszottam a fekete

Pulcinella, a fehér Colombina és a tarka-barka Arlecchino szerepét A különböző maskarák alatt egyre jobban magamra találtam. De Pierrot a síró bohóc jelmezét soha nem kölcsönöztem ki. Könnyek nélkül gyógyultam meg.

A diákszínjátészó körben én alakítottam Guszev kapitányt.

– Azért támadjunk a magyarokra, mert ők a Habsburg császár ellenségei? – zengtem fennhangon. – Akit nekünk is gyűlölünk kellene, amiért elnyomja a kis szláv népeket? Vagy azért ontsunk orosz vért, mert fel kellene szabadítanunk testvéreinket? A magyarok legyőzésével csak azt érnénk el, hogy ők is a németek szolgálíva legyenek. Nekünk nem ezért, hanem ez ellen kell harcolnunk, hiszen a magyaroknak a véres áldozatokkal kivívott szabadságuk védelmére szükségük lesz szláv szomszédjaik barátságára, amit polgári jogaik biztosításával nyerhetnek meg.

– Bizony, uram, a gazdag embert segíteni ostobaság a szegény embert elnyomni pedig bűn – helyeselt Vinogradov őrmesterként Fejér Jani. – A németet verni Istennek tetsző dolog. Ha szegény német állana szemben szegény magyarral, akkor is nehezen mozogna a karom. De mikor így tudjuk – és ez az igazság –, hogy a kincsekben dúskáló német császár harcol szegény magyarok ellen, nem is lennék igazhitű orosz, ha nem a szegény magyarral éreznék.

– Három napon belül a századomnak négy legény mondott búcsút Megszöktek. Kettőt visszahoztak közülük. Szótlanul néztem a meggyötört, megláncolt fiúkat. Valahogy az jutott eszembe, hogy éppen ilyenek voltak azok a magyarok is, akiket a német katonák vittek egykor Bécs felé.

– Kapitány úr korábban is járt Magyarországon?

– Igen, csaknem harminc évvel ezelőtt. Mivel én a szentpétervári kadétiskolára mint katonatiszt árvája kerültem, aki csak a maga erejére hagyatkozhatott, nem követtem az osztálytársaim léha és kicsapongó életmódját, hanem szorgalmasan tanultam, a haditudományok mellett a francia és a német nyelvet is. És amikor kitüntetéssel végeztem, a cár nagykövete úgy döntött, magával visz Bécsbe. Mindenki fényes jövőt jósolt nekem, bár fogalmam sem volt arról, mi keresnivalója lehet egy katonának a jól kihízott diplomaták között Magyarországon átutazóban. Elhaladtunk egy magyar politikai foglyokat kísérő, vagyis inkább hurcoló menet mellett, és megdöbbenett a német katonák brutalitása. Az egyik rab nem bírta tovább az erőltetett menetet és földre rogyott, mire rugdalni kezdték. A katonai becsület nevében erélyesen felleptem az őrpáncsnokkal szemben, majd kulacsomból inni adtam szegény fogolynak. Ez pedig véget vetett a katonai karrieremnek. A Kaukázusba vezényeltek, ahol tizenkét esztendőn át száz ütközetben harcoltam, hétszer sebesültem meg, és még mindig csak százados vagyok. De nem bánom, mert az a hála, amely a magyar rabok szeméből sugárzott felém többet ér száz kitüntetésnél.

– Ej, kapitány úr nemes ember, azt mégis olyan, mintha közülünk való volna.

– Minden ember egyformának születik, a cifra dámáknak és fess gavallérjaiknak csak a ruhája finomabb, mint a nép szegény gyermekeié. Puskin Pugacsovról, az

orosz parasztkirályról írt könyvet, aki a cár és a nemesek ellen harcolt a népért, de legyőzték és kivégezték. Sokáig gondolkoztam azon, hogy miért a lázadóval érzek? Vajon Kossuth Lajos, akit a cári parancsban hol a sátán cimborájának, hol a sátán papjának neveznek, olyan, mint Pugacsov volt, akit ugyané címekkel illettek? Mit akart Pugacsov? És mit akar Kossuth?

– Szabadságot!

– Szabadságot Nemcsak a magyarok és a németek között folyik a háború Magyarországon, hanem a szegények és az urak között is, akiket a császár segít De mivel együttvéve is kevesek egy vitéz, szabadságszerető nép akarataival szemben, azt akarják, hogy hogy mi játsszuk a hóhér szerepét Ez a szerep nem méltó hozzánk.

– Az orosz nép nem lesz hóhér! Éljen a magyar szabadság, éljen Kossuth!

A színjátszó kört a történelemtanár vezette, aki a pedagóguskarból iskolaszerte a legnagyobb népszerűségnek örvendett forradalmi lelkesedése és őszinte, szókimondó természete miatt. Én azonban nem nagyon tartottam magamat szereplésre alkalmasnak, és csak Fejér Jani padtársam unszolására mentem le az egyik próbára, amelyen a történelemtanár legnagyobb csodálkozásomra rögtön rám osztotta Guszev szerepét Négy éven át alakítottam a kapitányt a március 15-ei ünnepségen.

– Nagy kár, hogy elmész, fiam – fordult hozzám a ballagás után a történelemtanár. – Soha nem talállok még egy ilyen Guszev kapitányt.

A műgyetemre jelentkeztem, de egyetlen színpadi szerepemmel teljesen összeforrtam az 1980-as évek elején. Augusztus 16-án, a kapitány kivégzésének napján Fejér Janival – aki viszont a színjátszó kör recsegő padlójáról a színművészet magasáig rugaszkodott el – minden évben vittünk egy szál vörös szegfűt a kerületi emléktáblához. A nap sugarai oly forrón sütnek ilyenkor, hogy megolvasztják az aszfaltot E hőség pusztája elviselése is teher, hát még ha a kivégzőosztag puskáinak csövével kell farkasszemet nézni ilyenkor, mint a kapitánynak és társainak. Dobogó szívvel gondoltunk arra a sok tízezernyi honfitársunkra is, akik e forróságban nyolc órán átverekedtek a temesvári csatában, mígnem az újonc zászlóaljok megfutamodása káoszt nem okozott az ő soraikban is, végül fogságba esésük után az osztrák ezredekbe besorozva édes hazájuktól messzi, idegen országok felé masíroztukban egyenesen úgy érezhették, hogy a pokol tornácán tántorognak. Janival való gimnáziumi szoros barátságunk a munkahelyi kötelezettségek és a családalapítás miatt időközben meglazult, de mindketten tudtuk, ha máskor nem, augusztus 16-án találkozunk. Több ízben összefutottunk ehelyütt a történelemtanárral is, kézfogásunkat nem kísérték szavak, hiszen az ő szemében is ott remegett a megrendültség könnypárja. Egy szép napon azonban hiába mentünk, az emléktábla kámforrá vált Zavartan letettük a virágot az aszfaltra, amely fölött láthatóan lebegett a forró levegő, kezét fogtunk, és nem tudtuk, találkozunk-e még az életben.

Nem sokkal ezután jelent meg a kerületi lapban a *Guszev-mese* című cikk a

történelemtanár tollából, aki a rendszerváltás után belépve az egyik nemzeti pártba, időközben alpolgármester lett:

„Illés Béla, a szovjet hadsereg őrnagya az *Új Szó* 1945. február 11-i számában közzétette az *Orosz tisztek Kossuth Lajosért* című koholt irományát Cikkét így indította: »1936-ban a Belorusz Akadémia történelmi osztályának tudományos munkásai a régi, cári kormányzóság iratainak rendezése közben egy olyan aktacsomóra akadtak, amelyik nemcsak az orosz történelemírók számára bírt nagy jelentőséggel, de bizonyára érdekelni fogja a magyar történelemírókat, sőt a legszélesebb magyar rétegeket is. Az aktacsomóra ez volt ráírva: *Alekszej Guszev tűzérszázados és társainak bűnügye. 1849. május-augusztus.*« A tollnok ezt követően azt állította, hogy Guszevet és tizenöt társát azért tartóztatták le a cári hatóságok 1849 májusában, mert a tisztek a magyar szabadságharc leverésére küldött seregben propagandát fejtettek ki az intervenció ellen, a magyar szabadságmozgalom érdekében. Olvasóit arról is tájékoztatta, hogy az iratsomó nem tartalmazza a vádlottak vallomásait, csak a vádiratot és az ítéletet A vádirat szerint, úgymond, Guszev kapitány és társai magasztalták Kossuthot és a többi szabadságharcost, kapcsolatban álltak a cár ellenségeivel, ezzel pedig elárulták uralkodójukat A katonai törvényszék – a kitaláció szerint – Guszevet és hat társát halálra, további kilencet pedig száműzésre ítélte.

Ez hát a mesei kezdet: az 1848-49-es magyar szabadságharc céljait megértő orosz tisztek egy csoportja – a halálbüntetésnek is fittyet hányva – Kossuth mellett tüntetett tisztársainál, hogy szüntessék be a Magyarország elleni inváziót, és idejekorán lássanak hozzá a majdani megbonthatatlan szovjet-magyar barátság kiépítéséhez.

A Guszev-mese azután, ahogy az már egy tisztességes meséhez illik, mások ajkán – ha nem is éppen a népén, de a megbízható szovjetbarát propagandistákén – terjedt tovább, mindenekelőtt az *Új Szó* hasábjain. Hegedűs Géza mint történelmi tény említette az 1946. február 9-i számban: »Alekszej Guszev százados és társainak bűnperéből ma már kétségtelen, hogy az intervenció hadseregben otthon volt a szabadságharcos, republikánus szellem.«

Az 1947. március 15-i számban E. Jepticin *Az orosz és a magyar nép történelmi kapcsolatai* című glosszájában, a »szovjetmagyar barátság« hagyományaival foglalkozva megállapította, hogy az orosz tisztikarban nem csak Guszev és tizenöt társa volt őszinte barátja a magyar szabadságnak. A szerző továbbá párhuzamot fedezett fel Guszev kapitány védőbeszéde és Csernisevszkij szláv néprokonaihoz intézett szavai között.

Az 1948. március 14-i számban a kiemelkedőként értékelt történelmi személyiségek, Marx, Engels és Herzen idézetei mellett Guszev orosz tűzerkapitány Habsburgokról vallott nézetei is megjelentek. A kapitányt valóságos történelmi szereplőként jelenítette meg Lévai Béla is *A cári intervenció sereg katonái a magyar nép szabadságharcáról* című munkájában. Nem sokkal később *Két emlékirat az 1849. évi*

cári intervencióról című művében is foglalkozott Guszewel, amelynek előszavában Trócsányi Zoltán professzor azt is tudni vélte a magyarbarátsága miatt kivégzett az orosz századosról, hogy ismerte az 1848 táján Oroszországban szélteben olvasott írókat és a francia forradalom »szociológusait«.

A Guszev-per »100. évfordulója« alkalmából a Magyar-Szovjet Társaság központi lapja az – Illés Béla főszerkesztésében és felelős kiadásában megjelent – *Új Világ* 1949. július 29-i számának 1. oldalán Szekeres József *Alekszej Guszev* című cikkében tovább szőtte a mesét: »Alekszej Guszev kapitány már nem volt fiatal ember. Hivatalos iratok tanúsítják, hogy 1820 körül már a hadseregben szolgált, 1849-ben tehát közel járhatott ötvenedik életévéhez. Amit tett és amit tenni akart, az nem fiatalos meggondolatlanság, hanem érett, megfontolt gondolat eredménye volt Puskinnak, Lermontovnak és a francia forradalom íróinak neveltjeként nemcsak olvasta, de meg is értette a szabadságverseket A dekabristák gondolatai örök nyomot hagytak lelkében és úgy érezte, hogy az osztrák császár önkénye ellen harcoló magyarok fákláját a dekabristák negyedszázada szunnyadó zsarátnoka is segítette lánggra lobbantam.«

Koholmányát időközben maga Illés Béla is alakította. A *Guszev-ügy* című novellájában már arról mesél, hogy a százados és társai úgy döntöttek, átállnak a magyar honvédséghez, ám szervezkedésük lelepleződött, és ezért kellett hadbíróság elé állniuk.

A Magyar Nemzeti Múzeum reprezentatív kiállítás összeállításával készült megünnepegni az 1848-1849-es magyar forradalom és szabadságharc centenáriumát, amelyről természetesen a Guszev-tárlat sem hiányozhatott, ezért Jánosy Dénes, az intézmény elnöke több kísérletet is tett a minszki per iratainak megszerzésére. A szovjet szervekkel való kapcsolat felvételében magas pártvezetők, Ortutay Gyula és Szakasits Árpád segítségét kérte. Ortutay magához Illéshez fordult, hogy »forrásismeretével és sokra értékelt befolyásával« mozdítsa elő, hogy a szovjet levéltárak legalább a dokumentumok másolatait bocsássák rendelkezésre. Az ügyben komoly levelezés kezdődött és a szovjetek nem csupán a minszki, de a leningrádi archívumban is alaposan utánanéztek az anyagoknak, de eredménytelenül.

Bár a Guszev-dokumentumok másolatait nem sikerült megszerezni, a Magyar Nemzeti Múzeum kiállításának rendezői szükségesnek tartották, hogy valamilyen módon megjelenítsék a százados és társai esetét A kiállítás X. termében az az ismertető szöveg fogadta a látogatókat: »Guszev kapitány és társai hiába áldozták életüket, hogy megmutassák: az orosz nép nem akar harcolni a magyar nép s a szabadság ellen.« Az egyik tárlóban pedig, a szabadságharcra vonatkozó eredeti források mellett kiállították Illés Béla: *Orosz tisztek Kossuth Lajosért* című írását.

A Guszev százados és társai a tudományos publikációkban is folytatták dalmas előrenyomulásukat, azt követően, hogy Fogarasi Béla tárt karokkal üdvözölte Illés Béla teremtményeit. Trócsányi Zoltán mellett Kenyeres Júlia, Kassai

Géza és Dégh Linda is publikáltak a Guszev-meséről, amely történelmi tankönyvekben és különféle történeti olvasmányokban, kiadványokban is terjedt.

Guszev, Guszev, te délceg orosz kapitány, te hajlíthatatlan forradalmár, dicső eszmék harcosa, nagyobb tisztesség jutott részedül, mint a Bem téli hadjárata vagy Görgey tavaszi hadjárata csatáiban mártíromságot szenvedett tízezreknek! Még 1947-ben, az 1849-49-es centenáriumi megemlékezések előkészítésére felállított Történelmi Emlékbizottság főtítkára, Mihályfi Ernő és Huszti Dénes kormánybiztos indítványozta, hogy magyar küldöttség utazzon ki Minszkbe, hogy megkoszorúzza Alekszej Guszev tüzérszázados és társainak sírját, valamint azt a helyet, ahol kivégezték őket. Lévai Béla 1948. február 18-i *Új Szó* cikkében arról számolt be, hogy Mihályfi Ernő Moszkvában tárgyal, többek között, Guszev kapitány minszki sírjának megkoszorúzásáról.

A Történelmi Emlékbizottság megbízásából a centenáriumi megemlékezések irányelveit Révai József dolgozta ki: Az 1848-as »magyar forradalom százéves évfordulójának megünneplésénél abból kell kiindulni, hogy a megemlékezésnek nem szabad pusztá történeti visszaemlékezésnek lennie, hanem a történeti megemlékezést szervesen össze kell kapcsolni a nemzet mai feladataival. 48-nak úgy kell szerepelnie, mint a magyar népi demokrácia előfutárjának, történeti előzményének, amelynek művét a magyar nép, a magyar demokrácia folytatja és betetőzi.« A Guszev-mese sem hiányozhatott az irányelvekből: »Az orosz hadseregben egy demokratikus tiszt csoport az intervenció ellen lépett fel és tagjait ezért ki is végezték.« Tehát: »48 tanulsága, hogy a magyar függetlenség ügyét a szomszéd népekkel, a világ demokratikus népeivel szövetségben kell védelmezni és biztosítani.«

Mivel Guszev százados és társai kivégzésének idejét Illés Béla 1849. augusztus 16-ára tette, a centenáriumi rendezvények során 1949. augusztus közepére időzítették az orosz mártírokról való fővárosi ünnepi megemlékezést, amelyre a Magyar Néphadsereg Politikai Főcsoportfőnökségének és Budapest városvezetésének illetékesei is készülődtek. A Politikai Főcsoportfőnökség úgy tervezte, hogy a jeles évfordulón emlékművet avat fel a fővárosban, a tanács pedig utcát készült elnevezni Guszev századosról. A főcsoportfőnökség »Guszev és társai hős szabadságharcos szellemét megörökítő« emléktáblára kiírt zártkörű pályázatán Mikus Sándor tervét fogadták el.

1949. augusztus közepére elkészült Guszev százados és társainak domborműve, amelyen a tányérsapkás Guszev kapitány felemelt kézzel, a magyar honvédeket saját testével védve igyekszik feltartóztatni a szuronyaikkal előrenyomuló szabadságharcellenes erőket. A dombormű felirata így szól: »Népünk 1848-49-es szabadságharcával együtt harcoló, a cári önkényuralommal szembeforduló mártírhálalt halt Guszev százados és társai emlékére állította a Magyar Néphadsereg«. A Nehézipari Minisztérium épületének Szabadság tér-Sas utcai sarkán elhelyezett emléktábla leleplezési ünnepségére 1949. augusztus 17-én került sor. A magyar és a

szovjet himnusz elhangzása után Illy Gusztáv altábornagy szólt: »Alekszej Guszev halálának százéves évfordulóját ünnepeljük. A főváros utcát nevezett el róla és a dolgozó nép hadserege emléktáblával állít örök emléket Alekszej Guszevnek, hogy soha ne felejtjük el az orosz népnek a magyar szabadságért mártírhalált halt fiát«

1951 októberében azután egy rendőr őrmester, aki a belvárosban teljesített szolgálatot, ezt írta jelentésében: »Szolgálatom közben már több esetben jöttem hozzám dolgozók azzal a kérdéssel, hogy a Guszev utcát hol lehet megtalálni, mert már órák óta keresik és sehol nem találják. Ez a helyzet abból adódik, hogy az V. kerületi Sas utcát az ott lévő üzemek és vállalatok címeikben Guszev utcának írják, azonban az utca-névtáblák mindig Sas utcának tüntetik fel, és így az oda jövő dolgozók sokszor valóban sok értékes munkaidőt töltenek el a keresésével. Ez megszüntethető volna azáltal, ha az utcanévtáblákat kicserélnék.« A rendőr őrmester javaslata eljutott a főváros döntéshozóihoz is, Budapest Főváros Tanácsa Végrehajtó Bizottságának 1951. november 9-i ülésén pedig a Sas utca immár hivatalosan is Guszev utca lett így teljesezhető hát be a Nagy-budapesti Pártbizottság 1949. augusztus 1-jei javaslata, és Guszev orosz kapitány is elfoglalhatta helyét az V. kerületi »szabadságharcos negyedben.«

A cikket elolvassva elsiettem az alpolgármester következő fogadóórájára.

– Nocsak, fiam. De jó, hogy látlak – fordult hozzám barátságosan a történelemtanár.

– A tanár úr mindig is tudta, hogy a Guszev-ügy hamisítvány?

– Igen.

– Akkor hogy volt képes megrendezni azt a műsort?

– Megértem, mit érzel, fiam. Sok megpróbáltatáson mentünk keresztül abban az időben, te is, én is. De tudod, mit jelentett nekem ez a műsor?

– A megalkuvást.

– A tanári szabadságot Senki nem kérte számon rajtam a marxista-leninista szemléletet, így azután szóba hozhattam előttem a trianoni magyarság vagy 1956 kérdését is.

– De hát éppen ez a marxista-leninista szemlélet, tanár úr, hogy valamit hangosan hazudnunk kell ahhoz, hogy elsuttoghassuk az igazságot.

– Ugyan, fiam, az igazságnak csak az illúziója szép.

– De ha az illúzió szertefoszlik, minden idegpályánkat széttépő fájdalommal érezzük a szabadság hiányát.

KACAGÁNYOS

Ha nem kerülök dugóba, aligha bukkanok rá a *Kacagányos* sörözőre. Pedig ez a lakásomhoz legközelebb eső kocsmá. Hazajövet a főútról lekanyarodva rögtön egy jobbkezes utca következik. Alig egy-két autó szokott onnan kihajtani. Megadom az elsőbbséget, és néhány másodperc múlva hajthatok tovább. Egyszer azonban nagy tumultus alakult ki. Természetesen a kereszteződésbe is beálltak. Ilyenkor az ember körbetekint, szemlélődni kezd. Jé, balra van itt egy söröző, a *Kacagányos*. Furcsa név, inkább valami csárdához illene.

Másnap délután öt óra felé elstátam az új helyre. A falon körbefutó lambéria és a sörasztalok még árasztották magukból a frissen festett lakk szagát. A bárpultot söntésszerűen alakították ki a mennyezetről belógó deszkázattal. Ezen és a csapos magyaros, szótt ingén kívül sem egy falra akasztott kacagány, sem egy buzogány, sem egy fokos nem emlékeztetett a vitézi időkre. Sőt, a faburkolat felett XIX. századi vitorlás hajók, sönerek, briggek és klipperek képei díszlettek.

Milyen csendes hely, épp nekem való. Én voltam az egyetlen vendég, így hát a csapban megáporodott lé is a korsómba került. Végigpillantottam a vitrinhűtőben díszlegő söröspalackokon és rendeltem egy Franciskanert.

– De az búzasör – figyelmeztetett a csapos, egy húsz év körüli, kerekarcú, szőke fiú.

– Tudom, még hozzá kitűnő. Citromkarika nélkül kérem.

– Én még sosem ittam ilyen sört. Tényleg jó ez?

– Meghívom egy üvegre.

– Nagyon köszönöm, elfogadom.

Mindketten töltöttünk magunknak, majd koccintani akartam. Ám a fiú szinte ijedten rántotta el a poharát.

– A magyar ember nem koccint sörrel.

– Ugyan, az csak tévhit, hogy az osztrákok e nedűvel ünnepeltek volna Aradnál. Semmilyen ünneplés nem volt. Az egész kivégzés olyan kegyetlen és szívszorító módon történt, hogy többen fel is sírtak a császári tisztek közül, amikor a honvédtábornokok, egykori bajtársaik nyakára került a kötél.

– Azért én mégsem koccintok. Biztos, ami biztos. De ne legyen a nevem Levente, ha ez a sör egyszerűen nem kiváló.

– Örülök, ha ízlik.

– Most már elmondhatom, hogy maga az első kuncsaft, aki ezt rendelte.

Ekkor besüvöltött egy Leventével egyidős törzsvendég.

– Szia, mit isztok? – kérdezte.

– Búzasört – mondta a csapos.

– Frankó – adj egyet nekem is. – Mi a pálya? – kérdezte, de a válasz meghallgatására már nem volt módja, mert megszólalt a mobiltelefonja.

– Miért nevezik ezt a helyet *Kacagányos*nak? – kérdeztem.

– Mert Kikinek így tetszik – felelte Levente.

– Kiki?

– Igen a tulaj. Dr. Király Kitán. Ez a beceneve.

– Doktor?

– Jogot végzett Az apja a híres Király ügyvéd. Huszonötödik születésnapjára vette a fiának ezt a kocsmát.

– Szép kis ajándék.

– Nekem is lehetne egy ilyen apám.

Ezentúl ide tértem be sörözni hetenként kétszer, könyvtár után. Leparkoltam a kocsit a házam előtt, és öt perc séta után már a *Kacagányos*ban támaszthattam a pultot Már ha volt hely. Mert a helyiségben este tízkor lett teltház, és a vendégek bizonytalanul hömpölygő masszája közepette kellett tülekedni a rendelésért Az ember a saját hangját sem hallotta. Persze Levente igyekezett nekem helyet csinálni a pultnál: „Engedjétek ide a történész urat! Ő futtatta fel a búzasörfogyasztást”.

Hamarosan kiderült hogy a legnagyobb tumultus akkor alakul ki, amikor Kiki lejön a baráti társaságával, egy tucat fékevesztett fiatal értelmiséggel és a hozzájuk csapódó kocsmai söpredékkel, akik ivásban és üvöltözésben igyekeztek felülmúlni egymást Kikiről nem tudtam megállapítani, hogy vajon természetétől fogva is teljesen élvezet-e a tekintete, mert soha nem láttam józanon. Barátnője viszont – akivel sülve-főve együtt voltak – józanul is úgy viselkedett, mint aki be van csípve. De mintha Kiki agyába be lett volna építve egy szeizmográf, amellyel pontosan érzékelte indulathullámaimat, mert mindig akkor kerekedett fel a társaságával – hogy valami diszkóban üssön tanyát –, amikor már erősen fontolni kezdtem, hogy hazamegyek. Így hát végül is mindig nyugodtan megihattam egy-két sört anélkül, hogy belém könyökölt volna valaki, és válaszolhattam Leventének is, mert hallottam, mit mond:

– Jó ez a búzasör, de azért a magyar ember csak borivó, nemde?

– Eleink a sör készítésével jóval előbb megismerkedtek, mint a szőlőtermesztéssel. A sztyeppéi vándorlások korában a tej mellett a kölesből erjesztett italt fogyasztották leginkább.

Egy alkalommal szokatlan nyugalom és csend uralkodott a helyiségben. Kiki és kompániája sehol.

– Hiába, azért a magyar nyelv csak magasabb szintű gondolkodásra sarkall, mint, mondjuk, a szlovák vagy a román – szögezte le Levente.

– Ön hány idegen nyelvet beszél? – kérdeztem.

– Egyet sem.

Ekkor elém perdült Kiki barátnője.

– Ejnye, milyen csúnyán néz a történész úr – cserfelt – Csak nincs valami baj?

– Nyelvészeti kérdésekről beszélgetünk a csapos úrral.

– A csapos úrral. És velem nem akarna nyelvészeti kérdésekről beszélgetni?

– Szívesen. Végeredményben a kultúrnyelv fogalmánál tartottunk.

– Nincs kedve bejönni velem a raktárba?

– Nem értem.

Levente segített:

– Ez csak amolyan szójárás közöttünk.

– És mit jelent?

– Hát hogy... hogy leltározni fogunk.

Nyilván a főnök barátnője is érdekelt az üzletben.

– Most leltároznak, év közepén? – érdeklődtem.

– Igen, most – bólogatott Levente. – Tudja, a főnök elutazik három hétre.

Ezt örömmel hallottam. Legalább lesz egy kis nyugalom. Közben Kiki is előkeült a raktárból, alkoholköd ülte szemeivel üdvözlésképpen rám hunyorgott, majd barátnőjével kitámogatták egymást a *Kacagányos*ból.

– A magyar nyelv csodálatos és abban a tekintetben különleges is, hogy kétszáz-nál több ősi szót megőrzött, amely még a finnugor korból származik – magyaráztam néhány nap múltán Leventének. – Ám a gondolatok magas szintű kifejezésére minden más emberi nyelv is alkalmas, nem csupán a szlovák vagy a román, hanem a napjainkban még kultúrájukat megőrző bennszülött népeké is. Tudniillik a nyelv maga is absztrakció.

– De a magyar nép török eredetű.

– A magyar nép már kialakulása során igen vegyessé vált etnikailag, amely vándorlása alatt csak fokozódott. Ezért nem meglepő a honfoglalás korából származó számos török jellegű sírlelet. Ám nyelvünk, bár nagy tömegű török és szláv jövevényszót olvasztott magába, a finnugor nyelvcsaládhoz tartozik.

– Ne legyen a nevem Levente, ha elhiszem, hogy a magyar finnugor nyelv.

– Ez nem hit dolga, hanem tudományosan bizonyított tény, akkor is, ha a „halszagú rokonság” ellenzői azzal ágálnak, hogy a török is agglutináló nyelv.

– Mi az az agglutináló nyelv?

Kiki az utazásból visszatérve még másfél hétig nem mutatkozott. Ám egy este holtrészen lépett be a *Kacagányos*-ba. Nem köszönt senkinek, nem ragadott meg egyetlen feléje nyújtott kezet sem, csak haladt előre merev léptekkel. Eltántorgott a vécé mellett, befordult a söntésbe – és belevizelt a mosogatóba. Csönd lett. Még a leghangosabb ivócimborák is elhallgattak egy pillanatra. Levente azonnal leengedte a vizet, elnézést kért tőlünk és betámogatta főnökét a raktárba. Amikor a csapos előkerült, italomat el sem fogyasztva, haladéktalanul fizettem és távoztam.

Másnap megfogalmaztam egy levelet Kikinek, és beadtam a *Kacagányos*-ba.

– Mégis mi áll benne, ha nem titok? – kíváncsiskodott Levente.

– Nem titok, hiszen ön is szemtanúja volt a... hogy is mondjam csak, az eseménynek. Azt írtam a főnökének, hogy ha véletlenül végezte volna el a dolgát a mosogatóba, mert szorultságában már nem jutott el a mosdóig, akkor sem jönnék soha többé e helyre. De mivel a vécé mellett elhaladva szándékosan tette azt, amit

tett, felháborodva utasítom vissza a magatartását, amely megbocsáthatatlan, hiszen tulajdonképpen minden vendége poharába belevizelt. Önnek is azt ajánlom, Levente, keressen másik munkahelyet.

A fiúval három hónappal később találkoztam újra egy benzinkútnál.

– Hol dolgozik most? – érdeklődtem.

– Hogyhogy hol? – lepődött meg. – A *Kacagányos*ban.

– Azután az eset után?

– Milyen eset után? Ja, tudom már. Vannak, akik mindenféle történeteket terjesztenek a *Kacagányos*ról, de higgye el, semmi sem igaz az egészből. Kiki nagyon rendes srác.

Amikor másfél év múltán ismét összefutottam Leventével, csak biccentettem. Ő azonban hozzám lépett és csak úgy áradt belőle a szó:

– Képzelse, Kiki kirúgott! Az az utolsó alak, aki nem átalld belerondítani a saját kocsmája mosogatójába a vendégek előtt Aki kijátszotta a tisztiorvost, az adóhatóságot és az összes szállítóját kidobta, ha már sokkal tartozott neki, és aki helyett mindig én tartottam a hátam. Akinek én falaztam, amikor a barátnőjével szeretkezett a raktárban. Egyszer önnek is azt kellett hazudnom, hogy elfogyott a búzasör, pedig ott állt bent rekeszszám. És végül a drágalátos barátnője ismerősének kellett az állás.

Egy szép napon a *Kacagányos* tábla lekerült a helyéről. Kiki eladta a kocsmát, és felcsapott politikusnak. A kampányidőszakban azután feltűntek az arcmásával fémjelzett plakátok, a „nép nevében” igazságot, rendet és elszámoltatást követelve. A választási gyűlésen, amelyet a kerületi televízió is közvetített, Király Kitán egy vállán átvetett kacagányban jelent meg.

– Magyarország a magyaroké! – kiabálta. – Adják vissza a hazánkat! Mi nem piszkítunk bele a saját tányérunkba. Mi nem csaljuk el az adót, mi nem játszunk ki a törvényeket és a hatóságokat. Mi nem csábulunk bűnös élvezetekre. Mi magyarok vagyunk. Csakis honfitársaink boldogsága és szebb jövője lebeg előttünk szent célként. Teremtsünk rendet ebben az országban! Erre kötelez bennünket a vér és a becsület.

Kiki mögött az Árpád-sávós transzparenst Levente tartotta mosolygó arccal.

A KAMÉLIA

A matematikatanárt szerettem a legjobban. Talán ezért álmodtam éppen vele az érettségi találkozó előtt Felírt a táblára egy törtet és megkérdezte, ki tudja gyöktelelníteni. Történetesen épp előző nap fogadtam a barátommal – aki felvágott a reál-tudományos ismereteivel – hogy bármit megtanulok, amire behunyt szemmel rábök a matematika tankönyvben. A nevező gyöktelelnítésén állt meg az ujjá. Ezt ő sem tudta. Kettős diadalt arathatok! Azért körbenéztem, mocorog-e más is az osztályban. Csak a szokásos óráközi levelek mentek kézről kézre.

– Aki tudja, az kap egy ötöst.

Az bizony elkelne a sok egyes mellé. A táblához ugrottam és megoldottam a feladatot.

A matematika tanár gyanakodva méregetett.

– Nem jó a megoldás? – szeppentem meg.

– A megoldás tökéletes. De honnan tudtad?

– Hát... csak ránéztem a feladatra és... tudtam.

– Látjátok, gyerekek? Ez a meditáció. Ezt tanítom nektek. A matematika a lélek felszabadulása. Soha ne a feladat nehézségét lássátok, hanem a megoldás gyönyörét. Hogy is magyarázzam? Egy kínai példa jut az eszembe.

A történetei miatt szerettem annyira, amelyekből nem a matematika papír és diszciplína szaga, hanem az élet illata áradt A történelemórán a marxi alapról és felépítményről értekeztünk, az irodalom kapcsán minduntalan az alacsonyságot hasonlítottuk össze a szellemi hegycsúcsokkal. A történetek pedig, amelyek a tenger melegedő habjaiként törnek az ember-jéghegyek közé, a matematikaórán hangoztak el.

– Persze, add az ellenőrződet előbb, hadd írom be az ötösödet.

A pokolba kívántam az ellenőrzőmet és az ötösömet. Az egész osztály a matematikatanáron csüngött, és várva várta a példáját.

– A Ming dinasztiabeli Jong Le császár messze földön híres volt az országa gazdagságáról, a kincstára bőségéről és a palotája kifinomult eleganciájáról – zengett a kellemes bariton. – Az ég fia azonban mindennél többre tartotta a saját tudását. Ugyanis olyannyira előrehaladt Konfuciusz mester, a klasszikusok és a természet tanulmányozásában, hogy meditációval – a parkoktól és a pavilonoktól a dísz-állatokig és a növényekig – teljes egészében megtervezte a kertjét, és az tökéletes lett. Aki csak meglátta, nem győzte csodálni és dicsérni alkotóját. Hanem egyszer az uralkodó megelégedte a sok hízelgést és közhírré tétette, hogy gazdagon megjutalmazza azt, aki felülmúlja őt a meditáció képességében.

Telt-múlt az idő, de senki nem jelentkezett, aki összemérte volna a tudását az ég fiáéval. Végül azután mégiscsak előkerült két ember, aki nem riadt vissza a próbától, egy ágról szakadt buddhista szerzetes és egy csaknem mezítelen taoista

remete. Az udvaroncok alig merték őket az uralkodó színe elé bocsátani. Hanem a császár igen megörült a jöttüknek, szívélyesen fogadta és bőségesen megvendégelte őket, majd így szólt hozzájuk:

„Én a palotám büszkeségét, a kertet egy meditációm során pillantottam meg. Ti mit láttok belőle, bölcs férfiak?”

Azzal az uralkodó udvariasan magukra hagyta a mestereket, akik mély meditációba merültek. Amikor a császár fél óra múlva visszaérkezett, a buddhista szerzetes lehunytt pillával kezdett beszámolni szellemi élményeiről:

„Amint belépünk a kapun, ó, császár, egy festői, folyondárral benőtt előkertbe jutunk, amely egy tóhoz vezet. A kristálytisza vízből vörös pontyok ütik fel a fejüket, hogy megbámulják azokat a szerencsés halandókat, akik átmehetnek a fahídon, hogy a túlsó parton megcsodálják páratlan kaméliacserjéidet.”

„Köszönöm. Tökéletes – mondta az ég fia, azzal a taoista remetéhez fordult, aki ezalatt egykedvűen hallgatott. – Innen folytasd.”

„Íme, a legszebb virág” – nevetett a szerzetes, és a rongyai alól előhúzott egy kaméliát.

Felriadtam. Ez nem álom volt, hanem a harminc évvel ezelőtti jelenet olyan pontos felidézése, amilyenre ébren soha nem lettem volna képes. Alvás nélkül foglódttam át a maradék éjszakát az ágyamban. A nevező gyöktelenítésétől kezdve a matematikatanár mindig valamelyes várakozással pillantott rám, amikor bizonyításra kínált fel egy tételt És én nem tudtam megfelelni a várakozásának. Mégis remegett közöttünk valami a levegőben.

– Meditáció! Gondolj a kínai császárra. Vagy gondold azt, hogy te vagy a kínai császár, és hidd el, hogy mindent elérhetsz az életben, amely végül is képletek összessége. Éspedig többnyire ismert képleteké. Az ismeretlen homályába tévedve ellenben csakis meditációs képességeidben bízatsz.

– Tanár úr, hát hogyan kell meditálni?

– Én magyarázzam neked, a meditáció mesterének? Mert ha csak egyetlen fontos dologra jöttél is rá, akkor már mester vagy. Én csak a helyes tartást tudom neked megmutatni, ami a matematikában a négy alapműveletnek felel meg, azon túl minden absztrakció.

– Vagyis meditáció.

– Látom, érted.

Nem értettem. De éreztem, hogy még az egzakt tudomány világában is szükség van a lélekre – netán egy kaméliára.

Az osztálytalálkozó végén, akik még maradtunk, egy melegeget ígérő tábortűz köré gyűltünk össze.

– Képzéljétek, a villamoson találkoztam a matematikatanárral – újságolta egy osztálytársnőnk. – Mi is volt a kedvenc szavajárása?

– Meditáció – segítettem ki. – De hát mi van vele?

– Engem az érettségim megszégyenített – jegyezte meg egy tenyérbe mászó

képű alak, valami államhivatal szóvivője, aki már az osztályban is igyekezett nagyobbakat mondani nálunk.

– Előttem vizsgáztál – szóltam rá. – Semmi ilyesmire nem emlékszem.

– „Más fájdalomt könnyen elviseli az ember.”

– La Rochefoucauld.

– Művelt vagy.

– Te viszont félművelt maradtál.

– A matematikatanár belügyes volt.

– Te is belügyes vagy.

– Kikérem magamnak!

– Megvonjátok a nyugdíját?

– Miért beszélsz többes számban?

– Mert te, ha nem vetted volna észre, a hatalomgyakorlók közé tartozol.

– Én is úgy emlékszem, mintha a matematikatanár a negyedikes kiránduláson, Zircen azt mondta volna valakinek, hogy szívesen levelezne vele – vetette közbe egy osztálytársnőnk.

– És ez mit jelent? – kérdeztem.

– Nem tudom.

– El tudsz képzelni egy kaméliát?

– Az mi?

– Te nem voltál ott a matematikatanár óráin?

– Dehogynem, soha nem hiányoztam.

– És mire emlékszel?

– Semmire. A matek tök unalmas.

– De én emlékszem, hogy megfogta a hajadat, és annál fogva rángatott – lendült akcióba a behízelkedő alak.

– Az édesapámat miatta tartóztatták le – szólt most egy másik nő.

– Honnan tudod? – hüledeztem.

– Megmondták.

– És te elhitted?

– Miért ne hittem volna el?

– Mert ő tanított meg a meditációra.

– Az mi?

– Csak azt szabad tenni, ami a lélekből jön.

Fát raktam a tűzre. A fellobbanó lángok beletáncoltak osztálytársaim életben megfáradt tekintetébe. Volt, aki arca elé emelte a kezét. A matematikatanár szeme csillogását nem csak a tanterembe való belépéskor láttam, de akkor is éreztem, amikor az osztálynak háttal, hosszú percekig keresztül rótt a levezetést fehér krétával a zöld táblára. Soha nem azt néztem, amit írt, hanem azt, ahogyan írt, majd amikor felém fordult, egyszerűen hagytam, hogy megdelejezzon a pillantásával. Most, harminc év után úgy érzem, mintha én lettem volna a tábla, és mire a hetes

szivacsra letörölte rólam a kréta-képleteket, azok már mélyen belém ivódtak. A velem valaha egy osztályba járt emberek arca a rőt fény ellobbanásakor halotti maszkká sötétedett. Ebben a pillanatban én már egy virágzó kaméliakertben sétáltam Jong Le császárral és a matematikatanárral. És az ég fia azt mondta, nincsenek is kaméliák.

A PEDAGÓGUSNAP

Nem is érezné az ember a kilencvenhat esztendő súlyát, ha nem kellene megmásznia azt az öt lépcsőt a lift előtt Azelőtt szinte felugrált rajtuk. Még tíz éve is. Tíz éve talán már nem. De tizenöt évvel ezelőtt még biztosan. Ám mit számítanak a lépcsők, amelyekről fokozatosan lemarad az ember, amikor még mindig ugyanazzal az illattal köszönt be a tavasz? A mandulafa csattan először virágba. Nem, azt is megelőzi az ibolya és a hóvirág. Istenem, a hóvirág, amely a tél reménytelenségét egyszer csak löktető izgalommá, zsongássá, növekedéssé változtatja át A természet mozgásvágya még a lakótelepi lakásban is érzékelhető, amint az erkély elkopaszodott virágágyásaiban egyszer csak felüti a fejét a tyúkhúr vagy a gólyahír, a gazok virágait pedig az illatuktól remegő testű méhecskék döngik körül.

Végül is minden úgy fordul, úgy változik, mint mindig, leszámítva persze a gyilkos háborút, amelyben alighanem odaveszett volna, mint a többi, csaknem egy-millió magyar, ha nem lett volna leventeoktató, és nem a legutolsó pillanatban hívták volna be. De még a legszörnyűbb terror idején is kisütött a nap. Micsoda ostobaság! Miért ne süttött volna ki, csak azért, mert a diktátorok a nap járását és a természet szeszélyeit is szeretnék uralmuk alá vonni. Csak arról van szó tehát, hogy az emberek a legstótebb időkbén is képesek mindennapos szokásaikat űzni, és munkájukkal fenntartani bárkit, csakhogy családjukat és önmagukat jól lakassák.

Az öreg tanítót a postás zökkentette ki elmékedéséből. Ajánlott levele jött az önkormányzattól. A kommunális adóról szóló értesítés már megérkezett Be is fizette a pénzt Izgalom forrott át a tagjain. Vagy talán félelem? Mégiscsak egy hivatalos íratról van szó. Alig várta, hogy eltűnjön a postás. Kíváncsi, behízelkedő alak, borraivalóra éhes. Bezzeg a régi postások. Állj meg, emlékezet! Azok ugyanilyen pénzéhesek voltak, csak talán egy kicsit udvariasabbak. Valóban? Nem. Csak aláztatokdóbbak.

Nos hát A borítékból nem valami határozat, hanem egy merített, vízjeles papírra cirádás aranybetűkkel nyomott meghívó került elő. Név stb., szeretettel várják a kerületi pedagógusnapi ünnepegre. Hiszen eddig sosem... Hanem ezt a bibliofil papírt is meg kell nézni. Aszongya, a platinadiplomája ünnepélyes átvételére hívják meg szeretettel. Valóban, hetvenöt éve, hogy megszerezte a tanítói oklevelet, és elhelyezkedhetett a tanyasi iskolában. Mégis, mintha csak tegnap lett volna, úgy szikrázott az emlékezetében az a fehérre meszelt, nádfedeles épület, amelyhez nyárfasor vezetett. Valóságos allé, gondolta akkor, majd örömbén így kiáltott: „Az én kis kastélyom!”

Hol is volt az a tanya? Istenem, miért nem jut eszébe pedagógiai pályája legkedvesebb emlékeinek színhelye? Ott rendezte meg a sültalma-evő versenyt, rögvést a megérkezését követő második héten. Micsoda ötlet volt ez egy ifjú tanító részéről! Addig csak ímmel-ámmal jártak az iskolába a gyerekek, és – érezte – a

háta mögött össze-összesúgtak. Hirtelen elhalálozott elődjének, a nagytermetű, huszárbajszú férfiúnak még a nádpálcájáról is legendákat meséltek. Ha azt fel-emelte, kicsattantak a mandulafa virágai az udvaron, az őszi sárban azzal jelölte ki a vályogtéglák helyét, amelyeken az útról be lehetett lépkedni az iskolaépületig, egyszer még, dühében eldobva, a mennyezetet is beszakította vele. Hát mit csinálhatott volna ő, az új „tanerő”, mikor alig volt magasabb a felsős diákoknál, akik már a búzászsákokat próbálgatták? Csakis egy olyan, oktatáson kívüleső feladatot adhatott, ami nagyon könnyűnek tűnt, és mégis igen nehéz volt teljesíteni. Almát enni? Csakhogy forrón kellett kivenni a tűzből, és azon melegében lenyelni. Még a legerősebb fiúk is visszahőköltek, az egy Basa Csabát kivéve, aki meg is nyerte a versenyt, na és persze őt, magát. „Már mutassa meg a tanár úr, hogyan kell ezt megcsinálni!” – tornyosult elé hirtelen három nagydarab hatodikos. És ő csak kikapta a gyümölcsöt a parázsból, majd úgy behabzsolta, hogy sem a kezét, sem a száját nem égette meg. A tanítványok elbámultak, s tanyavilág-szerre terjeszteni kezdték az esetet. „Elbánt vele, mint a tanár úr a sültalmával” – mondogatták hamarosan a környéken.

Basatanyának hívták a helységet Még tréfálkozott is Basa Csaba: „Ezen a tanyán én vagyok a basa.” A nagydarab fiúk így vágta vissza neki: „Te csak almbasa vagy.” Azért elfogadták vezérüknek. A sültalma-evést minden őszön megismételték azután is, hogy Basa és társai elvégezték az iskolát. De a tanítónak már nem kellett ennie. A tekintélyén már semmi nem ejthetett csorbát. Istenem, milyen szép idők is voltak azok! Csak nevette, amikor három évvel a háború után érkezett egy tanfelügyelő valami pártbizottsági emberrel és figyelmeztették arra, hogy a sültalma-evő verseny burzsoá-imperialista elhajlás. Amikor azután a megyei úttörőnapon is bemutatatta az oktatáson kívüleső feladatát a diákjaival, kitüntetést kapott, és a megyeközpontba helyezték át Hányadikán is lesz a díjátadás? Beírta a dátumot a naptárba.

A legszebb öltönyét vette fel az ünnepségre. Pedig jó meleg volt, alighogy kilépett a kora júniusi napfényre, érezte, amint verejtékcseppek csorognak végig a gerincén. Jobban el lehetne osztva a hőmennyiség ezen a világon, gondolta. A lakásban meg szinte fázott Vagy levegye a zakóját, mint mostanában annyian? Nem, nem, odalenne a tekintélye. Meg-megállt egy-egy árnyékosabb fa alatt, és nagyokat szippantott az üdítő hársfaillatú levegőből. A kerületi kultúrháznál is meg kellett másznia öt lépcsőt. Úgy látszik, a hetvenes évek tervezői középületek és lakóházak esetében egyaránt öt bejárati lépcsőben gondolkodtak.

– Hova-hova, tata? – kiáltott rá egy biztonsági őr, amikor belépett az ajtón.

– Én kérem, jó napot... A pedagógusnap ünnepségre jövök.

A biztonsági őr arcán mosoly suhant át, de a nevetést elfojtotta.

– Az holnap lesz. Na, jöjjön, lesegítem a lépcsőn.

„Mi az, hogy tata?” Eltévesztette volna az időpontot? Amennyire tudott, sietett haza. Igen. Egy nappal előbbre írta be az ünnepséget a kalendáriumába, pedig az

nem volt tele eseményekkel, mint régen. Bizony, akkor ő már csak egy „tata”. Fáradtan ült le a kanapéra, ahol szunyókált egy kicsit. Amikor felrezzent, már indult is volna. Ám az indulásig még sok idő maradt Most már aludni is alig fog az éjjel. Levette az ünneplő ruháját, de nem akasztotta vissza a szekrénybe, hanem elől hagyta a gardróbban. Nyugalom. Tekintsük át a helyzetet Ha nem kapott volna meghívót az önkormányzattól, akkor ez a nap is úgy telne, mint a többi. De hát most is úgy telik. Hamarosan meghozzák az ebédjét Délután dolgozni fog, azaz rendezgeti a régi tanóravázlatait és tematikus feljegyzéseit, amelyeket már régóta készül kiadni. Milyen tanulságos lesz megismerni egy ilyen hosszú élet pedagógiai tapasztalatait És a mostani fiatalok, lám, nem feledkeznek meg róla. Nem kellene beszédet mondania? Mi lesz, ha felkérik rá? És milyen hosszú legyen az a beszéd?

Lázasan elővette a meghívót Lássuk csak, a kerületi iskolák tanulóinak műsora, a polgármester köszöntője, az elismerő oklevelek és emléklapok kiosztása, végül állófogadás lesz a program. Nyilván nem szónokolhatnak mindazok, akik emléklapot kapnak. De talán tőle, aki a legöregebb, mégis várnak néhány szót Ha azonban így lenne, azt nyilván jelezték volna. Ám a polgármester spontán is felkérheti. Elővette a régi iratait Megérkezett az ebéd. Akkor evés közben is dolgozni fog. Nem, azt soha nem szokta. Ráfröccsenhet a papírra a pörköltsaft Bár a második fogás most grenadírmars volt. Te jóisten, mennyi krumplit ettek a háború alatt, persze csak úgy főve, vagy hajában sütvé. És az is csemegének tűnt, amikor már csak olajos barna kenyér jutott De hát erről igazán nem beszélhet másnap.

Másnap az öreg tanító idejekorán megérkezett a kultúrházba. Szerényen a díszterem az egyik hátsó sorában ült le. Az ajtókat szélesre tárták, hogy még szellőhessen a helyiség. Ettől persze a pállottság mit sem enyhült, ellenben jó meleg lett odabent Lassacskán kisebb csoportokban illatfelhőkbe burkolózó nők és öltönyös férfiak telepedtek le egyik-másik sorban. Bizonyos alakok azonban ingujjban érkeztek – micsoda ületlenség. A kezdés előtt öt perccel azután valóságos tömeg hömpölyögött befelé. Most már erős izzadtságsszag keveredett a parfümök aromájával. Az öreg tanító mellett három csinos, miniszoknyás kislány foglalt helyet, nyilván középiskolások. Milyen kedves, hogy tanárok és tanítványaik együtt ünnepelnek ilyenkor. „A polgármester” – futott végig hirtelen a sokaságon, néhányan kissé megemelkedtek, hogy jobban lássanak, és ők is jobban látszódjanak a képeken. Az önkormányzat fotósa ugyanis sorról sorra megállt, és mindenkit lefényképezett A lányok zavartalanul csiviteltek tovább. Nem lett volna ülendő odafigyelni arra, mit beszélnek, de bizonyos, gyakran ismétlődő szófordulatok megütötték az ember fülét:

- Vágjátok, csajok?
- Nem mondod.
- De király.
- Nagyon durva.
- Tök gáz.

A fényesre kopott nadrágról lecsúszott az aranybetűs meghívó. Az egyik kislány készségesen felvette.

– Önök hol tanulnak, kislányok? – kérdezte az öreg tanító.

– Mi már elvégeztük az egyetemet, bácsi. A Szent Imre Gimnáziumban tanítunk.

Tanítónők? Kik tanították őket? Hiszen a szavaikból nem árad a pallérozottság és a szellemesség úgy beszélnek, mint a diákjaik, sőt, mint holmi útszéli emberek. Milyen példával szolgálnak így tanítványaiknak a magyar nyelv szépségeinek megőrzésére? És ekkor az öreg tanító meghallotta, hogy a pedagógusnap alkalmából időközben teljesen megtelt, zsongó teremben mindenki, még a térelvlasztók és a mennyezetelemek is olyan végszavakat harsognak az általános hangorkánban, mint „nagyon állat”, „erről szól”, „tök gagyi” vagy „ez csak egy dolog”, illetve „iszonyú jó”. Mintha valaki torkon ragadta volna. Miért nyelvtelenül nőnek fel a magyarok? Majd meghallotta azt a dermesztő hangot is, amely nagyon messziről vagy nagyon is belülről érkezik:

„Te tanítottad őket és a tanítványaid!”

És ő pedagóguspályáján előrehaladva csakugyan hitt a keresztény nemzeti eszmében és a revízióban, a szociáldarwinizmusban és a kultúrnacionalizmusban, majd az internacionalizmusban és az osztályharcban, valamint a proletár kultúrában és az antiklerikalizmusban. A mindenkori kormányzat propagandaszövegeit pedig kritikátlanul beleplántálta a diákjaiba is. Leventeoktató volt, később úttörőcsapat-vezető, aki vasfegyelemmel nevelte ágyúútöltéknek, majd pedig kommunista pártkatonának az apró embereket Tanfelügyelőként pontról pontra számon kérte az újabb és újabb „oktatási reformok” rendelkezéseit, és szembesült azzal, hogy a legtehetségesebb kollégái közül disszidáltak a legtöbben. 1961-ben lelkesen támogatta az iskolakörzetesítést. Ekkor zárták be a tanyasi iskolákat – köztük azt is, amelyben a pályafutása elkezdődött – aminek következtében nem csak a tanyák, de a kis falvak is elnéptelenedtek. A tanítványainak a tanítványai, a fiatal tanítók pedig – akik ma is óraműpontossággal lépnek be az osztálytermek ajtaján, amikor megszólal a csengő – az ő nemzedékének a hibáiból okulva már nem piszkolják be a szép magyar nyelvet a nemzetet rabságban tartó ideológia közvetítésével, mert megértették, hogy ahhoz bőven elegendő a börtönlakók szótárának érdes szellemeskedése is.

Az öreg tanító nem hallotta, amint a nevén szólították, hogy hosszú életének pedagógiai munkásságáért vegye át a díszoklevelét.

MÉRGEZÉS

Végeredményben a lányom a költségmegosztás miatt hívott el nyaralni. Hiszen, amint hazaértünk, így fordult hozzám:

– Apuka, kiszámoltam a magára jutó költségharmadot.

„Költségharmad.” Komoly arccal kellett hát áttekintettem az elem tett papírlapot. Szállás, benzin, minden stimmel Csak az maradt ki a kalkulációból, hogy az összes éttermi vacsorát én fizettem ki. Természetesen megjegyzés nélkül letettem a kért összeget Elégedett mosolyt láttam átsuhanni a lány arcán. Megboldogult anyjára ütött, aki szintén könyvelő volt, és képes volt két fillérért kilométereket gyalogolni, hiába magyaráztam neki, hogy az idő a legdrágább ezen a világon. Miatta nem költözhettünk a fővárosba sem, merthogy ott, úgymond, többbe kerül a rezsi és magasabbak a bolti árak. Bezzeg a lányom oda nőszült, és bár a nejemnek hallatlanul sok fejtörést okozott az, hogy utánamenjünk-e, végül a sok számítás és átvirrasztott éjszaka szaldója azt hozta ki: „maradnunk kell a vidéki városban, majd a lányunk meglátogat bennünket.”

Korábban a lányoméék egy baráti házaspárral utaztak együtt, ekkor persze a „költségnegyed” volt a számítási egység. „Ki kell használni a kapacitást” – mármint az automobilét és a bérelt apartmanét –, ez volt a jelszó, mintha nem is nyaralásról, hanem a KGST visszafuvarlevének érvényesítéséről lett volna szó. Azután összeségében mekkora károkat is okozott Magyarországnak ez a gazdaságtalan gyakorlat, hogy nem üresen, hanem selejttel teli érkeztek vissza a vasúti kocsik. A lányom pedig, aki minden költséget a lehető legnagyobb mértékben optimalizált, panaszkodott is – ha néhanapján meglátogatott bennünket –, hogy miközben ő igazán mindent megtesz a lehető legjobb ár-érték arány eléréséért, erőfeszítéseit nem értékeli kellőképpen. Magamban a baráti házaspárnak adtam igazat – hiszen az utazás titka a tenger hullámmzásában, a forróságában is üdítő levegőben és a szabadságban rejlik, nem pedig a spórolásban – de egy percig sem haboztam, hogy igent mondjak, amikor a lányom – jobb híján – engem kért fel útítársnak.

Kicsi gyermek korában utaztunk utoljára együtt, még abban az időben, amikor a szakszervezeti mozgalom – amely a „kizsákmányoló országokban” kormányokat volt képes megdönteni – itt abban tetőzött, hogy kedvezményesen lehetett ebédelni és üdülni, akár külföldön is. Mi ugyan mindig Bulgáriába adtuk be az igénylést, a kellemes tenger, a puha homok és a szívélyes vendéglátás miatt, de nem haboztunk elfogadni a beutalást a „baráti” NDK-ba és Romániába sem, mert ha az ember egyszer nemet mondott, akkor évekig elsüllyedhetett a kartonja, és nemhogy az Aranypartra, de még Hajdúszoboszlóra sem juthatott el. Emlékeimben a kislányom lenszőke fürtjei lobognak Warnemünde, Constanta és Várna homokja felett, amelyből várakat építettünk, hogy elfújja azokat a szél, elöntse a tenger, vagy lerombolja valami rosszgyerek.

Ámde a szocializmus „erős bástyája” egyszer csak megingott, és ez többek között a szakszervezeti utazások árának drasztikus emelkedésében is megnyilvánult. Egy constanfaai beutaló csaknem annyiba került, mint egy görögországi körutazás. Javasoltam a feleségemnek, hogy az új helyzetben az IBUSZ-nál fizessünk be társasutakra. Ő azonban hallani sem akart erről. Számára a nyaralás nem csupán azt a kényelmet jelentette, hogy nem kell főzni, mosogatni és takarítani, hanem azt is, hogy kevesebbet költünk, mintha otthon maradnánk. Nem tudom, honnan szedte ezt, de mindenesetre jól átörököltette a lányára, aki már főzni, mosogatni és takarítani is hajlandó volt azért, hogy a nyaralással spóroljon, sőt, az apartmanárból, az útiköltségből, valamint a költségmegosztásból kidolgozott egy kalkulust, amely megmutatta, hogy mekkora legnagyobb földrajzi távolság elérésére kínálkozik lehetőség. Mármost a nyáron ennek a kalkulusnak a működéséhez elengedhetetlenül szükség volt legalább egy harmadik útitársra, így hát, éppen harminc évvel az utolsó szakszervezeti üdülésünk után, ismét külföldre készülődtem a lányommal.

– Gyere fel, apuka, még az utazás előtti napon, majd nálunk alszol, és akkor idővesztés nélkül indulhatunk kora reggel.

Érkezésemkor a lányoméknál igen nagy volt a készülődés. Érdeklődtem, tudnék-e segíteni valamiben.

– Apuka, te most nyaralni mész, amit már oly régen megérdemelsz, mi majd mindent elkészítünk a Bélával.

A vejemet nem nagyon ismertem. Rendes embernek tűnt, de soha nem hallatta a hangját. Az ünnepeket némán ette és itta végig. Ha annyit mondott, „nagyon jó ez a vörösbor”, már sokat beszélt. Mindig a lányom vitte a szót a társaságában, méghozzá istenítve őt:

– Amikor az olasz kempingben kiment az áram, Béla megcsinálta a trafót, még mielőtt kérkezett volna az ügyelet. A műszakvezető ezután mérnöki állást kínált neki az ottani elektromosoknál.

– Lengyelországból hazajövet lerobbant az autó. Na, mondom Bélának, most itt alszunk az árokparton, mire ő fél óra alatt átépítette a motort, valamit kiiktatott, és kiképzett helyette egy tartályt. Amikor itthon elvitte a tragacsot a szervizbe, az autószerelő döbbenten figyelte ennek az új mechanizmusnak a működését, majd amikor végre elhitte, hogy a férjem alakította ki, felkínálta neki, hogy legyen annak a ralicsapatnak a konstruktőre, amelyben már évek óta eredménnyel versenyez.

– Ő a legjobb mérnök. Mondta is az egyik professzora, ha mindenki ilyen képzetten lenne az országban, mint Béla, akkor bezárhatnának az egyetemek.

Egyszer, amikor a nők már lepihentek, megkérdeztem Bélát, hogy melyik szakon végzett mérnökként. Meglepetésemre azt felelte, hogy ő nem mérnök. Hosszú hallgatás – és több pohár bor elfogyasztása – után hozzátette, hogy a villanszerelés nem mérnöki munka. Merthogy villanszerelő? Igen, de a gázhoz is ért.

Kora hajnalban indultunk nyaralni. Nem is reggeliztünk, mert az utazási kalku-

lus szerint erre csak az első tankoláskor nyílt mód. Karlovacban Béla még alig illesztette be a benzinpisztoly csövét az üzemanyagnyílásba, amikor a lányom megkérdezte tőle:

– Béla, hát már soha nem hozod a szendvicseket?

A vejem nem szólt semmit. Miután teletankolta az autót, felszolgált a szalvétába göngyölt sonkás kifliket, s amíg mi ettünk, bement a kasszaépületbe fizetni.

– Béla nem reggelizik? – kérdeztem a lányomat.

– Ő soha nem éhes, ha vezet.

Senjig már nem álltunk meg. Az utat a lányom végigfecsegte, részletesen ecsetelve, hogy milyen internetes foglalási rendszeren keresztül találta a szállást, és hogyan sikerült még az engedményes árból is lealkudnia húsz százalékot. Csak beszélt, beszélt választ sem várva. Közben tízpercenként rászólt a férjére:

– Béla, mindjárt lerepülünk az útról.

– Ne vedd ilyen élesen a kanyart!

– Ha így száguldasz, nem győzzük fizetni a fogyasztást.

– Ne az emelkedőn előzzél!

– Azt hittem, kirepülök a szélvédőn a fékezéskor.

A hegyi útról Senj felé kanyarodva már feltűnt az uszkok híres kalózvára.

– Ugye, kislányom, megnézzük ezt az öttornyú erősséget? Tudod, ez volt a török, majd a velencei hódítók ellen küzdő horvátok sasfészke, akik, bár rablók voltak, mint nálunk a kurucok, mégis a nemzeti ellenállást testesítették meg egy vészterhes korszakban.

– Igen, apuka, feltétlenül, de nem most, mert mielőbb oda kell érnünk a szállásra, hogy még legyen időnk reklamálni, ha valami nem a foglalásnak megfelelő.

És amikor betoppantunk az apartmanba, a lányom, egy papírral a kezében, mintegy feltárt felvéve, végigjárta az összes helyiséget, és kipipálta mindazon a tárgyat, amelyek szerepeltek a foglalásban. Közben folyamatosan kommandírozta Bélát:

– Kapcsold be a hűtőt!

– Nézd meg, működik-e a rezsó!

– Ellenőrizd, hogy ég-e minden villanykörte!

Béla pedig mindent bekapcsolt, és leellenőrizött, majd lerogyott egy székbe és elbólintott.

– Béla! – teremtettem le a lányom, amint kiperdült a mellékhelyiségből. – Hogy lehetsz ilyen nevetlen, amikor apuka is itt van?

– Engem, édes lányom egyáltalán nem zavar, ha Béla is pihen. Elvégre ő is szabadságon...

– De hát megyünk a strandra, apuka. Béla, hol van a gyékény? Betetted a napolajat és a törülközőt a strandszatyorba?

A tengerparton Béla, miután pontosan követve az instrukciókat, leterítette a gyékényeket és a törülközőket, majd maga is leheveredett, ismét elszenderedett.

– Béla! – förmedt rá a lányom. – Hát te csak heverészel, én meg itt unatkozom?

Amikor a vejem másodszor is elaludt, azzal ébresztették fel, hogy most már ideje volna bevásárolnia a vacsorához. Ekkor javasoltam, hogy menjünk étterembe.

– Szerintem befér a költségoptimalizálásba – tettem hozzá.

A lányom hamiskásan mosolygott Béla ellenben oly végtelen hálával nézett rám, aminőt csak a kutyák szemében látni.

A nyaralásból egyetlen műemlékre sem emlékezhettem vissza – a kalózzvárat természetesen a „kapacitáskihasználás” szempontjából nem lett volna érdemes megnézni –, de még a tenger zúgása sem maradt meg bennem úgy, hogy ne vegyült volna bele a lányom hangja:

– Béla, miért nem simítottad ki a törülközőt?

– Kend már be a hátam, hát vörös leszek, mint a főtt rák.

– Látom, csak úgy teszel, mintha szunyókálnál, pedig a nőket bámulod.

– Miért hallgatsz állandóan?

– Béla, miért nem foglalkozol velem sohasem?

E mondatok kongtak mindegyre a fejemben az utazásról visszatérve a fővárosi lakásban is, miután, kifizetve a lányomnak a költségharmadot, álomra próbáltam hajtani a fejemet. Hajnal felé sikerült elbóbiskolnom. A kicsi lányomat láttam, amint Warnemünde homokjában áll, kezében kis ásóval, és aranyszőke haját lobogtatja a szél.

„Gyere, építsünk várat” – indítványoztam.

„Nem tudom, hogy a kapacitáskihasználás szempontjából megéri-e?” – durcászkodott.

„De a költségkalkulust ez az akció nem befolyásolja.”

„Igenis befolyásolja, mert elfáradok, és akkor többet kell ennem. Az étel pedig pénzbe kerül.”

„Hát majd én megépítem a homokvárat, ha ideadod az ásódat”

„Majd Béla megcsinálja helyettem, amit kell.”

„Ki az a Béla?”

Még alig virradt, amikor a lányom rontott a szobába.

– Gyorsan, apuka, nem bírom el Bélát, segítsen!

A vejem, amikor kiemeltem a gázsütőből, már halott volt.

A mentő hivatalból értesítette a rendőrséget is a baleset miatt.

– Jaj, istenem a gáz, a sütő régóta vacakolt – panaszkodta a lányom a könnyeivel küszködve. – Elalvás előtt említettem a férjemnek, hogy gázzagot érzek a konyhában. Ha tudtam volna, hogy ez lesz belőle, persze egy szót sem szólok.

– Miért nem hívtak gázszerelőt? – kérdezte a zászlós.

– Tudja, az uram kétkézi ember volt, valóságos ezermester, megcsinált az mindent.

– Volt gázszerelő képesítése?

– Gázszerelő? Hová gondol, az uram mérnök volt.

- Milyen mérnök?
- Hát, tulajdonképpen két felsőiskolát is elvégzett, mint technikus, és mérnöki beosztásban dolgozott.
- Milyen technikus volt pontosan?
- Elektro- és épületgépész. Szerkezetekkel foglalkozott. Hegesztések, meg ilyesmi.
- Tehát nem volt minősített gázszerelő.
- Neki nem ilyen-olyan képesítése volt, hanem óriási gyakorlata.
- Akkor miért nem zárta el a főcsapot, mielőtt szerelni kezdett?
- Nem is tudom. Talán mert nagyon elfáradt Most jöttünk haza a nyaralásból, ötszáz kilométert vezetett.
- És akkor hajnalban még elkezdett szerelni?
- Olyan tevékeny volt szegény. Mindig mindent azonnal meg akart csinálni.

AZ ÚJ PORTÁS

Az új portás – akit a front office manager vezetett körbe az átriumos hallban – nem győzött álmélkodni a luxusszálloda valódi pálmafái, gombos bőrkárpékai és intarziás dohányzóasztalai láttán. Az édesanyja is szeretett divatos hotelekben találkát megbeszélni a barátnőivel, ám az ilyen elegáns helyekre be sem merészkedett. Bűvöletéből egy kissé affektáló hangon hozzá intézett kérdés rezzentette fel:

– Ugye, a portásiskolában megtanították, kolléga úr, hogy mit fog össze a front office management?

– Hogyne, mindazon egységeket, amelyekkel az előtérben, a frontban, érkezéskor, illetve távozáskor találkozik a vendég, vagyis a portát, a recepciót és a kasszát, ez utóbbi kettő négycsillagos házakban már elkülönült részleg, de idetartozik a háttérben megbúvó back office is.

– Ám azt is megtalálja a vendég, ha az ottani szép lábú kisasszonyokkal gépetti vagy fénymásoltatja le az anyagait.

– Természetesen.

– És mi a véleménye a drinkbárról?

– Nem értem, az nem tartozik a front office-hoz.

Közben a két férfi a hall jobb oldalán található drinkbárhoz ért, ahol az egyik magas bárszéken ülő hölgy éppen a kávéját kavargatta. Fekete harisnyanadrágos lábai, amint keresztbe vetette őket, szabadon bukkantak elő szoknyája kivágásából. A nő egyik kezét rátette a térdére, ujjait kissé meggörbítette – óvatosan, nehogy bordóra lakkozott körmeivel felsértse a bőrére feszülő nejlonszálakat – és rámosolygott a front office managerre. Vagy az új portásra?

– Kezét csókolom, Valika, hogy van mindig? – nyájaskodott a vezető. – Mikor eszünk meg egy tortát ketten?

– A manager úrral bármikor.

A front office manager tekintetével végigsimogatta a hölgy lábát.

– És az új kollégával?

– Hát, ha lesz olyan bátor, hogy ideüljön mellém.

Az új portás elpirult. Továbbmentek.

– Sokat vitatkoztak a drinkbár elhelyezéséről a szakemberek – magyarázta a front office manager. – Van, aki úgy véli, hogy semmi helye a hallban, hiszen az itt fogyasztó vendégek háta mögött viszik a bőrröndöket, és az érkező csoportok lármája teljesen elveszi a hely intimitását. Mások szerint azonban igenis, az étterembe menet sokakat legalább egy aperitif elfogyasztására csábít, és ismerkedési helynek sem utolsó, amely szempontból, ugyebár, szóba sem jöhetne, ha egy eldugott sarokba nyomorították volna be. Na de úgy látom, kolléga úr, hogy ön is szívesen lenne harisnya Valika lábán.

– Ó... olyan hölgy?

A vezető szélesen elmosolyodott, még aranykoronája is előtetszett jókora állkapcsából.

– Milyen hölgy?

– Hát, aki úgy keresi a pénzt...

– Mindannyian úgy keressük a pénzt.

– Nem értem.

– Majd megérti. Még a mosolyunk is hamis, mint a fogam, azért is pénzt kérünk. Ha jó vacsorát ajánlunk a vendégnek, jutalékot kapunk az étteremtől. A városnézésért, a színházjegyért, a virágcsokorért mind megkapjuk a províziót. Legalábbis mi. Mert a kolléga úr még nincs benne a pontrendszerben. De egyet se búsuljon, amikor olyan fiatal voltam, mint ön, én is belenyúltam a portáskasszába.

Közben a tekintetük visszasiklott a nő lábára. Valika végigsimogatta a combját, és elmosolyodott. Mindkét férfi úgy érezte, hogy neki szól az a mosoly. Az új portás azonban elszégyellte magát. Eszébe ötlött, amint a rajztanár Picasso *Avignoni kisasszonyok* című festményét vetítette a falra: „Azt mondják erről a képről, hogy ez a nagy picassói fordulat példája, amely Cézanne és a néger plasztika tanulmányozásának eredménye. És Picasso megtalálta a formák legegyszerűbb és legkifejezőbb alakját. A nők teste mértani formákba, rombuszokba, félkörökbe és háromszögekbe megy át. A térhatást a síkszerűen egymás mellé helyezett figurák hullámszája kelti. Persze, persze. Én pedig azt állítom, hogy a bal szélső alak akár egy egyiptomi domborműről is beléphetett volna a kompozícióba. Valaki egyenesen a hegyesszögbe záródó könyökök himnuszaként ünnepelte az alkotást. De hát nézzétek meg a képet, emberek! Kik azok, akik karjukat gótikus csúcsívbe hajlítva tárják fel mezítelen keblüket? Kik azok, akiknek a teste még a szebbik nem formáit idézi, de az arcuk már teljesen elállatiasodott? Körívekből, szögletes formákból elvadult pofák lesznek a képen. Ezek rossz nők. Fiúk, kerüljétek el őket! Soha ne legyen olyan erős a kísértések, hogy csak egyszer is az ölükbe vessétek magatokat! Örökre elvesztek akkor!”

Az új portást elvált anyja nevelte, apját alig látta. A rajztanárban nem csupán a legjobb pedagógust, de példaképét is tisztelte. Valahányszor találkozott vele a gimnáziumban, a férfi lelkének izzása szétáradt az ereiben. A rajztanár mindig a festészetről és a művészetről beszélt. Ő pedig, mivel nem tudott rajzolni, igyekezett átvenni e lendületes jellemtől minden művi ábrázolás végső lényegét: a szabadság érzését. Ennél pedig – úgy gondolta – nincs nagyobb csoda az életben.

– Hát akkor, sok sikert, kolléga úr – azzal a front office manager kezét nyújtott. Puha, férfiatlan kézfogása volt, nyirkos tenyere enyvként tapadt – Az éjszakai szolgálatban fog a legtöbb tapasztalatot szerezni, mielőst betanult, arra fogom beosztani. Ezt persze ne vegye kitüntetésnek, csak az idősebb portásokat tehermentesíti vele.

Az új portás gyorsan belejött a tennivalókba, de meg is lepte, hogy a délelőtti műszak milyen gyorsan elszalad. Szó sem volt arról – amit mindenki vállvergetve

megjegyzett, hallván, milyen iskolába is jár –, hogy a portás csak a kulcsot adja ki és naphosszat kedélyeskedik. Szinte sajnálnia kellett azt az arab vendéget, aki, hosszabb ideig a szállodában tartózkodva, őt szemelte ki barátjának, és a legváratanabb időpontokban megjelent, hogy a pult sarkára támaszkodva megszólítsa és várjon arra, hogy csevegjen vele. Mert amikor kinyitotta az átadófüzetet, megcsörrent a telefon, hogy taxit kérnek a 401-ből, egy másik vendég városnézésre fizetett be, a harmadik sürgősen tolmácsot kért „Hello. How are you?” – szólt kedvesen az arab. Ő pedig éppen csak odavethette, hogy „Fine, thanks”, miközben átfoglaltatta a negyedik vendég repülőjegyét, az ötödiknek nappali szobát intézett tárgyalónak, a hatodik csomagját elhelyeztette a poggyászsobában. Végül amikor elnézést akart kérni az arabtól, hogy elszalad egy percre, meginni a kávéját, mint siserahad lepte el a szállodát a görög csoport Szóval, alig akadtak üresjáratok, egy pillanat alatt délután lett, és az új portás élvezte ezt a zsongást Senkit nem érdekelt, ha németül szólván a befejezett múltban összekeverte a „haben”-t a „sein”-nal vagy ha az angolban „simple” igeidőt használt a „present perfect” helyett. Mindent elintézett, és minden vendéget boldoggá tett, aki hozzá fordult. Végül még az arabot is, amikor megkérdezte tőle, hogy honnan érkezett „Jordániából, barátom” – felelte boldogan a férfi, és hozatott neki egy kávé a drinkbárból. A halion átsétáltatott forró, illatos ital útját Valika óvó tekintete kísérte.

Az új portás elcsodálkozott azon, hogy milyen nagy összegek kerültek be a portáskasszába, amelyek átfutottak a kezén. Ugyan, olyan ez, mintha banki pénztáros lenne, mindez nem az övé. Bár ha jobban meggondolja, végül is ő kereste e sok pénzt fáradhatatlan szorgalmával, óráról órára tucatnyi ügyet is elintézve. Mikor veszik bele a mesebeli pontrendszerbe, amely alapján elosztják a borraivalót? Erről nem szólt a front office manager. Mindegy, dolgozni kell tovább, szorgalmasan. Előbb-utóbb pénz is lesz. Édesanyja azért javasolta neki a portásiskolát, hogy ne kelljen annyit nélkülöznie, mint gyermekkorában. A rajztanár véleményét is kikérte a dologban. „A szállodában belekerülsz az élet sűrűjébe, fiú, korsóval merítheted a tapasztalatokat, amelyből másnak csak kanalanként jut, de a becsületedre vigyázz! – figyelmeztette a jeles férfit. – Sokkal többet gondolkodom rajtad, mint az osztálytársaid felett. Ők vagy tudnak rajzolni, vagy nem, de kérdések nélkül hasítanak bele a sorsukba. Te, bár nincs művészi tehetséged, látod a templomot ott, ahol mások leomlott épületek sarokkövei vagy féktelen pompa káprázatai közepette botladoznak csupán.”

Az új portás tekintete csak megpihent a front office manager kocsifelhajtón parkoló nyitott sportkocsiján, vagy a recepciófőnök színarany töltőtollán, amely leginkább arra szolgált, hogy a számítógép billentyűit nyomkodja vele az érkező vendégek előtt Jordániái vendége rá is kacsintott a pult sarkáról, hogy milyen gazdag ember a recepciófőnök. A főportás azonban villamossal járt be a szállodába, hogy kímélje a Mercedesét Valószínűleg a gyomrát is nagyon kímélhette, mert az üzemi étkezdébe sem fizetett be, hanem mindig otthonról hozott szend-

vicset fogyasztott, amelybe következetesen egy nagyobb csoport érkezésekor harapott bele, intve a többieknek, hogy munkára fel.

Az új portás már az első alkalommal különösen megkedvelte az éjszakai szolgálatot, talán mert annak nyugalmaiban a nappal sietségének tökéletes ellentéte ismert Miután jordániai „barátja” jó éjt kívánt, a későn érkező vendégek felmentek a szobáikba, az étteremben az evőeszközök csörgésének elükével a pianista becsomagolta a hangszerét, a drinkbár pultjára ráhúzták a fémredőnyt, a hallban leoltották a nagy, jabloneci üvegekkel díszített csillárokat, és az égve maradt falikarok fényében, mint csúcsíves ablakok kontúrja rajzolódott ki a pálmafák árnyéka, órák hosszat merenghetett mindazon, amit a rajztanártól hallott. Igen, az *Avignoni kisasszonyok*on Picasso tulajdonképpen egy gótikus katedrális oszlopsorának ritmusát ábrázolja a könyökök és testek hullámlásával. De hogy kerül a katedrálisba a bűn? Hát ez az, a bűn mindenhol jelen van, még a templomban is, vagy talán különösen ott, hisz – a jóság álarcát magukra véve – a legnagyobb gazemberek tülekednek benne. Persze valódi énjük mindenki előtt olyan jól látszik, mint a Picasso-képen az eltorzult állatpofák.

Másodjára már – úgy érezte – ő lett az úr az éjszakai házban, aki egy személyben nem csupán holmi főportás vagy recepciófőnök, hanem front office manager is, hisz bármi történik, tűz üt ki, mentőt kell hívni, vagy beszakad a rámpa a parkoló autók súlya alatt, neki kell intézkednie, mint a szálloda jelenlévő legmagasabb rangú beosztottjának. Esetleg olyan helytállást bizonyítana váratlanul felbukkanó bűnöző elemekkel folytatott tárgyalások során, amellyel megghiúsíthatna egy szálloda elleni támadást, és nem csak a front office manager figyelne fel rá – azonnal a pontrendszer élére helyezve őt –, hanem még a felsőbb politikai körök is. Ám azonkívül, hogy kora hajnalban érkezett, vagy távozott egy-egy vendég, az számított a legnagyobb eseménynek, ha betévedt valami részeg, aki még inni szeretett volna. Az ilyen alakot persze, ha nem akarta elhinni, hogy a bár már zárva van, a nagydarab éjszakás londiner bírta távozásra.

A harmadik éjszakán az egyik olasz vendég Valikával a karján érkezett vissza a szállodába. A nő erős parfümilletet hömpölygetett maga előtt, és mintha az emelte volna az új portás kezébe a személyi igazolványát, valamint egy ropogós tízezer forintost. Valika ujjának érintése megperzselte az embert, s az maga lehetett a tisztítótűz, mert a lány – e gyönyörű lány – zöld szeme a lélek igaz mélységeibe engedett bepillantást. A pár már eltűnt a pult sarkánál, már lehívta a liftet, de az új portást mélységes zavarából csak az ajtó szétcsapódását megelőző csengőhang riasztotta fel. A bankó észrevétlenül belesimult a tenyerébe. Meg sem fordult a fejében, hogy a portáskasszába tegye. A kollégáira gondolt és hirtelen elmosolyodott. Igen, most már közjük tartozik.